

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra psychologie



RIGORÓZNÍ PRÁCE

Mgr. Michaela Miechová

**AKTUÁLNÍ VZTAH S MATKOU A VZPOMÍNKY NA MATKU
Z DĚTSTVÍ A DOSPÍVÁNÍ
U MLADISTVÝCH ODSOUZENÝCH CHLAPCŮ**

**CURRENT MOTHER-CHILD RELATIONSHIP AND MEMORIES OF MOTHER FROM
CHILDHOOD AND ADOLESCENCE FOR JUVENILE DELINQUENTS BOYS**

Praha 2016

Konzultant práce: **doc. PhDr. Ilona Gillernová, Csc.**

Ráda bych poděkovala konzultantce své rigorózní práce doc. PhDr. Iloně Gillernové, Csc. za odborné vedení, neocenitelné rady a laskavý přístup.

Dále bych chtěla poděkovat všem zúčastněným, kteří se na vzniku této rigorózní práce podíleli a mladistvým odsouzeným za ochotu podělit se se mnou o své životní příběhy.

Závěrem velké díky patří příteli za neutuchající psychickou podporu a trpělivost.

„Prohlašuji, že jsem rigorózní práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.“

V Praze, dne 15. srpna 2016

Mgr. Michaela Miechová

Abstrakt

Cílem této rigorózní práce bylo zjistit, jak mladiství odsouzení aktuálně vnímají svůj vztah s matkou a jaké vzpomínky na matku se jim vybavují.

Teoretická část pojednává o psychologických aspektech vztahu matka-dítě. Přibližuje charakteristiku problémového chování adolescentů a v neposlední řadě se zabývá problematikou autobiografické paměti a utvářením vzpomínek.

Empirická část si pak klade za cíl najít možné společné znaky mezi aktuálním emocionálním vnímáním svého vztahu k matce a emocionálním laděním vzpomínek na ní. O to se pokouší prostřednictvím především kvantitativní studie odpovědí 50 mladistvých odsouzených z Věznice Heřmanice.

Klíčová slova: vztah matky s dítětem, problémové chování, mladiství odsouzení, autobiografická paměť, vzpomínky.

Abstract

The aim of this thesis was find out how juvenile delinquents actually perceive their relationship with mother and what memories of their mothers are able to remember.

The theoretical section firstly characterized psychological aspects of mother-child relationship. Secondly describes characteristics of adolescents problems with behaviour. Finally represent what autobiographical memory is and how we create a memories.

The empirical part aims to find possible common features between the currently emotional perception of the mother-child relationship and the emotional tone of memories of her. For these research was used primarily quantitative methods. This study comprised the response of 50 juvenile convicts from prison Heřmanice.

Keywords: the relationship between mother and child, problematic behavior, juvenile convictions, autobiographical memory, memories.

OBSAH

ÚVOD	8
LITERÁRNĚ PŘEHLEDOVÁ ČÁST	9
1. VZTAH MEZI MATKOU A DÍTĚTEM	10
1.1. Socioemocionální vývoj dítěte	13
1.1.1. Teorie attachmentu podle Johna Bowlbyho	13
1.1.2. Typy vazby dítěte s matkou podle Mary Ainsworth	15
1.2. Vývoj vztahu mezi matkou a dítětem	17
1.2.1. Vztah s matkou v období dospívání chlapců	18
2. MLADISTVÍ PACHATELÉ TRESTNÝCH ČINŮ	21
2.1. Problémové chování dospívajících	20
2.2. Mladiství pachatelé trestných činů	22
2.2.1. Psychologické souvislosti páčání trestných činů mladistvými	24
2.2.2. Sociální souvislosti páčání trestných činů mladistvými	26
2.3. Mladiství odsouzení v českých věznicích	28
3. AUTOBIOGRAFICKÁ PAMĚŤ	33
3.1. Struktura autobiografické paměti	35
3.2. Funkce autobiografické paměti	36
3.3. Vzpomínky	37
EMPIRICKÁ ČÁST	40
4. VÝZKUMNÝ PROJEKT A JEHO CHARAKTERISTIKA	41
4.1. Cíle výzkumu a výzkumné předpoklady	41
4.2. Výzkumný soubor	43
4.3. Výzkumné metody a jejich popis	44
4.4. Postup sběru dat	46
5. VÝSLEDKY A JEJICH ANALÝZA	48
5.1. Statistická analýza dat	48
5.1.1. Změna četnosti a intenzity konfliktů mladistvých odsouzených s matkou v čase	48
5.1.2. Změna emočního ladění vzpomínek na matku v čase	49
5.1.3. Spojitost mezi emočním naladěním mladistvých odsouzených a emočním laděním vzpomínek na matku	50
5.2. Kauzuistiky mladistvých odsouzených	51

5.2.1.	Ivan	51
5.2.2.	Jakub	56
5.2.3.	Jan	60
5.2.4.	Michal	63
5.2.5.	Martin	67
5.2.6.	René	70
5.2.7.	Radek	73
5.2.8.	Tomáš	77
6.	SHRNUTÍ A DISKUZE	82
7.	ZÁVĚR	87
8.	LITERATURA	89
PŘÍLOHY		
PŘÍLOHA 1. DOTAZNÍK KONFLIKTŮ MEZI RODIČI A DĚTMI		
PŘÍLOHA 2. DOTAZNÍK VZPOMÍNEK		

ÚVOD

Jak je možné, že si pamatujeme události a situace z doby, kdy nám bylo šest let? Proč si pamatujeme jen něco ze svého života a ne všechno? Jak to, že vzpomínky lidí se můžou tak diametrálně lišit? To je jen část otázek, na které se pokusí zodpovědět mnou napsaná rigorózní práce. V ní se čtenář seznámí nejen s fenoménem autobiografické paměti a tím, co ovlivňuje naše vzpomínky, ale bude mít možnost rozšířit si obzory i o další poznatky.

Inspirací se pro mě stala práce s mladistvými odsouzenými. V průběhu skupinových terapií tito mladí muži postupně odhalovali své nitro, nebáli se mi svěřit se svými problémy a postupně mně seznamovali se svým životem a minulostí. Nemohla jsem si nepovšimnout, že centrální složkou jejich vyprávění jsou vztahy s matkou, které prošly výraznou transformací. Rozhodla jsem se proto zaměřit na jejich pocity a vzpomínky po vzoru mé diplomové práce, která pojednávala o vlivu vztahu s matkou na vzpomínky na matku a na sourozence u studentů vysokých škol. V této práci se mi již podařilo dokázat jistá spojení mezi těmito dvěma faktory.

V teoretické části této rigorózní práce se věnuji postupně tématu vzniku vazby mezi matkou a dítětem, vývojem tohoto vztahu a jeho vlivem na dítě samotné. Dále se zabývám specifickým rodinným prostředím jedinců s problémovým chováním a psychologickými aspekty, které s tímto úzce souvisí. Pro lepší pochopení fungování mladistvých pachatelů trestných činů se zaměřím i na formy práce s touto cílovou skupinou v českých věznicích. Na závěr této části se pokusím objasnit fungování autobiografické paměti a mechanismů, díky kterým vznikají vzpomínky.

Výzkumné šetření a sběr dat pro empirickou část proběhlo ve Věznici Heřmanice. Respondenty byli mladiství odsouzení, kteří vykonávají svůj trest odnětí svobody v tomto zařízení. Cílem bylo zjistit, zdali existuje spojitost mezi jejich aktuálním emocionálním vnímáním vztahu k matce a emočním laděním vzpomínek na ní. Emocionální vnímání vztahu mapoval dotazník zaměřený na konfliktní situace. Domnívám se totiž, že zamyšlení se nad minulými hádkami a konflikty vyvolá v respondentech odpovídající emocionální odpověď, která bude určovat emocionální charakter vzpomínek. K hlubšímu pochopení této souvislosti zareprezentuji kazuistiky osmi odlišně smýšlejících mladistvých a pokusím se uchytit drobné rozdíly mezi nimi.

Domnívám se, že tato rigorózní práce bude přínosem nejen pro odbornou veřejnost. Měla by přispět k lepšímu pochopení různých okolností, které ovlivňují naše vzpomínky a to na příkladu specifické populace problémových dospívajících.

LITERÁRNĚ PŘEHLEDOVÁ ČÁST

1. VZTAH MEZI MATKOU A DÍTĚTEM

V této kapitole se budu podrobněji věnovat roli, jakou hraje osoba matky v psychologickém, emocionální a sociálním vývoji dítěte v raném dětství. Dále se zaměřím na vývoj tohoto vztahu v období adolescence.

Vztah mezi matkou a jejím dítětem je bezesporu něčím výjimečný. Fromm (1956) například poukazuje, že toto pouto je ve své podstatě paradoxní a tragické zároveň. Na jedné straně vyžaduje od ženy bezpodmínečnou a bezhraniční lásku a na straně druhé právě ta láska má dítěti pomoci se od této ženy odpoutat a stát se nezávislým jedincem.

Psychologové začali blíže zkoumat tento vztah v první polovině devatenáctého století. Než přistoupili k samotným empirickým výzkumům, jejich data pocházela ve značné míře z pozorování a z vlastních zkušeností. Na začátku se zaměřovali především na děti, u kterých se toto pouto nemohlo rozvíjet, nebo byl jeho rozvoj ovlivněn negativními okolnostmi. Langmeier a Matějček historii bádání psychologů rozdělili do čtyř období:

- první období - empirické - od poloviny devatenáctého století do třicátých let dvacátého století. Vědci se zaměřili v tomto období především na zdravotní stav dětí ze sirotčinců, dětských domovů a nemocnic. Zjistili, že děti s těchto zařízení byly většinou opožděné ve vývoji na intelektuální rovině, emocionálně labilní a neduživé.
- druhé období – alarmující - od třicátých do čtyřicátých let dvacátého století. Vědci se zabývali zkoumáním dětí, které vyrůstaly ve špatných sociálně-ekonomických podmínkách. Poválečná situace razantně ovlivnila rodinný život. Muži se z války vraceli ve špatném zdravotním stavu, nebo hůře se nevraceli vůbec. Ženy byly ty, které se musely postarat o rodiny. Zvýšila se jejich zaměstnanost a děti postrádaly jejich péči. Toto vedlo k jejich psychické deprivaci. V závislosti od délky trvání tohoto stavu u nich docházelo k různým disfunkcím psychického zdraví, které u některých jedinců vyústily v neurózu.
- třetí období – období kritiky - padesátá léta dvacátého století. Vědci obrátili svou pozornost k dětem, které vyrůstaly v normálních, funkčních rodinách. Znovu poukázali na to, že děti, jejichž matky jim nevěnují dostatečnou pozornost a péči, trpí poruchami osobnosti. Někdy jsou u nich tyto poruchy rozsáhlejší a prohloubenější než u dětí z dětských domovů, které lásku matky nikdy nepoznaly.

- čtvrté období - teoreticko-experimentální - od šedesátých let dvacátého století. Vědci se zaměřili na experimenty, které zkoumaly možný vliv nedostatku emočních a psychických vazeb na osobnost dítěte, či zkoumaly, jak na sebe vzájemně působí osobnosti matek a dětí. V tomto období vědci již věděli, že vztah s matkou ovlivňuje vývoj dítěte. S rostoucím počtem studií na toto téma určili, jaké faktory ho ovlivňují v pozitivním a i v negativním smyslu (Langmeier, Matějček, 2011).

Tak na příklad Matějček, Bubleová a Kovařík (1996) ve svém výzkumu zkoumali pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace. Porovnávali mezi sebou skupiny osob, které v dětství vyrůstaly v dětských domovech, v pěstounské péči, v dětských SOS vesničkách a ty, které se narodily z nechtěného těhotenství. Výsledky nebyly nijak překvapující. U dnešních čtyřicátníků, kteří vyrůstali v dětských domovech, jsou patrné: nízká sociální kompetence, nižší vzdělání, nízká úroveň sociální inteligence. Muži jsou většinou nespokojeni se svým dosavadním životem, mají neuspokojující vztahy jak na emoční tak na sexuální rovině, jsou svobodní anebo rozvedení, často jsou vedeni v rejstříku trestaných osob. Ženy jsou naopak vdané, mají děti, ale v jejich historii najdeme i vysoký počet interrupcí. Muži, kteří vyrůstali v SOS vesničkách, mají záznamy v rejstříku trestů a byli psychiatricky léčeni. Muži, kteří se narodili z nechtěného těhotenství, vstupovali do manželství poměrně brzy a po případném rozvodu se co nejdříve zase oženili. Ženy, které se narodily z nechtěného těhotenství, se do manželství nehrnuly a po rozvodu se nechtěly znovu vdávat, jsou nespokojené se svým životem, častěji nezaměstnané a vykazují vyšší riziko deprese a úzkosti. Nejvíce jsou se svým životem spokojeni ti, kteří vyrůstali v pěstounské péči (Matějček, 1996).

V současnosti se provádějí komplexní výzkumy. Část se zaměřuje na rodičovské styly a způsoby výchovy, na manželství rodičů a na to jak ovlivňuje děti (Plopa, 2007). A tak například Čáp (1996) je autorem modelu devíti polí výchovných stylů. Tyto styly výchovy se vyznačují dle dvou dimenzí: emočního vztahu rodiče k dítěti a výchovného řízení. Emoční vztah rodiče k dítěti může být kladný až extrémně kladný (dítě cítí z rodičů podporu a je oceňováno), střední (vztah rodičů k dítěti je buď vyrovnaný, nebo ambivalentní – matka má k dítěti vztah vstřícný a otec naopak odmítající) a záporný (rodiče dítě nepodporují, neprojevují zájem, vyvolávají v dítěti pocit nechtěného). Výchovné řízení může být silné (vysoké požadavky a kontrola), střední (přiměřené nároky a kontrola) a slabé (skoro žádné požadavky a minimální kontrola) a záporné (hodně požadavků bez kontroly). Všechny možné kombinace těchto dimenzí vytvářejí oněch devět polí stylů výchovy. Gillernová (2004) uvádí, že dle souhrnu výzkumu kombinace středního výchovného řízení s kladným emočním vztahem rozvíjí u dětí svědomitost a cílevědomost. Má rovněž pozitivní vliv na sebepojetí a

sebehodnocení. Naopak kombinace záporného emočního vztahu se silným výchovným řízením rozvíjí u dětí labilnost a nesvědovitost. Dle výzkumného šetření samotné autorky v letech 2000 až 2002 nejčastěji zastoupeným výchovným stylem u českých chlapců a dívek je emoční vztah rodiče k dítěti záporný a rovněž záporné výchovné řízení. Tento fakt byl výraznější v populaci chlapců. U chlapců se dále vyskytuje častěji emoční vztah kladný v kombinaci se slabým výchovným řízením a u dívek je to kladný emoční vztah v kombinaci se slabým řízením. Statisticky významný byl i fakt, že chlapci starší čtrnáct let pocítovali od obou rodičů větší míru volnosti než stejně staré dívky (Gillernová, 2004). Výchovné styly rodičů zkoumala na populaci mladistvých odsouzených chlapců za násilný trestný čin ve své rigorózní práci Běhalová. Dle jejího výzkumného šetření většina mladistvých odsouzených chlapců (sedm z deseti respondentů) hodnotí emoční vztah otce jako záporný a emoční vztah matky jako záporný v šesti případech a kladný v pěti případech. Dále u otců převažovalo výchovné řízení slabé a u matek výchovné řízení slabé v kombinaci s výchovným řízením záporným. Tito mladiství odsouzení nepocítovali ze strany svých rodičů podporu, rodiče na ně kladli vysoké nároky, kterých plnění nekontrolovali (Běhalová, 2010).

Další autoři, jako například Heaven a Ciarrochi (2008), zkoumají vliv chování rodičů na chování dětí. Oni například zjistili, že typ osobnosti rodičů determinuje typ osobnosti u jejich dětí. Rodiče, kterého osobnost lze zařadit do typu A charakterizuje záliba v konkurenčních bojích, touží po úspěchu, je popudlivý, agresivní, klade na děti vysoké nároky a není schopen je ocenit za snahu a úspěchy. Těmito výchovnými praktikami rozvíjí tento typ osobnosti u svých dětí. Wrześniewski (1993) ve svém souhrnu výzkumů vyvodil závěr, že tento jev se týká ve větší míře otců a jejich synů. Kendler (1996) bádá výchovné postoje rodičů dvouvaječných dvojčat a ve svém výzkumu, ve kterém použil rozšířený dotazník PBI (PARENTAL BONDING INSTRUMENT, Parker, Tupling, Brown, 1979), zkoumal tyto faktory: vřelost, protektivitu a autoritářství. Zjistil například, že vřelé chování rodiče je značně ovlivněno schopností dítěte vyvolat v rodiči lásku. Longitudinální projekt Matějčka a Kubička (2003) byl zaměřený na hledání spojitosti mezi chováním rodičů z pohledu dospívajících a pozdější psychickou stabilitu v dospělosti. Výsledky mimo jiné dokázaly, že to jak vnímali dotazovaní své rodiče ve věku od dvaceti jedna do dvaceti tří let, predikovalo to, jak vnímali sebe sama ve věku třiceti let a to jestli vnímali své partnerství a výchovu svých dětí jako problémové ve věku třiceti pěti let. Výzkum Vágnerové (1999) jasně prokázal, že sedmdesát procent respondentů, vůči kterým se rodiče chovali nevhodným způsobem, mají v dospělosti tendence chovat se podobně.

V neposlední řadě existují i výzkumy, které se zaměřily na vliv výchovy na morální vývoj dětí. Eisenberg, Boehnke, Schuhler a Silbereisen (1985, podle: Eisenberg, 1990) ve svém článku uvedli, že německé matky projevují svým dětem více lásky a podporují je, dávají jim tak do vínku schopnost prosociálního cítění. Na druhou stranu americké matky dávají svým dětem více volnosti a tím u nich rozvíjejí autonomní morálku a stereotypní myšlení. Czyżowska (1993) ve svém souhrnu uvádí, že pokud děti vždy pozorně vyslechneme, upozorňujeme je na možné následky jejich činů a dovolíme jim podílet se na důležitých rozhodnutích, dostanou se na vyšší stupeň morálního rozvoje.

1.1. Socioemocionální vývoj dítěte

Pouto mezi matkou a dítětem vzniká samotným zjištěním, že je žena těhotná. Od tohoto momentu působí síly akceptace anebo odmítnutí očekávaného potomka, které mají vliv na jeho pozdější vývoj. Matějček (2003) ve svém výzkumu zjistil, že děti, které se narodily z nechtěných těhotenství, byly častěji nemocné, měly vyšší váhu a později ve škole i horší prospěch. Důležité je proto, aby žena přijala dítě a sebe v roli matky. Tato její role začíná již v prenatálním období. Z psychologického hlediska je podstatné, aby v tomto období byla psychicky stabilní a kompenzovaná.

Na řádný vývoj plodu mají vliv i další okolnosti. Dle Šulové (2004) jej zejména negativně ovlivňuje závislost matky na drogách či alkoholu, kouření, nadváha nebo naopak přehnaná štíhlost. Důležitý je i věk matky a to jak ten vysoký (nad třicet pět let), tak nízký (pod sedmnáct let). Samotný průběh těhotenství je zásadní, zejména prodělané nemoci, užívání léků, komplikace a anomálie.

Nejméně důležitá je i situace v rodině po narození dítěte. Zde hraje roli materiální zázemí, životní prostředí, případné zaměstnání matky a stresory na ní působící (Šulová, 2004). Prioritou je utvoření bezpečného a stabilního prostředí.

1.1.1. Teorie attachmentu podle Johna Bowlbyho

Teorie attachmentu (vazby či připoutání), jejichž autorem je britský lékař a psychoanalytik John Bowlby, je jednou z nejvýznamnějších teorií pojednávajících o utváření vztahu mezi matkou a dítětem v raném dětství. Základním předpokladem této teorie (Bowlby, 2010) je primární potřeba vytvoření silné, stálé a bezpečné vazby, která je základním kamenem pro pozdější zdravý vývoj osobnosti dítěte. Dítě má v sobě zabudovanou

přirozenou potřebu kontaktu s blízkou osobou kvůli vrozenému pudu sebezáchovy. Jelikož je nemluvně na začátku svého vývoje zcela závislé na péči druhých, připoutává k sobě nejbližší osobu (vytváří citovou vazbu), aby se ta mohla o něho starat až do momentu, kdy bude schopno se o sebe postarat samo. Touto osobou je nejčastěji matka, může jí být ale i otec anebo v krajních situacích i zcela neznáma osoba.

Utváření attachmentu je podmíněno připraveností pečující osoby reagovat na potřeby dítěte. Třeba kojení nejen, že utiší fyziologickou potřebu dítěte zahnat hlad, ale rovněž potřebu dítěte přitisknout se k matce a sát prs. Právě toto ukojení orální potřeby je silným pozitivním faktorem, který usnadňuje navázání emocionální vazby mezi matkou a dítětem (Bowlby, 2010).

Dle Bowlbyho (2010) se tato primární citová vazba vytváří postupně ve čtyřech fázích:

- první fáze – do třetího měsíce – u dítěte se vyvíjí reakce, díky kterým ovlivňuje své okolí, jsou to nejdříve pláč a pak úsměv. Pozvolna přechází od nediferencovaných reakcí k na příklad cílenému úsměvu, začíná preferovat lidský hlas a tvář.
- druhá fáze – od třetího do šestého měsíce – dítě začíná poznávat významné osoby ve svém okolí, zejména členy rodiny, kteří se stávají adresáty jejich rozmanitých sociálních reakcí.
- třetí fáze - šestý měsíc až tři roky - vytvoření primární citové vazby k pečující osobě (obvykle k matce). V téhle fázi dítě protestuje pláčem při oddělení od matky, což je důkazem vznikajícího připoutání. Počáteční strach z neznáma je nahrazen poznáváním okolí a to díky tomu, že dítě instinktivně cítí, že je pro něj matka bezpečným přístavem (je k dispozici, pečující, citlivá, milující).
- čtvrtá fáze - kolem tří let - zdravá a plně funkční citová vazba k matce umožňuje dítěti navazovat vztahy i s jinými lidmi.

Výše jsem naznačila, že vznikající pouto je patrné z protestu při odloučení. Tzv. separační úzkost probíhá následovně:

- stadium protestu - dítě se vzteká a křikem se snaží přivolat matku,
- stadium zoufalství - když dítě pochopí, že křikem ničeho nedocílí, je apatické a odmítá jakýkoliv kontakt s jinou osobou,
- stadium odpoutání – dítě v sobě zadusí city k matce a je schopno navázat kontakt s jinými lidmi.

Tato teorie poukazuje na to, že vytvoření vztahu mezi matkou a dítětem je důležité pro vznik a vývoj dalších sociálních vazeb v životě dítěte (Bretherton, 1992). Gilmartin (1987)

avedla, že emocionální investice rodičů, kterých cílem je jak nejlepší rozpoložení a psychicky komfort jejich dětí, z nichž nejdůležitější se zdají být - emocionální vřelost, podpora a verbální komunikace, mají vliv na sociální kompetence dítěte a na jeho sebehodnocení. Gallová a Balázová (2015) ve svém souhrnu z výzkumu uvádí, že děti empatických a vnímavých rodičů častěji iniciovaly kontakt s jinými lidmi, díky čemu rozvíjely své sociální kompetence. V kolektivu jsou oblíbené a navazují s vrstevníky důvěrnější vztahy.

Dle Bowlbyho se způsob vzniku a utváření vztahu mezi matkou a dítětem opakuje v rámci rodin. Pracoval s matkami, které měly výchovné problémy s dětmi. Těmto ženám radil, aby chodily jednou týdně na terapii, na které se budou vracet do svého dětství a budou mluvit o svých emocích. Díky tomu, se měly naučit pracovat se svými pocity a být více tolerantní k pocitům svých dětí. Tyto matky byly pak schopné rozpoznávat jejich emoce, které samy v dětství prožily. Birsch také (2011) ve svém souhrnu z výzkumů uvádí, že podle vztahu těhotné ženy se svou matkou, můžeme předjímat, jaký k ní bude mít vztah její dítě ve věku jednoho roku.

1.1.2. Typy vazby dítěte s matkou podle Mary Ainsworth

Na Bowlbyho teorii attachmentu navázala Mary Ainsworth (Siegel, 2009), která zkoumala připoutání dětí k pečující osobě. Je autorkou testu ISS (INFANT STRANGE SITUATION), čili testu neznámé situace. Badatelka strávila s matkami a dětmi první rok jejich života, pozorovala je a v jednom roce dětí provedla zmíněný test. Test neznámé situace probíhá v osmi po sobě jdoucích epizodách (Shaffer a Kipp, 2010):

- epizoda 1 - matka s dítětem vejde do neznámé místnosti (herny),
- epizoda 2 - nejdřív je matka s dítětem v místnosti a dítě se volně pohybuje, hraje si s hračkami, které jsou v herně k dispozici,
- epizoda 3 - po nějaké době přijde do herny neznámá žena a s dítětem si povídá,
- epizoda 4 - matka odejde, opustí dítě a to je samo v místnosti s neznámou ženou, v případě, že je dítě rozrušené snaží se ho utišit,
- epizoda 5 - matka se vrátí a cizí člověk odejde, v případě, že je dítě pořád neklidné snaží se ho upokojit,
- epizoda 6 – matka znovu odchází,
- epizoda 7 – cizí žena vchází do místnosti a dítě uklidňuje,
- epizoda 8 – matka znovu vchází do místnosti, snaží se zaměřit pozornost dítěte na hračky.

Ainsworth pozorovala reakce a chování dítěte po celou dobu testu, zvláště to jak snášely separační úzkost a jak se chovaly po návratu matky. Na základě tohoto výzkumu pak přiřadila děti do třech skupin dle jejich vzorce citové vazby. Kulísek (2000) ve svém článku detailně popisuje jednotlivé vzorce.

První skupinu tvoří děti s bezpečnou, pevnou citovou vazbou. Charakteristický je pro tento vztah fakt, že matka vytváří dítěti bezpečné zázemí. Viditelné je to především tehdy, když se dítě za přítomnosti matky svobodně pohybuje po laboratoři a poznává okolí. Během její nepřítomnosti je v mírném stresu. Když se vrátila, radostně jí vítalo. Její fyzická blízkost a kontakt s ní je pro něj zdrojem bezpečí a uklidňuje ho, proto se matce snaží co nejvíc přiblížit. Matky těchto dětí lze popsat jako citlivé, vždy ochotně reagující na potřeby dítěte. Tyhle děti jsou později v předškolním a školním věku více sebevědomé, lehce navazují kontakty s jinými dětmi a učiteli. Obecně u nich zaznamenáváme méně problémových vzorců chování a méně problému neurotického charakteru než u dětí s ostatních skupin. V jiných svých vztazích otevřeně komunikují o svých pozitivních i negativních emocích. Vavrda (2005) ve svém článku píše, že tyto děti mají rovněž lepší autobiografickou paměť.

Druhou skupinu tvoří děti s nejistou vyhybavou citovou vazbou. Tyhle děti jsou charakteristické tím, že když matka odejde z místnosti, neprojevují stres. To je ale pouze zdánlivé. Někdy si chtějí hrát s cizí osobou v místnosti. Když se matka vrátila, nevyhledávaly její blízkost. Tyto ženy jsou charakteristické tím, že jsou méně citlivé na potřeby dítěte, nedostatečně projevují své emoce a někdy dokonce odmítají fyzický kontakt s dítětem. U těchto dětí byla Ainsworth svědkem i nekontrolovatelného agresivního chování vůči matkám. Podle Grawyho (2007) tyto děti pak později ve škole šikanují své vrstevníky. Jako dospělí jedinci se pak ve vztazích distancují od svých partnerů. Dávají najevo svou individualitu a svobodu, čím se vlastně snaží zakrýt strach s možného odmítnutí. Mohou působit na jiné lidi dojemem chladných a povrchních.

Ke třetí skupině patřily děti s nejistou rezistentní citovou vazbou. Tyhle děti se chovají k matkám různě, protichůdně. Potřebují cítit matčinu blízkost, ale zároveň jí odmítají. V průběhu její nepřítomnosti jsou ve velkém stresu a nedaří se je uklidnit. Když se matka vrátí, odmítají jí. Obecně mají problém přizpůsobit se novým situacím. V rámci této skupiny lze ještě rozlišit dva vzorce reakcí. Některé děti, když matka není v místnosti, se chovají agresivně k cizí osobě a pak i k matkám. Další jsou během nepřítomnosti matky naopak opatrné a uzavřené. Když se matka vrátí, dávají jí najevo svou nespokojenost v souvislosti s tím, že je opustila, potřebují její blízkost, ale samy jí nevyhledávají. Často tyto děti působí dojemem bezradných a nešťastných. Podle Grawego (2007) jsou nejčastěji oběťmi šikany ve

škole. Dospělí jedinci se pak přehnaně zabývají svými emocemi a mají negativní postoj ke svým matkám. Jsou rovněž celkově nespokojeni se svými partnerskými vztahy.

Main a Solomon (podle: Brazelton, Yogman, 1986) rozšířili klasifikaci Ainsworth o čtvrtou skupinu dětí s dezorganizovanou citovou vazbou. Tyhle děti se chovají k matce ambivalentně. V jednom okamžiku si na ní vybíjejí agresi, a následně jí ignorují. Gesta a pohyby jsou stereotypní, opakující se a v nesouladu se situací. Na jejich obličejích vidíme na jednu stranu známky deprese, dezorientace, nejistoty, a na stranu druhou nejeví známky emocí vůbec. Tyhle děti často bývají oběťmi domácího násilí. Je u nich rovněž více pravděpodobné, že během dospívání se u nich objeví nějaká psychická choroba. V dospělosti často trpí bezdůvodným pocitem viny, nízkým sebevědomím, nejsou si jisti svým chováním a neumějí číst v chování jiných lidí.

Následky, jaké má pro dítě citová vazba s matkou, se rozprostírají na škále, kde na jednom konci stojí jedinci s bezproblémovým vývojem a na druhém jedinci s psychickými, psychopatickými a neurotickými problémy. K psychopatologickým skutkům nezdravé vazby s matkou řadíme depresi, dětské psychózy, neurózy a fobie. Většina negativních následků je dílem nedostačujícího nebo nekonzistentního uspokojování potřeb dítěte, které vedou k psychické deprivaci. Dle Morrise, Silkové, Steinberga, Myerse a Robinsona (2007) citová vazba dále ovlivňuje i emocionální vývoj dítěte, zejména jeho schopnost regulace emocí.

1.2. Vývoj vztahu mezi matkou a dítětem

V předškolním věku postupně slábne závislost dítěte na rodině, především na matce. Ratolesti si začínají uvědomovat, že jsou schopné navázat kontakt s kýmkoliv ze svého okolí. Obzvláště důležité jsou vztahy se sourozenci. Děti, které mají sourozence, lépe navazují vztahy s vrstevníky (Vágnerová, 2000).

Ve školním věku jsou děti ovlivnitelné vrstevníky a rodiče ztrácí svoje prvenství ve výchově. I přes to se nadále rádi chlubí svými rodiči, chtějí být takoví jak oni, když vyrostou. Dívky se více ztotožňují se svými matkami, chlapci naopak se svými otci. I když by se zdálo, že matky již v tomto období nemají na dítě takový vliv, opak je pravdou. Pro dívky je vzorem jejich budoucí role a pro chlapce představuje především oporu a dává jim pocit bezpečí (Vágnerová, 2000).

Obecně lze konstatovat, že vztah s matkou je i v dalších obdobích vývoje dítěte důležitý. Matky poskytují svým dětem emoční podporu, jsou dostupnější, a právě proto se děti nezdárají podělit se s nimi o své problémy a pocity (Currie, 2012). Tohle tvrzení platí

především u matek, které umí efektivně naslouchat a jsou dětmi vnímané jako důvěryhodné (Afifi, 2008).

1.2.1. Vztah s matkou v období dospívání chlapců

Významné změny ve vztazích obecně se objevují v dospívání. Adolescence je náročným obdobím, jak pro samotné dospívající, tak pro jejich nejbližší.

Adolescence je obdobím mezi jedenáctým rokem (někdy dvanáctým) života a přibližně dvaceti až dvaceti dvou lety. Je to čas změn nejen fyzických (nárůst ochlupení, zakulacování postavy), ale i psychických. Já sama, pro potřeby mého výzkumu vztahu chlapců s matkami, se zaměřuji na období dospívání, puberty a toto období jsem vymezila od dvanáctého do patnáctého roku života.

Oleszkowicz (2006) adolescenci připisuje vzdorovitost mladých lidí, která symbolizuje jejich touhu a potřebu odpoutat se od společenských norem, vzbouřit se proti psychologickému útlaku, které jedinec subjektivně vnímá jako ohrožující, omezující a neslučitelné s jeho idealistickými vizemi a přáními. Mladí lidé se zde pokouší vybojovat si větší samostatnost (Hajný, Klouček, Stuchlík, 1999). Myslí si, že pokud mají více povinností, jsou tím pádem i víc samostatní a zodpovědní za svůj život a potřebují, aby jim rodiče více důvěřovali (Macek, Štefánková, 2006). Chtějí být až tak moc samostatní, že když si mají vybrat ze dvou možností, volí tu, která je odlišná od vůle rodičů a to i v případě, když je to horší varianta (Vágnerová, 2000). Macek (1999) je na druhou stranu toho názoru, že pokud jde o cíle do budoucna názory dospívajících a rodičů se neliší, rozdílný je jen jejich aktuální životní styl.

Probíhá zde proces individualizace, kdy si mladý člověk začíná uvědomovat rozdíly mezi sebou a jinými lidmi ve svém okolí, především rodiči a mění se jejich vztah k nim. Zaměřuje se na své pocity a potřeby a váhá, zdali normy a hodnoty, které mu rodiče od dětství předávali, jsou správné. Dospívající se pomalu obrací k vrstevníkům a začínají experimentovat s různými vizemi sebe sama, hledají své místo v životě. Dle Vágnerové (2012) si v tomto okamžiku začínají budovat vlastní identitu. I nadále je ale citová vazba adolescentů bez rozdílu pohlaví silnější k matce nežli k otci (Buist, Dekovic, Meeus, van Aken, 2004).

Jedním z hlavních úkolů matky v tomto období je poskytnout dítěti pocit bezpečí. Pomáhá jim regulovat úroveň stresu v situacích, které v dítěti vzbuzují pocit strachu (Scharf, Mayseless, 2007). Na druhou stranu dle výzkumu Štefánkové (2007) v situaci strachu většina

adolescentů volí vyhýbavou strategii. Jen třetina dotázaných je schopna své negativní emoce dávat před rodiči otevřeně najevo. Z jiného výzkumu je patrné, že adolescenti raději než u rodičů, hledají emoční oporu u přátel (Allen, Land, 1999, podle: Šafránková, 2007).

V pubertálním období se dítě více zaměřuje na rodiče stejného pohlaví. Matka má jiný vztah s dcerou nežli se synem. Vytváří vztah plný opory, něhy, zajímá se o vztahy svých dětí s vrstevníky. Pro dceru se stává vzorem ženské role, pro syna bezpečným přístavem (Vágnerová, 2000).

Vztah matky se synem je zajisté v mnoha ohledech jiný než vztah matky s dcerou. Dle Senko (2000) vztah mezi matkou a synem utváří především osobnost syna a má vliv na vývoj jeho pohlavní identity. Už od raného dětství je důležité, aby symbióza mezi matkou a jejím synem netrvala příliš dlouho. Taková symbióza se vyznačuje především nadměrnou starostlivostí ze strany matky, což znemožňuje dítěti svobodnou exploraci okolí a tím vytváření své vlastní autonomie a individuality. U synů takových matek se později narušuje pohlavní identita dítěte a v osobnosti chlapců převažují feministické rysy. U těchto chlapců se pak v dospělosti objevuje strach a pocit viny především v situacích, které jsou v rozporu s vůlí matek. Ke správnému rozvoji pohlavní identity synů přispívá pocit samostatnosti. Tento pocit je důležitý i v dalším vývoji chlapců. Již od předškolního věku je důležité učit chlapce především jejich mužské roli. Motivovat je k dosažení svých cílů, rozvíjet v nich konkurenceschopnost, vlastnosti, které se od nich očekává v dospělosti (Senko, 2012). Úkolem matek je v období dospívání synů, dát jim pokud možno volnost a prostor pro identifikaci s mužskými vzory. Pokud na blízku není otec, mohou to být jiní důležití dospělí – dědeček, starší bratr, učitel.

Ze souhrnu výzkumů Gurby (2006) je patrné, že v období dospívání se zvyšuje počet a intenzita hádek mezi dětmi a rodiči. Podle ní důvodem proč v období dospívání dochází ke kumulaci konfliktů, je to, že si i rodiče i děti procházejí svými vlastními krizemi. Dospívající se musí poprat s krizí identity, jejich rodiče jsou ve věku, kdy se potýkají s krizí středního věku (Gurba, 2009). Ve svém autorském výzkumu Gurba (2006) uvádí, že mladí lidé vnímají více situací jako konfliktních než jejich rodiče a přikládají jím taky větší váhu. K nejčastějším oblastem konfliktů patří domácí povinnosti (nepořádek, pomáhání), aktivita adolescentů (dělání domácích úkolů, dívání se na televizi) a mezilidské vztahy (hádky se sourozenci, způsob mluvení s rodiči). S matkami se hádky objevují častěji v oblasti mezilidských vztahů a domácích povinností. Podobný výzkum provedli Ellis-Schwabe i Thornburg (2001) na skupině mladých Američanů. Zajímavé bylo to, že dívky se dvakrát častěji hádaly se svými matkami nežli chlapci. Častěji se tyto hádky týkaly toho, jaké přátele si vybírají, jak se

chovají, jak se oblíkají a jak vypomáhají doma. Jinak vnímají situaci Macek a Štefánková (2006). Dle jejich názoru se již od raného dětství mezi dětmi a rodiči budují základy pro bezkonfliktní vycházení. Pokud vztahy v rodině do tohoto období přinášely jejím členům emocionální a citové uspokojení, je více pravděpodobné, že v období adolescence bude jejich vztah založený na vzájemném porozumění a kooperaci (Langmeier, Krejčířová, 2006).

Patrné je, že tak, jak se mění lidé, se mění i jejich vztahy. Loeber se svým týmem (2000) zkoumal stabilitu vztahů v rodině od doby, kdy dětem bylo šest let až do jejich osmnácti let. Zajímalo ho, jestli se způsoby výchovy a vztahy v rodině mění, když děti rostou, nebo jestli jsou stálé. Přišel na to, že četnost fyzických trestů se zmenšuje s věkem dítěte. Stabilní zůstávají špatné způsoby komunikace mezi dětmi a rodiči, špatné vztahy mezi nimi, anebo špatná péče rodičů. Jedním z jeho závěrů je fakt, že špatné vztahy v rodině mají vliv na pozdější trestnou činnost dětí. Proto se v následující kapitole zaměřím na psychologické souvislosti problémového chování a kriminality dospívajících.

2. MLADISTVÍ PACHATELÉ TRESTNÝCH ČINŮ

V této kapitole se zaměřím na mladistvé pachatele trestných činů. Podrobněji se budu věnovat psychologickým a sociálním souvislostem problémového chování dospívajících. Závěrem se krátce zmíním o způsobech působení na mladistvé odsouzené v našich věznicích.

2.1. Problémové chování adolescentů

Obecně panuje přesvědčení, že problémové chování zkrátka k adolescenci patří. K rizikovému chování dospívajících řadíme kouření marihuany, chození za školu, ničení veřejného majetku, náhodný sex. Dle Jessora (1991) a jeho sociálně-psychologického pojetí rizikové chování adolescentů je podmíněno těmito čtyřmi zdroji: biologickými předpoklady (závislost na alkoholu v rodině), sociálním prostředím (nízký sociálně-ekonomický status, anomie, kriminální prostředí), vnímaném prostředím (modely delikventního chování, konflikty mezi rodiči a kamarády), osobnosti (nízká sebeúcta, sklony k hazardu), a (jiným) chováním (problémy ve škole, pití alkoholu).

Problémové chování adolescentů může pramenit i s poruchou chování, kterou si přinášejí již z dětství. Dle Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN 10, 1992, str. 232,233): „Poruchy chování jsou charakterizovány opakujícím se a trvalým obrazem disociálního, agresivního a vzdorovitého chování. Je-li takové chování u daného jedince extrémní, mělo by porušovat sociální očekávání přiměřené věku a proto být závažnější než obyčejná dětská nezbednost nebo rebelantství v adolescenci. ... Nedoporučuje se stanovit tuto diagnózu, pokud by shora uvedené chování netrvalo alespoň šest měsíců nebo déle.“. Podle této klasifikace k poruchám chování (F91) řadíme:

- F91.0 - porucha chování ve vztahu k rodině – jedná se zde o abnormální a problémové chování ve vztahu k členům rodiny nebo k domácnosti, a to na příklad: ničení majetku, násilí vůči členům rodiny, zakládání ohně v domácnosti.
- F91.1 - nesocializovaná porucha chování – zde mluvíme o agresivním a disociálním chování jedince k ostatním lidem. Dle Čákové (2000) projevem nesocializované poruchy chování jsou: rvačky, krutost ke zvířatům, vandalismus, záškoláctví, lhaní, násilí s použitím zbraní.
- F91.2 - socializovaná porucha chování - zde mluvíme o agresivním a disociálním chování jedince patřícího do skupiny vrstevníků, s kterými pak páchá různé přestupky typu krádeže, záškoláctví s partou, skupinová delikvence.

- F91.3 - porucha opozičního vzdoru – vyskytuje se u dětí do deseti let a je charakteristická vzdorovitým, nepřátelským a provokativním chováním, neposlušnosti k autoritám, přecitlivělosti na kritiku, mstivosti (Malá, 2008).

Ze statistik vyplývá, že přibližně šest až šestnáct procent chlapců a tři až devět procent dívek školního věku vykazuje některé ze symptomů poruchy chování (Searing, Rottnek, Abby, 2001). Dle Malé (2000) se u chlapců může jednat až o dvacet procent populace. Část těchto dětí se v období adolescence dopustí protiprávních činů. Většinou je toto jednání ojedinělé a v pozdějším období adolescenti od něj samovolně upustí. Dle Farringtona (2005) se problémové chování vyvíjí dvěma směry:

- problémy v chování typu lhaní, agrese na zvířatech, které se vyskytují u dětí ve školním věku a časem jsou méně časté, až úplně vymizí,
- problémové chování typu krádeže, chození za školu, nucený sex, které se objevují teprve v pozdějším období než předešlé a kumulují v adolescenci.

V mnoha výzkumech byla prokázána spojitost mezi poruchami chování v dětství a problémových chování v adolescenci. Windle (1993) na příklad zkonstruoval dotazník RETROPROB (A RESTROSPECTIVE MEASURE OF CHILDHOOD BEHAVIOR PROBLEMS), který mapoval poruchy objevující se v dětství - poruchu pozornosti s hyperaktivitou, poruchu chování, poruchu úzkostnou a opoziční. Dospívající, kteří měli v dětství poruchu chování, poruchu pozornosti a poruchu opoziční, byli častěji závislí na alkoholu a nebylo jim cizí delikventní chování.

2.2. Mladiství pachatelé trestných činů

Pokud se problémové chování vyskytuje i v adolescenci nejčastěji je dle výzkumů (Blatný, Hrdlička, Sobotková, Jelínek, Květoň, Vobořil, 2006) charakteristické pro šestnáctileté dívky především chození za školu a pro chlapce požití alkoholu či marihuany ve škole, dále rvačky i s použitím zbraní. Dle srovnávací studie Health Behaviour in School-Aged Children survey (HBSC, Currie a kol., 2004, podle: Blatný, 2006) jsou čeští adolescenti významně agresivnější než adolescenti z jiných evropských zemí. Těžší případy antisociálního chování lze již považovat za delikty, které mají důsledky v právních normách společnosti a jsou trestány soudně. Dle Blatného a kolektivu (2006) tyto delikty dělíme na majetkové (vandalismus, krádeže) a násilné (fyzické napadení, nošení zbraně). Mezi českými dospívajícími je nejvíc případů krádeže v obchodech a poškozování veřejného a soukromého majetku (Marešová, 2000). Lze předpokládat, že tenhle druh antisociálního chování bude u

jedince přetrvávat celoživotně. Dle výzkumu se totiž adolescenti opakovaně dopouštějí fyzického násilí, ničí majetek, užívají psychotropní látky, nosí do školy zbraně (Blatný, 2006). Nejčastěji jsou to kombinace užívání alkoholu a psychotropních látek, šikany, řízení pod vlivem (Kožený, Csémy, Tišanská, 2007). Dle jiných autorů lze k rizikovému chování zařadit i následující: agresi, šikanu, násilí, sebevražedné pokusy, rizikové chování za volantem, předčasné rodičovství, předčasné zahájení sexuálního života, ale i poruchy příjmu potravy či adrenalinové sporty (Širůček, Širůčková, Macek, 2007).

V literatuře se setkáváme s mnoha typologiemi, které se zabývají pachateli trestných činů a to jak ze strany osobnosti, tak ze strany okolnosti či způsobu páčání. A tak se setkáváme s typologií, která dělí pachatele trestných činů na organizované a dezorganizované (Douglas, Olshaker, 1999). Další se zaměřuje na jejich motivaci a rozlišuje pachatele kompulzivní (jsou ovlivněni nutkáním páchat), impulzivní (jsou ovlivněni stresovými situacemi), chronicky katatymní (mají psychiatrickou diagnózu) a environmentální (jsou ovlivněni prostředím, ve kterém žijí) (Schlesinger, 2004). Z českých autorů se nabízí klasifikace pachatelů Netíka a Netíkové (1994) na: socializovaný typ (jednorázové trestné činy ovlivněné okolnostmi), neurotický typ (častější trestné činy, které jsou výsledkem vnitřních konfliktů), nesocializovaný typ (opakující se trestné činy, které jsou ovlivněné poruchou osobnosti pachatele), mentálně insuficientní typ (pachatelé se sníženou mentální kapacitou), deviantně socializovaný typ (pachatel, který se ztotožňuje s kriminální subkulturou) a psychotický typ (pachatel ovlivněný psychózou).

Někteří autoři tvrdí, že tyto charakteristiky se nevztahují na mladistvé delikventy a to z toho důvodu, že v období adolescence se osobnost jedince stále ještě vyvíjí. Shover (1991) je autorem klasifikace mladých dospělých odsouzených ve věku od osmnácti do dvaceti šesti let, kde rozlišuje:

- pachatele s antisociální poruchou, která odpovídá deviantně socializovanému typu,
- pachatele s asociální poruchou, která odpovídá defektně socializovanému typu,
- pseudosociální pachatele, které charakterizuje labilní systém norem,
- prosociální pachatelé, kteří odpovídají socializovanému typu.

Příčina antisociálního chování dospívajících spočívá ve vzájemném působení osobnosti jedince (jeho motivace, postoje) a sociálního prostředí, ve kterém žije (rodina, vrstevníci).

2.2.1. Psychologické souvislosti páchaní trestných činů mladistvými

Někteří psychologové jsou toho názoru, že někteří dospívající jsou svým způsobem k páchaní trestných činů předurčení a to díky tomu, že sklony k páchaní jsou dědičnou záležitostí. Ve svých výzkumech se zaměřili na rodiny s adoptovanými dětmi. Výsledky ukázaly, že pokud biologičtí a adoptivní rodiče nepáchali trestné činy, jenom třináct a půl procenta jejich dětí mělo za sebou nějaký problém se zákonem. Pokud adoptivní rodiče neměli trestnou minulost, ale biologičtí rodiče ano, tak na dráhu zločinu se pustilo dvacet procent dětí. Pokud ale biologičtí i adoptivní rodiče byli trestně stíháni, tak dvacet čtyři a půl procenta dětí bylo trestně stíháno taky (Urban, 2000). Domníváme se, že čtyřicet procent mladistvých pachatelů pochází z rodin, kde aspoň jeden z rodičů páchá trestnou činnost. Další výzkumy, které se spíše zaměřují na bádání jednovaječných a dvojvaječných dvojčat uvádí, že přibližně třicet pět procent jednovaječných dvojčat vykazuje větší shodu v páchaní trestných činů než je tomu u dvojčat dvouvaječných, kde je shoda přibližně jen třináct procent (Neumann, 2004). Pokud přijmeme, že temperament a osobnost jsou v nějakém procentu dědičné, měli bychom se zaměřit na ty vlastnosti jedince, které jsou pro kriminální kariéru stěžejní. Je ovšem nutné podotknout, že i když ten či onen člověk daný rys osobnosti má, nekatapultuje ho to bezpodmínečně do kategorie kriminálního. Roli zde hrají vedle osobnosti i samotné zkušenosti jedince. Rizikovými jsou z pohledu páchaní trestných činů i ti jedinci, u kterých došlo vlivem alkoholu či drog ke změnám v osobnostním profilu (Presl, 1994).

Eysenk (1998), který se zabýval zjišťováním podstaty páchaní trestných činů, ve svém výzkumu zabývajícím se osobností delikventů uvádí, že protiprávní jednání se častěji vyskytuje u jedinců s vyšším skóre na škále psychotismu a extraverze se sklony k labilitě. Dle jeho názoru se tito jedinci hůře socializují a tím se u nich nevytváří plnohodnotné svědomí.

K zajímavým závěrům došel ve svých výzkumech nad kriminalitou mladistvých Dollard (Lipka, 1977), který její příčinu vidí v nižší toleranci na frustraci, která vede k agresi. Člověk, který z různých příčin nemůže uspokojit své potřeby je frustrovaný. Prodlužující se frustrace se později lehce přehoupne v agresi. U mladistvých se jedná o neukojenou potřebu samostatnosti, úspěchu či potřebu být autoritou. Širůček (2007) je rovněž toho názoru, že mladiství pachatele trestných činů, se tímto způsobem vyrovnávají s frustrací. Vliv na kriminální kariéru jedince má i postrádání smyslu života (Frankl, 1999).

Vágnerová (1999) vyjmenovává tyto rysy osobnosti pachatelů trestných činů, které jsou znatelné již v období adolescence a rané dospělosti:

- nižší mentální úroveň,

- sklony k agresivitě zaměřené vůči lidem, zvířatům i věcem,
- emocionální labilita,
- oslabená sebekontrola, volní procesy a nedostatečně vyvinuté svědomí,
- minimální pracovní návyky,
- lehkomyšlnost,
- nedostatek odpovědnosti,
- nerespektování autorit,
- vrstevnickou skupinou podporovaná tendence lhát a podvádět.

Kratochvíl (1997) v osobnosti mladistvých pachatelů trestných činů spatřuje tyto rysy:

- snížené rozumové schopnosti,
- nedostatek sebekontroly,
- impulsivita,
- emocionální labilita,
- agresivita,
- nestálost.

Balcar (1994) ve svém výzkumu zjistil, že adolescenty páchající trestnou činností charakterizuje impulzivita. Tito jedinci se soustřeďují na přítomnost a budoucnost je nezajímá, nedomýšlejí následky svých činů.

Z hlediska psychopatologie je mezi vězněnou populací mladistvých odsouzených zvýšený výskyt poruch osobnosti, a to především psychopatie, schizofrenie a hypománie. Tito jedinci jsou agresivní, impulzivní a nezodpovědní (Blatníková, Netík, 2008). Dále Netík (1997) uvádí i následující psychické choroby mezi odsouzenými:

- ADHD,
- antisociální porucha osobnosti,
- závislost na alkoholu a návykových látkách,
- mentální retardace,
- neurózy,
- psychózy,
- sexuální deviace.

2.2.2. Sociální souvislosti páchaní trestných činů mladistvými

Období adolescence je, jak jsem již naznačila dříve, obdobím hledání své identity. Mladý člověk se vedle role dítěte rodičů a sourozence dostává i do dalších rolí – žáka, studenta, člena skupiny, přítele, partnera. Cílem je než mladý člověk vstoupí do dospělosti sloučit tyto role do jedné identity, která bude v souladu s vnitřním přesvědčením jedince a očekáváním společnosti ve kterém vyrůstá (Langmeier, Krejčířová, 2006). Proces socializace, díky kterému se jedinec stává součástí společnosti, přijímá za vlastní její hodnoty, postoje, modely chování se postupně přenáší z rodiny na sociální skupiny, ve kterých dospívající koexistuje (Hebding, Glick, 1992).

Socializace v rodině dává dítěti jakýsi základ pro jeho pozdější dozrávání ve společnosti. Dle Šulové (1998) základem správné socializace je propojení emoční a citové blízkost členů v rodině zároveň s určitou svobodou v rozhodování. Dle výzkumu Jelínka a kolektivu (2006) kvalita vztahu mezi dětmi a rodiči, především vřelost a zájem ze strany rodičů a konzistence ve výchově ovlivňuje vrstevnickou konformitu adolescentů a to především v oblasti užívání návykových látek. Santor, Messervey, Kusumakar (2000) ve svém výzkumu rovněž došli k závěru, že vrstevnická konformita ve značné míře předurčuje rizikové chování, také jak závislost na drogách a alkoholu, kouření, krádeže, ale i rizikový sex. Ve výzkumu Kuendig a Kuntsche (2006) se zaměřili na vliv vztahu s rodiči na užívání alkoholu. Adolescenti s pozitivním vztahem k rodičům neměli s alkoholem problémy, obecně pili méně, než adolescenti s negativními a problematickými vztahy. Mounts a Steinberg (1995) vidí souvislost mezi užíváním drog a stylem výchovy. K zdrženlivosti v oblasti užívání návykových látek přispívá autoritativní styl výchovy. Zaměření se na užívání návykových látek a alkoholu dospívajícími je důležité proto, že podle Čermáka (1998) adolescenti pod vlivem zejména alkoholu páchají závažné trestné činy. Stejného názoru je i Nešpor (2003), který řadí návykové látky mezi základní rizikové spouštěče delikventního chování u mladistvých. K jiným závěrům co se výchovy týče, došel Labáth (2001), který tvrdí, že autoritativní styl výchovy má u dětí za následek zkreslenou představu o prosazování vlastních zájmů. Podle něj takto vychovávané děti dají na předsudky a netoleranci a cítí se být oprávněni zaútočit na jedince, kteří se jakýmsi způsobem odlišují. Dle Večerky (1996) jsou rizikové i neshody mezi rodiči v otázkách výchovy. Nejednotný výchovný styl rodičů může mít za následek urychlení kriminálního působení jejich dětí.

Z jiného výzkumu vyplývá, že pokud je rodinné zázemí adolescenta jakýmsi způsobem disfunkční, navazuje rychleji četnější vztahy s vrstevníky, které ale nejsou zárukou kvality

(Macek, Štefánková, 2006). Vliv zdemoralizovaných vrstevníků na dítě je silnější v případě, kdy je dítě psychicky slabé a cítí odmítnutí na straně rodiny (Pawłowska, 1999). Wills s kolektivem (2004) zkoumali vliv podpory ze strany rodičů na užívání návykových látek. Výsledky prokázaly, že vysoký stupeň podpory ze strany rodičů snižuje pravděpodobnost užívání psychotropních látek. Pokud je, ale naopak adolescent nucen tuto podporu hledat u vrstevníků tato pravděpodobnost se zvyšuje.

Pokud se zaměříme na dysfunkční rodiny, znatelný vliv na kriminalitu mladistvých objevíme v případech, kdy se v rodině vyskytuje násilí. Emocionální problémy vznikají u dětí, které někdo týral fyzicky ale i psychicky, jak i u dětí, které byly pouze svědky násilí v rodině. Fyzické či psychické týrání dítěte, ale i sexuální zneužívání dítěte má za následek vznik anebo posílení již existujícího antisociálního, destruktivního a agresivního chování. Dále tyto děti charakterizuje nízké sebevědomí a potíže v navazování vztahů s novými lidmi. Pro takové dítě jsou problémem jakékoliv sociální interakce a situace, na které pak může reagovat nepřiměřeně až antisociálně (Hollin, Browne, Palmer, 2004). Čírtková (1994) spatřuje nebezpečí v sociálním prostředí, které se vyznačuje vysokým počtem rozvodů, vysokým počtem mimomanželských dětí, které jsou, mimo jiné příčinou omezeného uspokojování potřeb dítěte. Rizikové jsou i rodiny, ve kterých samotní rodiče páchají trestnou činnost. Dle Copela (1973) matka s kriminální minulostí spíše než otec kriminálník ovlivňuje své potomky v otázkách páchaní trestné činnosti. Z výzkumu vyplývá, že samotní rodiče kriminálníci: neumí své děti hlídat, neodměňují pozitivní vzorce chování a nemotivují k nim, nereagují kladně na potřeby dětí, reagují nejasně a nekonzistentně, neumí si poradit s krizovými situacemi a neumí řešit problémy, neumí stanovit dětem jasná pravidla (Hollin, 2004). Hořtys (2004) je toho názoru, že nezáměr ze strany rodičů vede k uvolnění citových a emocionálních vazeb s dítětem. Tento stav podporuje navazování nekontrolovaných kontaktů mimo domov a přejímání špatných vzorů chování. Chybějící vztahy v rodině vedou k oddělení se dospívajícího od rodiny a k jeho přilnutí k vrstevníkům, se kterými pak páchá činy, které jsou v rozporu s morálkou i právem. Rovněž Matoušek a Matoušková (2011) poukazují na souhrny výzkumu, které ukazují, že rodiče mladistvých delikventů jsou citově chladní a nezaangažovaní, odmítaví a nezajímající se o jejich potřeby.

Taktéž úplnost rodiny má vliv na antisociální vývoj dítěte. Dle Matouška a Matouškové (2011) děti, které jsou vychovávány pouze matkou, mají ve škole horší výsledky, objevují se u nich častější psychické a zdravotní problémy a častěji se dostávají do střetu se zákonem. Mimo to, stěžejní zdá se být přítomnost vlastního otce v rodině. U chlapců, kteří byli

vychovávání bez otce i s otčímem mnohem častěji tíhnou k páchání trestné činnosti (Matoušek, Matoušková, 2011).

V určité fázi dospívání začínají vrstevníci hrát hlavní roli v sociálním a osobnostním vývoji dětí. Čili to, kterým směrem se život mladého člověka vydá, záleží především od toho, v jaké sociální skupině vrstevníků se bude dál vyvíjet. Dle Vágnerové (2012) si tímto dospívající uspokojují jen jednu ze základních lidských potřeb někam patřit. Často jedinci, kteří mají za sebou nestabilní rodinné zázemí, si vybírají vrstevnické skupiny delikventů. Aby mohli do této skupiny patřit, musí často projít vstupním rituálem. Takový rituál často mívá podobu spáchání trestného činu (Matoušek, Kroftová, 2003). Dle Matouška a Kroftové (2003) vznikají i delikventní party, které společně páchají trestnou činnost. Tyto sociální skupiny si vytvářejí svůj systém hodnot, vymykají se kontrole ze strany institucí

2.3. Mladiství odsouzení v českých věznicích

Od roku 1989 soustavně roste kriminalita mladistvých. Helus (1995) pokazuje na fakt, že stále častěji mladiství pachatele jednají v ozbrojených organizovaných skupinách. Tyto delikventní skupiny jsou založeny na přijetí a vzájemném uznání jejich členů, které spojují antisociální chování. Dle statistické ročenky kriminality vydané Ministerstvem spravedlnosti v roce 2014 naše společnost zaznamenává nárůst kriminality mladistvých v porovnání z minulými léty i nadále. V naší věznici se setkávám s nebezpečným trendem mladistvých pachatelů, kteří se dopouštějí trestných činů dokonce zdraví a životu nebezpečných. Nejčastěji jde o loupeže, vydírání, fyzické násilí, vykrádání aut, prodej drog. Zarážejí je, že spolu s rostoucím počtem trestných činů, roste taky brutalita a agrese mladistvých vůči obětem. Roste rovněž počet trestných činů spáchaných pod vlivem alkoholu či návykových látek. Z vlastní zkušenosti mohu potvrdit, že zhruba devadesát pět procent mladistvých odsouzených chlapců jsou uživateli návykových látek, nejčastěji pervitinu, marihuany a výjimečně heroinu. Naopak alkoholiku je v této skupině málo. Zločiny páchají stále mladší a mladší pachatelé.

Mladí lidé, kteří se dopouštějí trestných činů, jsou především sociálně nepřízpůsobilí. Tímto problémem se již v minulosti zabývali psychologové ještě před tím, než bylo toto téma aktuální. A tak dle Grzegórzecké (1959) jde u těchto dětí o negativní sociální tendenci, odvracení se od pozitivních sociálních hodnot a touhu odreagovat za pomoci sociálně destruktivního chování. Tito mladí lidé vzhlížejí ke kriminálním činům. Jsou cyničtí a bezohlední. Neváží si druhých lidí, jejich majetku, právních a morálních norem. Neumějí se

začlenit do skupiny a přiznat svou vinu. Charakteristická je pro ně nechuť pracovat či se vzdělávat. Nemají pocit zodpovědnosti. Žijí okamžikem a milují dobrodružství. Tito mladí lidé nemají vizi své budoucnosti, neumějí si sebe představit jako spořádaného člověka a vlastě v to ani nevěří. Proto je tak častým jevem recidivita mladistvých. Začínají svou kariéru ve vězení na oddělení mladistvých a za pár let se vrací už jako dospělí. Jen hrstce z nich se podaří vymanit z kriminálního světa. Později Lipkowski (1970) poukázal na to, že sociální nepřizpůsobivost lze chápat i jako poruchu osobnosti a charakteru s různými příznaky, způsobenou nepříznivými vnitřními i vnějšími vlivy pro vývoj, které se manifestují především nemožností přizpůsobit se společenským, právním a morálním normám.

Dle výzkumu Krejčího (1997) mladiství odsouzení mají vyšší skóre na škálách: nervozita, extraverze, emocionální labilita, sklony k depresím, otevřenost na nové věci. Pro populaci mladistvých odsouzených jsou charakteristické i nižší rozumové schopnosti, zvláště v populaci mladistvých delikventek (Koudelková, 1995). V naší věznici zhruba jen dva až tři procenta chlapců se nachází v průměrném pásmu inteligence.

Z vlastní zkušenosti mohu konstatovat, že většina mladistvých odsouzených chlapců svým chováním zapadá do kategorie jedinců s asociální poruchou osobnosti. Charakteristické jsou pro ně tyto vlastnosti:

- egocentrismus,
- narcistické sklony,
- neschopnost vcítění a empatie,
- chybějící pocit viny,
- nezodpovědnost,
- neschopnost orientace v sociálních interakcích,
- sklony ke lhaní,
- agresivita.

Dle Allnutt, Weood, Wilhelm a Butler (2008) se jedinec narodí s vrozenou predispozicí k této poruše, kterou nevhodné prostředí posiluje. U mladistvých odsouzených, kteří touto poruchou trpí je vysoké procento recidivy. Farrington a Coid (2003) jsou toho názoru, že jedinci s antisociální poruchou záměrně porušují společenský řád, je to jejich způsob života. Pro tuto skupinu lidí je pobyt na svobodě plný konfliktních situací a proto se taky do vězení častěji vrací. Z vlastní zkušenosti mohu konstatovat, že většina mladistvých si je vědoma škodlivosti svých činů, ale vědomě porušují zákon, protože jiný způsob života vlastně ani neznají. Při práci na jejich resocializaci je patrné, že teoreticky jsou schopni chápat smysl řádného života, ale při návratu na svobodu nejsou schopni tento model uvést do praxe.

Uvěznění je pro tyto dospívající chlapce bezesporu stresovou situací. To jak tuto situaci zvládnou je podmíněno na příklad jejich osobností, schopnosti adaptace, schopnostmi řešit problémy, ale také ochotou na sobě pracovat a změnit svůj dosavadní styl života (Netík, 1991). Dle Houdkové (2001/2014) vliv na adaptaci má i typ věznice, podmínky panující ve věznici, atmosféra na oddíle. Obecně v podmínkách výkonu trestu odnětí svobody rozlišujeme pět způsobů adaptace:

- realistické přizpůsobení – odsouzení se staví čelem k trestu odnětí svobody, jsou motivováni a chtějí na sobě pracovat,
- agresivně nepřátelské působení – odsouzený sabotuje jakoukoliv snahu personálu o jeho resocializaci, je pasivně agresivní, vůči ostatním odsouzeným projevuje jak agresi verbální tak fyzickou,
- nepřiměřená kompenzace – odsouzený hraje roli velkého kriminálního zločince, chlubí se svými protizákonnými počiny, někdy i vyfabulovanými, reálně má nízké sebevědomí,
- nepřiměřená projekce – vinu za své činy projektuje do jiných osob,
- únik – odsouzený uniká do svého světa fantazie, odmítá konfrontaci s realitou, často doprovázené konzumací drog (Štěrbá, 2009).

Mladiství v počátcích uvěznění reagují steskem po rodině a nejbližších, zdají se být úzkostliví, apatičtí a odevzdání svému osudu. Výrost a Slaměník (1997) píše, že často mezi nimi dochází k „psychické infekci“, kdy se špatná nálada šíří kolektivem. Někteří reagují podrážděností, agresivitou a jsou iniciátory konfliktů. Jsou impulsivní a podléhají aktuální situaci (Gillernová, Boukalová, 2006). Častá je u mladistvých agresivní a nepřátelská adaptace. Tito jedinci narušují chod ubytovny, neplní požadavky personálu, pokud dochází na nějaké aktivity, zapojují se jen pasivně a narušují dynamiku skupiny. Práce s těmito mladistvými je velice náročná a často se nedaří je ovlivnit a odborně na ně působit.

Práce s mladistvými odsouzenými je v mnoha ohledech specifická. Ze své vlastní zkušenosti a zkušeností kolegů vím, že pilířem úspěchu je přirozená autorita. Tato skupina odsouzených dokáže intuitivně vycítit slabost, kterou neváhají proti vám použít. Pokud k vám jako k odborníkovi pocítují respekt, jsou schopni fungovat. Když je to naopak, setkáváme se s viditelnou neochotou k jakékoliv spolupráci. Dalším základem úspěchu je hned od začátku vymezit a nastavit skupině mladistvých hranice. Jak jsem je zmiňovala výše, většina mladistvých delikventů pochází z rodin, kde vymezování hranic buď chybělo úplně, nebo bylo nejasné. Pro mnohé z nich je to nová zkušenost a může jim trvat delší dobu, než se přizpůsobí a jsou ochotni je respektovat. V práci s mladistvými chlapci se mi osvědčila

otevřenost, upřímnost a jednání na rovinu. Pokud je terapeut schopen navázat s mladistvými vztah založený na těchto kvalitách a vytvoří jim bezpečné prostředí, tak se časem během odborného působení tyto jedinci otevřou. Začínají otevřeně komunikovat o svých trestných činech, své motivaci, svých pocitech, problémech. Je to jeden z největších posunů, kterého je mladistvý odsouzený schopen.

Jak jsem již naznačila výše práce s mladistvými odsouzenými je specifická. Těmto chlapcům je věnovaná zvláštní péče. Věznice je povinna zajistit jim kontinuitu vzdělání. Vedle klasických aktivit, do kterých mladiství docházejí dle svého programu zacházení, se v našich věznicích dvakrát ročně realizuje program TP21 Junior. Délka trvání tohoto terapeutického programu je dvanáct týdnů, dvacet jedna hodin týdně přímé terapeutické práce. Tento program je určen mladistvým odsouzeným, kterých jednání nese prvky agrese a násilí. Je určen pro mladistvé, kteří mají problémy s chováním, jsou motivováni na sobě pracovat a jejich inteligence jim dovolí správně chápat terapeutické působení. Vzdělávací a speciálně-výchovné aktivity tohoto programu jsou zaměřeny na rozvíjení komunikačních dovedností a strategií řešení problémů, nácvik ventilačních technik. S těmito mladistvými pracuje tým odborných pracovníků, do kterého patří psycholog, sociální pracovníce, speciální pedagog, vychovatel-terapeut. K jednotlivým aktivitám tohoto programu řadíme abreaktivní terapii, sociálně psychologický výcvik, sociálně právní poradenství, arteterapii, hudební relaxaci, pracovní terapii a kroužky (šipek, posilování, společenských her). Programem od roku 2008 prošlo sto tři mladistvých odsouzených z celé republiky. Přínosem je, že u mladistvých odsouzených zařazených v tomto programu se v průběhu výkonu trestu zmenšil počet fyzického násilí. Věznice spolupracují i se soukromými subjekty či občanskými organizacemi. V naší věznici se mladiství odsouzení, kteří spáchali násilnou a majetkovou trestní činnost, v rámci spolupráce s probační a mediační službou a Rubikon centrem, zúčastňují programu PUNKT (Průšvihy Už Nedělám, Kámo. Tečka.). Cílem tohoto programu je vytvořit u pachatele realistický náhled na svou trestnou činnost, naučit ho jaké důsledky mají jeho činy nejen pro něj ale i pro oběti a společnost. Neméně důležitou částí programu je uchycení rizikových situací, které u jedince vedly ke spáchání trestného činu. Po absolvování programu by měl jedinec zvládat rizikové situace v každodenním životě bez konfliktu se zákonem, a tím se vyvarovat recidivě. Program je rozdělen do třinácti setkání, celkem dvacet jedna hodin odborného působení lektorů (odborníci z oblasti sociálních služeb) na jedince. Pět setkání jsou individuální a osm setkání je skupinových. Program je založen na kognitivně-behaviorálním přístupu a využívá metody sokratovského dialogu, hraní rolí a nácvik prosociálního chování. Do dnešního dne se v celé České republice programu

zúčastnilo pět set mladistvých odsouzených v sedmdesáti bězích a program úspěšně dokončilo šedesát osm procent z nich.

Při práci s touto specifickou skupinou jsem si nemohla nevšimnout, jak důležitá je pro ně rodina. Nejčastěji mluví o svých matkách, ke kterým mají velmi blízký vztah, ať už jsou jakékoliv (v nejméně deseti procentech se jedná o matky závislé na alkoholu či jiných návykových látkách). Otcové pro ně nejsou až tak důležití a většina s nich je rovněž ve výkonu trestu odnětí svobody. Zajímavé je, že i když nějakým způsobem na svých matkách lpí, ctí je a respektují, nejsou schopní je poslouchat. Z vyprávění a korespondence je patrné, že matky s kriminální aktivitou svých dětí nesouhlasí, snaží se jim promlouvat do duše ale bezvýsledně. Ve finále se není ani čemu divit, protože tito chlapci jsou v období adolescence citliví na jakoukoliv kritiku či omezování své osobní svobody ze strany rodičů. Budují si svou autonomii a identitu, bohužel pro ně tím nejhorším možným způsobem a to identifikací s kriminální subkulturou.

3. AUTOBIOGRAFICKÁ PAMĚŤ

V této kapitole se zaměřím na autobiografickou paměť. Nejprve krátce popíšu její strukturu a funkce. Pokusím se čtenářům přiblížit její fungování. Ke konci se budu věnovat vzpomínkám a procesu vzpomínání samotnému.

Paměť je jedním z kognitivních procesů, který nám usnadňuje efektivní fungování v životě. Díky ní máme pocit kontinuity vědomí vlastní existence v čase a pocit vlastní integrity. V paměti jsou uschovány informace z naší minulosti a vědomosti, které jsme sbírali v průběhu let. Jednou z nejdůležitějších funkcí paměti je tudíž její schopnost vědomého přístupu k individuální a druhové minulosti. Dovoluje nám, ze dne na den, bez jakéhokoli snažení, zachovávat kontinuitu našich zkušeností (Gerrig, Zimbardo, 2009). Dle Tulvinga (1972/1993) je naše dlouhodobá explicitní paměť složená ze dvou nezávislých subsystémů – paměti epizodické a sémantické. Paměť sémantická uchovává fakta a naše znalosti o světě. Paměť epizodická je zodpovědná za vzpomínky události, které můžeme uchytit v čase a prostoru, a které jsme subjektivně prožili. Pro Tulvinga (1972) je epizodická paměť jen jiný název pro paměť autobiografickou. Schroots, van Dijkum (2004, podle: Vlčková, 2004) jsou toho názoru, že autobiografická paměť se dělí na prospektivní a retrospektivní. Úkolem paměti retrospektivní je pamatovat si události z minulosti. Úkolem paměti prospektivní je pamatování si plánů a očekávání do budoucna a taky jistá předvídavost.

Jagodzińska (2008) píše: „Autobiografická paměť je takovým památníkem našeho života. Nachází se v něm naše prožitky, informace z naší minulosti, různé situace, kterých jsme se účastnili nebo byli svědky. Je to takový archiv osobních vzpomínek člověka.“

Čermák (2005) píše o autobiografických vzpomínkách jako o strukturách, díky kterým jsem schopni definovat sebe. Dle jeho slov, jsou to osobní vzpomínky, které vyvolávají silné emoce, jsou živé a mají hodně senzorických detailů. V některých situacích se nám mimovolně vybavují, v jiných si je cíleně připomínáme. Tyto vzpomínky potvrzují naši identitu a plní tím integrující funkci v našem životě.

Vlčková a Blatný (2005) píší: „... chápeme autobiografickou paměť jako základ životního příběhu. Životní příběh je produktem osobního narativního zpracování autobiografických událostí. Organizuje autobiografické události koherentním způsobem, spojuje životní fakta a zároveň na základě hodnocení a interpretace vytváří jejich smysl v celkovém životním kontextu. Představuje fenomenologické vyjádření autobiografické paměti a jeho utváření se děje v širším sociokulturním rámci.“

Z výše uvedených pojetí autobiografické paměti je patrné, že je úzce spjatá s konceptem Já, tudíž naše vzpomínky jsou subjektivní rekonstrukcí minulosti. Mezi lidmi dochází v rámci interpersonálních kontaktů ke vzájemnému sdělování svých autobiografických vzpomínek a tato skutečnost je nápomocná k vytváření vlastní identity skrze sociální vztahy (Vlčková, Blatný, 2005). Vztah mezi vzpomínkou a konceptem Já je oboustranný. Vliv schémat Já na vzpomínky zkoumal Barclay (1993, podle: Niedźwieńska, 2005). Výsledky jeho výzkumu dokazují, že účastníci experimentu měli více vzpomínek kompatibilních se schématem Já nežli těch nekompatibilních, a k tomu všemu ještě schémata Já mají vliv nejenom na vzpomínání, ale taky splňuje funkci řídicí a výběrovou již při samotném zapamatování.

Spojitosti mezi Já a autobiografickou pamětí se zabývali i Conway a Pleydell-Pearce (2000). Jsou autory modelu Self-Memory System, ve kterém jsou autobiografické vzpomínky chápány jako mentální konstrukty, které jsou přechodné a dynamické. Tyto konstrukty mají za úkol integrovat minulost s budoucností dle minulých zkušeností a aktuálních cílů a potřeb. Tímto si člověk vytváří vzpomínky podle toho, jaký chce být a jak se chce vnímat. Sytíme a podporujeme tedy vzpomínky, které nám náš pohled na sebe potvrzují, a naopak zkresluje vzpomínky, které nejsou s naším pohledem na sebe konzistentní. Jagodzińska (2008) ve svém souhrnu z výzkumů uvádí, že to jakou podobu bude mít naše vzpomínka, záleží od toho, jaké jsou naše aktuální potřeby a cíle. Na příklad tak zvaný Polyanin efekt je důkazem toho, že lidé mají tendenci přivolávat raději pozitivní než negativní vzpomínky události, které se jich týkají (Silvera, Krull, Sassler, 2002). Ve výzkumu Bordense a Horowitz (2001) se ukázalo, že schéma Já ovlivňuje i rychlost a jednoduchost vybavování si vzpomínek. A tak, když sám sebe vnímám jako člověka pravdomluvného, mnohem snadněji se mi vybaví situace, ve kterých jsem říkala pravdu, než situace ve kterých jsem lhala.

V dnešní době se vědci přiklání k výzkumům paměti v přirozených podmínkách. Neisser (1982) je autorem pojmu ekologická validita, podle níž by se výzkumy zaměřit na fenomény každodenního života - vzpomínky, plány do budoucna, anebo třeba paměť tváří a jmen. Díky tomuto přístupu mapujeme vlastní historii života, čili autobiografickou paměť. Bruce (1985, podle: Cohen, 1996) tvrdí, že díky ekologické validitě si budeme moci odpovědět na otázku, jak funguje paměť v každodenním životě, jaké jsou její mechanismy, k čemu vlastně slouží a taky jaké místo zaujímá v evoluci člověka. Lze jí zkoumat testy znovupoznání (rekognice) a reprodukce. Nově se analyzují fenomenologické popisy vzpomínek, které jsou zaměřené na kvalitu vzpomínky – její živost, výmluvnost, emocionalitu, pocit jistoty a pravdivosti vzpomínky. Diagnostickým nástrojem, který umožňuje bádání charakteristiky vzpomínek je Dotazník Paměti Zkušenosti (MEMORY

EXPERIENCE QUESTIONNAIRE, MEQ, Sutin, Robinson, 2007). V tomto dotazníku si respondent nejdříve vybavuje nějakou vzpomínku, a pak odpovídá na šedesát tři otázek, díky kterým se dozvíme, jak si danou událost pamatuje. Každá otázka patří do jedné z deseti kategorií, na příklad kategorie sensorických detailů, časové osy, emocionální intenzity atd. V mé rigorózní práci jsem použila jen část dotazníku MEQ, která se týkala emocionální intenzity, sensorických detailů, perspektivy a emocionální valence.

3.1. Struktura autobiografické paměti

Ve vědeckém světě se setkáváme s názorem, že autobiografická paměť je pouhou sbírkou informací nashromážděných během života. Na druhou stranu panuje přesvědčení, že je to proces, který se odehrává v mysli člověka, když se snaží vybavit si osobní informace z minulosti (Maruszewski, 2005).

Dle Brewera (1986, podle: Jagodzińska, 2008) se autobiografická paměť skládá z:

- skutečností, které se vztahují k podmětu. Náleží zde osobní vzpomínky, které jsou spjaty z představivosti a
- autobiografických faktů, jako jsou například místo narození, místo kde jsme chodili do školky, které jsou zbaveny aspektů představivosti.

Podle jeho modelu může autobiografická paměť zahrnovat skutečnosti opakující se v čase, anebo zážitky specifické, jednorázové.

K moderním pojetím klasifikace autobiografické paměti patří i hierarchický model Conway'e, který zdůrazňuje rovněž chronologii reprezentací událostí. Podle jeho návrhu autobiografická paměť je uspořádána do následujících tří specifických úrovní:

- životní období – dlouhodobé úseky času, které charakterizuje významná událost. Jsou to obecné informace, takové jako studium v určitém městě, práce pro určitou firmu. Důležité pro tyto úseky je, že zahrnují vlastní motivy a pocity, které k tomuto období patřily.
- obecné události – do této kategorie patří události, které trvaly jen krátkou dobu, nebo se nějakou dobu opakovaly (lekce hry na klavír každé pondělí), jsou tematicky spjaty.
- specifické vzpomínky – jsou to události, které trvaly kratičkou dobu, ale vyvolávají bohatý percepční zážitek doprovázený silnými emocemi (první polibek).

Model Conway'e předpokládá, že autobiografická paměť se opírá o rekonstrukci.

Singer (1995) je autorem téze, že informace zapsané v autobiografické paměti jsou organizovány podle těchto principů:

- hodnotícího – informace se zapisují podle subjektivní důležitosti pro podmět, jsou rychleji a lépe dostupné,
- kategorizačního – informace se zapisují podle jejich složitosti, od jednodušších forem až po komplexní vzpomínky událostí,
- subsidiárního – informace se zapisují podle jejich vztahu k potřebám a motivům.

3.2. Funkce autobiografické paměti

Jak již bylo uvedeno výše, paměť, zvláště ta autobiografická, nám dává pocit kontinuity a integrity vědomí vlastní existence v čase. Díky ní víme, kdo jsem, co máme a co nemáme rádi. Funkce, které autobiografická paměť splňuje, Pillemer (1992) vidí následovně:

- funkce sebeprezentační – díky tomu, že vyprávíme druhým lidem svoje vzpomínky, jim představujeme sebe,
- funkce psychodynamická – připomínáním a sdílením vzpomínek probouzíme minulost znovu k životu – toto má emocionální a psychologický vliv na vyprávěče, ale i na posluchače,
- funkce řídicí – vzpomínky nám poskytují vzorce našeho chování v minulosti. V nových situacích ony vzory řídí naše chování cíleně (připomínáme si, jak jsme se zachovali v podobných situacích) nebo nevědomky (když vzpomínka podvědomě vyvolává silné emoce).

Funkcemi autobiografické paměti se zabýval i Maruszewski (2005). Dle jeho názoru autobiografická paměť plní funkci:

- informativní – pomáhá jedinci mimo jiné v rozhodování, díky tomu, že je schopná vydobýt s paměti minulé zkušenosti, na jejichž základech jsme schopni se aktuálně správně rozhodnout.
- komunikativní – pomáhá jedinci navazovat kontakty s okolím, díky tomu, že je schopná čerpat informace o naší identitě ze vzpomínek.
- interpersonální – umožňuje jedinci vytvářet dlouhodobé a pevné vztahy, mimo jiné díky rozhovorům o společné minulosti a společných vzpomínkách.
- emocionálně-motivační – umožňuje jedinci stanovit si cíle a způsoby jejich realizace na základě předešlých zkušeností.

- organizační – umožňuje jedinci uspořádat informace dle jejich společenské a ekonomické důležitosti (informace, které nejsou pro člověka důležité, se neukládají).

K tomu abychom se dozvěděli, proč lidé vlastně vzpomínají, slouží Dotazník Přemýšlení o Životních Zkušenostech (THINKING ABOUT LIFE EXPERIENCE, TALE, Bluck, 2005), který zkoumá funkce vzpomínek (intrapersonální, interpersonální, řídicí) nebo Stupnice Funkcí Vzpomínání (REMINESCENCE FUNCTION SCALE, RFS, Webster, 1993), která bere v úvahu osm důvodů, proč vzpomínáme – zatočení s nudou, promítání nad svým životem, tvoření identity, navazování vztahů, řešení problémů, rozjímání o mrtvých, vracení se ke křivdám, učení se a předávání moudrosti jiným.

3.3. Vzpomínky

Vzpomínka – konstrukt, který je dočasný, měnící se – je pouhou rekonstrukcí prvků extrahovaných z dlouhodobé paměti a je závislý na aktuálních podmínkách. Důležitý je pro vzpomínku kontext, čili to, kdy vzpomínáme, komu vzpomínku vyprávíme, jaký je cíl našeho vyprávění. Tyto mechanismy rekonstrukce jsou závislé na aktuálních emocích, postojích, nebo toho, jak vnímáme události z minulosti aktuálně. Tento proces probíhá bez našeho vědomí. Organismus jako takový se řídí aktuálními emocemi. Ty nejen, že rozhodují o tom, jaké informace se do paměti uloží, ale rovněž jaké informace si v ten daný moment vybaví. Sama za sebe se přikláním k tomuto tvrzení a ve svém výzkumu jsem se pokusila dokázat, že aktuální emoční naladění jedince se promítne do vzpomínky. Tato souvislost byla již nesčetně krát zkoumána a potvrzená. Vliv nálady na vzpomínky může být dvojího charakteru. První spojitost, kterou se sama pokusím dokázat je, že aktuální nálada určuje směr a naladění našich vzpomínek. Pokud jsme tedy aktuálně v depresi, naše vzpomínky budou rovněž negativního charakteru. Druhá spojitost dokazuje, že si snadněji vybavujeme vzpomínky, pokud naše aktuální nálada je stejná s tou, ve které jsme byli, kdy se daná situace stala. Jestli se nás tedy někdo zeptá, jakým drinkem jsme oslavili úspěch v práci, snadněji si vybavíme odpověď, pokud se dostaneme do stejné či podobné nálady, ve které jsme byli tehdy. Zajímavou skutečnost předkládá McPeterson (2003), který píše, že pozitivní emoce mizí z paměti pomaleji než ty negativní a dospělí ve středním věku dokážou lépe než mladší lidé regulovat své emoce, co má za následek to, že si do paměti ukládají menší množství negativních vzpomínek.

Rozvržení vzpomínek v autobiografické paměti není pravidelné, tak jak naznačují předpoklady o rovnoměrném ubývání vzpomínek s časem. Rubin, Wetzler i Nebez (1986) analyzovali výsledky různých výzkumů a objevili zajímavé zákonitosti ve vztahu k rozvržení vzpomínek. Za prvé, přišli na to, že zapomínání se projevuje jako postupný pokles vzpomínek z uplynulých dvaceti až třiceti let. Znamená to, že většina vzpomínek pochází z nedávného období (několik týdnů, měsíců). Za druhé, přišli na to, že existuje něco takového, jako je reminiscence. Tento jev je zodpovědný za to, že většina našich vzpomínek je z období od patnácti do dvaceti pěti let. Za třetí objevili, že většina lidí má problémy s pamatováním si události z prvních pěti let života, z toho první tři roky si nepamatují vůbec. Tento jev nazýváme dětskou amnézií.

Vliv na vzpomínky z dětství, především celkově na autobiografickou paměť, mají samotní rodiče a to jak si povídají s dětmi o minulých událostech. Ze souhrnu výzkumů Maruszewského (2005) je jasné, že pro vývoj autobiografické paměti je lepší elaborativní styl dotazování rodičů. Navíc přišel na to, že tento styl rodiče používají ve větší míře při rozhovorech s dcerami nežli se syny. Výsledky výzkumu Fivush a kolektivu (2012) mluví jasně. Podle nich mají holčičky bohatší, delší vzpomínky, což se přenáší i do dospělosti. Ve finále mají pak ženy bohatší autobiografickou paměť a můžou svými vzpomínkami sahat hlouběji do minulosti.

Inspirací pro mou rigorózní práci mi byl výzkum Carole Peterson (2010), která se snažila se svými pomocníky dokázat, že vztah s rodiči má vliv na vzpomínky na kamarády. Zkoumali skupinu studentů, jejich vztah k rodičům a jejich vzpomínky na rodiče a kamarády ze čtyř období: mateřské školy, základní školy, střední školy a vysoké. Testované osoby byly náhodně přiděleny do dvou skupin. První se měla zaměřit na vzpomínky rodičů a druhá na vzpomínky přátel. Následně si měli odhadnout, ke kterému s uvedených čtyř období vzpomínka patří a napsat jaké se jim s ní pojí emoce. Respondenti rovněž vyplňovali Dotazník Vztahů (NETWORK OF RELATIONSHIPS INVENTORY, NRI, Furman, Buhrmester, 1985, podle: Peterson, 2010) a Dotazník Rodičovské Kontroly (ADOLESCENTS' REPORT OF PARENTAL MONITORING, Capaldi, Patterson, 1989, podle: Peterson, 2010). Výsledky ukázaly, že spolu s věkem roste množství vzpomínek týkajících se přátel a vzpomínky týkající se rodičů klesaly. Dalo se to očekávat, protože čím jsme starší, tím více času trávíme s přáteli mimo rodinu. Petersonová rovněž předpokládala, že jelikož se jednalo o vzpomínky týkající se blízkých mezilidských vztahů, ženy jich budou mít víc. Toto se potvrdilo jen částečně a jen pro pozdější období. Výsledky jasně prokázaly, že vzpomínky na rodiče se s věkem stávaly více negativní a to z toho důvodu, že se rodiče

s dětmi více hádali. Zajímavé bylo zjištění, že vzpomínky mužů na rodiče, byly celkově negativnější než vzpomínky žen.

Zajímavý je i výzkum Dykas a kolektivu (2010), kde se našli dokázat, že existuje spojitost mezi vazbou adolescentů k rodičům, pamatováním si hádek a hodnocením jejich vzájemných vztahů. Dykas (2010) na základě souhrnu různých výzkumů konstatoval, že pamatování si životních událostí se časem stává méně věrohodným. Proto taky jeho výzkum dokázal, že pokud se konflikt mezi rodiči a dětmi táhl víc jak šest týdnů, tak adolescenti ho vnímali jako následek jejich dlouhodobých špatných vztahů. Dospívající, které pojí nejistý vztah k rodičům, hodnotili na základě vzpomínek svůj vztah s nimi jako celkově negativní. Tato skutečnost byla stabilní v čase. Dospívající, kteří mají bezpečný, pevný vztah k rodičům, hodnotili tento vztah jako celkově pozitivní, zlepšující se s časem.

Ve výzkumu Peterson, Smorti i Tani (2008) zkoumali spojitost mezi vztahem s rodiči a vzpomínkami s období, když respondentům bylo šest let. Muži, kteří mají vřelejší vztah s rodiči a rodiče se aktivně zapojují do jejich životů, měli více vzpomínek a ty byly pozitivně laděny. U žen se tato spojitost týkala pouze matek, čili vřelejší vztah s matkou, jejich aktivní zapojení do životů dcer je prediktorem většího množství pozitivních vzpomínek. Ženy si celkově pamatovaly více než muži a jejich vzpomínky byly taky pozitivnější. Ženy mají tedy celkově více vzpomínek, které jsou pozitivní a dokážou hlouběji sahát do minulosti. Tento fakt je výsledkem způsobu komunikace rodičů s dcerami. Rodiče si s dcerami častěji a déle povídají o událostech minulých dní, často se ptají na emoce, které se s nimi pojí.

EMPIRICKÁ ČÁST

4. VÝZKUMNÝ PROJEKT A JEHO CHARAKTERISTIKA

4.1. Cíle výzkumu a výzkumné předpoklady

V teoretické části této práce jsem se snažila poskytnout ucelený pohled na problematiku vztahu dítěte s matkou. Blíže jsem se věnovala mladistvým odsouzeným a rovněž autobiografické paměti. Na základě těchto teoretických poznatků jsem navrhla výzkumné šetření, které se částečně podobá mé diplomové práci. V této práci jsem zkoumala vliv vztahu s matkou na vzpomínky na matku a na sourozence u populace studentů. Z tohoto výzkumu jsem si pro nynější výzkum vypůjčila dotazníky (Miechová, 2014).

Úkolem výzkumu bylo zjistit, zda existuje spojitost mezi aktuálním pohledem na vztah jedince s matkou a vzpomínkami na ní. Z doposud známých výzkumu vyplývá, že tento vztah je vzorem pro naše chování a pro pozdější fungování v jiných sociálních vztazích. Působí rovněž i na zbývající oblasti vývoje osobnosti, včetně emocionálního, sociálního a kognitivního vývoje. Logicky se domnívám, že bude mít vliv i na naši paměť a vzpomínky.

Ve výzkumu se pokusím vyvolat u respondentů odpovídající emocionální naladění otázkami cílenými na konflikty s matkami. Toto emocionální naladění se později promítne do emočního ladění vzpomínek na ní. Jelikož je známo, že vztah s matkou není celou dobu neměnný, pokusím se tuto změnu zachytit prostřednictvím změny v konfliktech ve dvou obdobích – dnes a v dospívání. Tudíž i vzpomínky na matku (jejich emoční validita) se budou lišit mezi sebou v různých obdobích. Předpokládám, že z období dospívání bude jejich validita negativnější a to z toho důvodu, že v tomto období se setkáváme s větším emočním vypětím mezi dětmi a rodiči.

V nynější rigorózní práci jsem se rozhodla prozkoumat následující výzkumné předpoklady:

- *V období dospívání bude docházet mezi respondenty a jejich matkami k častějším a intenzivnějším konfliktům než tomu bylo těsně před nástupem výkonu trestu (tedy po sedmnáctém roku věku).*

Dospívání (puberta) je obdobím, které začíná mezi 11 a 13 rokem a končí mezi 14 až 15 rokem života mladého člověka. Já sama vymezuji období dospívání pro potřeby mého výzkumu od dvanáctého do patnáctého roku života. Je to období důležitých změn. Počínaje změnami fyzickými a hormonálními, na psychických změnách končíc. V tomto období se dospívající považují již za dospělé osoby a snaží se svojí dospělost manifestovat i okolí. Pro své rodiče ale i nadále zůstávají dětmi. Díky tomuto dochází mezi nimi ke konfliktům a

hádkám, které jsou častější a intenzivnější než je tomu v dřívějších či pozdějších vývojových obdobích. Tuto souvislost zkoumáme nejčastěji dotazníky, které se týkají různých možných konfliktních situací mezi rodiči a dětmi v různých vývojových obdobích.

- *Čím pozdější období vývoje, tím negativněji laděné budou vzpomínky na matku. To znamená, že v období předškolního věku budou vzpomínky na matku pozitivněji laděné v porovnání s pozdějším obdobím školního věku a puberty.*

Jelikož dle výše uvedeného předpokládám, že období dospívání je obdobím častých hádek mezi dětmi a jejich matkami, domnívám se, že vzpomínky na matku z tohoto období budou tímto ovlivněné. Znamená to jediné, že pokud z dotazníku, který se zabývá konflikty respondentů s matkami, vyplyne, že období dospívání je v porovnání z období před nástupem výkonu trestu (po sedmnáctém roku věku) obdobím častějších a intenzivnějších hádek, budou respondenti na toto období i negativněji vzpomínat. Jaký emocionální nádech těchto vzpomínek je, se dozvíme díky fenomenologickému dotazníku, který se zaměřuje na různé charakteristiky vzpomínek, mezi jinými na emoční valenci či emocionální intenzitu.

- *Čím pozitivnější naladění ohledně vztahu s matkou, tím pozitivněji laděné budou vzpomínky na ní.*

Domnívám se, že samotné pozitivní či negativní naladění respondentů ohledně vztahu s matkou vyplyne ze samotného vyplňování dotazníku zaměřeného na konflikty s matkou v různých vývojových obdobích. Jestliže mladistvý odsouzený si při vyplňování dotazníku uvědomí, že ono období bylo přesyceno intenzivními hádkami, jeho nálada bude v ten moment negativnější a pozdější vzpomínky z tohoto období budou rovněž negativně laděné. Stejně to bude i v případě, že to či ono období bude respondent vnímat jako šťastné (díky menšímu počtu hádek a konfliktů), jeho nálada se přehoupne v pozitivní a vzpomínky z tohoto období budou rovněž pozitivní.

Na základě těchto předpokladů jsem si položila následující otázky, na které se ve výzkumu soustředím:

1. *Budou konflikty a hádky mezi matkami a mladistvými odsouzenými častější a intenzivnější v období puberty?*
2. *Budou konflikty a hádky mezi matkami a mladistvými odsouzenými méně časté a méně intenzivní v období, kdy mladiství chlapci nastupovali trest?*
3. *Jak se bude měnit emoční naladění vzpomínek na matku v čase?*
4. *Jestliže se budou ve větší míře vyskytovat konflikty mezi mladistvými odsouzenými a jejich matkami, budou vzpomínky negativně emocionálně laděné?*

5. *Jestliže bude konfliktů mezi mladistvými odsouzenými a jejich matkami méně, budou vzpomínky pozitivně emocionálně laděné?*

Samotné výzkumné šetření bylo rozděleno do dvou fází:

- I. fáze – dotazníky – všichni mladiství odsouzení chlapci vyplňovali dva dotazníky, kterých výsledky byly statisticky zpracovány,
- II. fáze – semistrukturovaný rozhovor – osm vybraných mladistvých odsouzených chlapců mi poskytlo rozhovor, tyto kazuistiky mají za cíl ukázat, jak křehké vztahy s matkami mají a jak se tyto vztahy vyvíjely a kam směřují.

4.2. Výzkumný soubor

Výzkumu se zúčastnilo 50 mladistvých odsouzených mužů z věznice Heřmanice. Výzkumný soubor byl vybrán cíleně. Jelikož s touto populací vězňů pracuji každý den, postupně se šetření zúčastnili všichni mladiství odsouzení, kteří v této době měli v naší věznici nařízený trest odnětí svobody. Všichni se ale výzkumu zúčastnili dobrovolně na mou žádost. Před zahájením byli poučeni o tom, že sběr dat je zcela anonymní. Chlapce, u kterých jsem zpracovávala kazuistiku, jsem ubezpečila, že jejich citlivá data neuveřejním.

Jejich průměrný věk byl 17,6 (SD=1). Všichni respondenti nastoupili trest odnětí svobody po sedmnáctém roce. Tito odsouzení měli nařízený různé délky trestů. Nejkratší trest činil sto čtyřicet devět dnů, nejdelší tři a půl roku. Průměrná délka trestů všech respondentů byla 17,32 (SD=1) měsíců. Jen tři mladiství odsouzení byli ve trestu podruhé. Ostatní mladíci byli prvotrestanci a většinou měli za sebou již nějaké podmíněčné uložení trestů. Většině mladistvých odsouzených plní program zacházení a jsou ubytováni na standardní ubytovně. Jen 6 odsouzených se nachází na oddělení výkonu kázeňských trestů, protože z různých důvodů nemůžou být ubytováni s ostatními (jsou to jedinci, kteří jsou agresivní k personálu a i ostatním spoluvězňům a neplní stanovený řád věznice). Mladíci byli trestáni na základě těchto paragrafů:

- §205 – krádež – a to celkem v čtrnácti případech,
- §173 – loupež - a to celkem v čtrnácti případech,
- §178 – porušování domovní svobody – a to celkem v osmi případech,
- §337 – maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání – a to celkem v osmi případech,

- §234 - neoprávněné opatření, padělání a pozměnění platebního prostředku – a to celkem v sedmi případech,
- §175 – vydírání – a to celkem ve čtyřech případech,
- §228 – poškození cizí věci – a to celkem ve třech případech,
- §207 – neoprávněné užívání cizí věci – a to celkem v jednom případě,
- §185 – znásilnění – a to celkem v jednom případě,
- §146 – ublížení na zdraví – a to celkem v jednom případě,
- §317 – ohrožení utajované informace – a to celkem v jednom případě,
- §358 – výtržnictví – a to celkem v jednom případě,
- §233 – padělání a pozměnění peněz – a to celkem v jednom případě.

Nejčastěji se jedná o kombinace různých paragrafů na jeden trest. Chlapci pocházejí z úplných rodin. Otcové deseti chlapců jsou rovněž ve výkonu trestů odnětí svobody a to již po několikáté. Všichni chlapci mají sourozence (průměrně dva) a pocházejí ze střední socioekonomické třídy.

4.3. Výzkumné metody a jejich popis

Respondenti vyplňovali samostatně dva dotazníky a jimi získaná data byla podrobena statistické analýze.

I. fáze výzkumu

V této fázi jsem použila Dotazník konfliktů mezi rodiči a dětmi (Příloha 1.). Autorem tohoto nástroje je Ewa Gurba (2006). V tomto dotazníku se nachází třicet osm položek, které se týkají konfliktních oblastí mezi rodiči a jejich dětmi. U daných položek respondent musí uvést, jak často se daný konflikt mezi ním a rodičem objevuje na škále od jedničky do pětky. Číslo jedna znamená, že se u nich tento konflikt objevuje jednou za nějakou dobu a pět, že se tímto zabírají každý den. Navíc ještě zaznamenává, jak intenzivní je hádka v této věci mezi nimi, rovněž na škále od jedničky do pětky. Jednička je mírná diskuse a pětka agrese, zlost, hlasitá hádka. Respondent zaznamenává jenom ty položky, které jsou zdrojem hádek. Výsledky pro četnost a intenzitu konfliktů se sčítají a vypočítává se jejich průměr. Pro tento výzkum byli respondenti požádáni, aby vyplňovali oblasti konfliktů pouze mezi nimi a jejich matkami. Tento dotazník vyplňovali v dvou verzích, které se lišily mezi sebou pouze instrukcí. První verze dotazníku měla za úkol prozkoumat konfliktní oblasti v období od

třinácti do šestnácti let respondentů (období dospívání) a druhá verze v období od sedmi do třinácti let (v dětství).

Domnívám se totiž, že když se v centru zájmu respondentů objevily hádky s matkou, vyvolalo to u nich emocionální odpověď shodnou s intenzitou a četností hádek. Čím více hádek a konfliktů, tím negativněji nahlíželi na vztah s matkou a obráceně. Myslím si, že toto emocionální naladění by se později mohlo přenést do vzpomínek na matku.

Dále jsem použila Dotazník vzpomínek na matku (Příloha 2.). Tento dotazník jsem sestavila podle Dotazníků pamatování si zkušenosti (MEMORY EXPERIENCE QUESTIONNAIRE, MEQ, Sutin, Robinson, 2007), který měří fenomenologické aspekty vzpomínání minulosti. Originální dotazník má šedesát tři položek seskupených do deseti škál (na příklad koherence vzpomínky, její dostupnost, emocionalita). Pro tento výzkum jsem přetlumočila pouze položky, které náleží do těchto škál:

- senzorické detaily – tato škála měří, jak přesně si člověk danou událost pamatuje,
- emocionální intenzita – tato škála se zaměřuje na intenzitu emocí, které danou událost doprovázely,
- emoční valence – tato škála se týká toho, jestli daná vzpomínka je pro osobu pozitivní nebo negativní.
- perspektiva – tato škála určuje, jestli událost ve vzpomínce respondent pouze pozoruje nebo je ve středu dění.

Srozumitelnost přeložení otázek v těchto čtyřech škálách zkontrolovala skupina nezávislých odborníků. V tomto dotazníku si mladiství odsouzení chlapci měli nejdříve vzpomenout na nějakou událost a později na základě této vzpomínky odpovědět na dvacet šest položek, týkajících se charakteristik této vzpomínky. Odpovídali na škále od jedničky do pětky, kde jedna znamená úplně souhlasím a pět úplně nesouhlasím. Chlapci si měli vzpomenout na události z následujících období: tři vzpomínky z období mateřské školy (0-6 let), tři vzpomínky z období prvního stupně základní školy (7-12 let) a tři vzpomínky z období druhého stupně základní školy (13-16 let).

II. fáze výzkumu

Následně jsem u vybraných mladistvých provedla semistrukturovaný rozhovor. Na základě jimi vyplněných dotazníků, jsem se doptávala na rodinu, dětství, školu, dospívání. Rozhovor byl zaměřený rovněž na aktuální situaci a jejich trestnou činnost. Rozhovory probíhaly v klidném a nikým nerušeném prostředí kanceláře psychologa ve věznici v Heřmanicích. Průměrná délka jednoho rozhovoru byla jedna hodina.

4.4. Postup sběru dat

Respondenty jsem náhodně rozdělila do dvou skupin, které se lišily pořadím vyplňování dotazníků. Tento krok jsem se rozhodla udělat proto, abych zjistila, jestli emoční naladění u jedince vyvolané uvědomováním si konfliktů mezi nimi a jejich matkami má vliv na emocionální ladění vzpomínek.

První skupina

Respondenti byli požádáni o vyplnění nejdříve Dotazníku Konfliktů mezi Rodiči a Děťmi, ve kterém měli ohodnotit konflikty z období od třinácti do šestnácti let. Respondenti byli informováni o tom, že tento dotazník má za úkol zjistit, jaké konflikty mezi nimi a jejich matkami se v tomto období objevovaly. Následně měli vypsát Dotazník Vzpomínek na matku. Na konec vyplňovali Dotazník Konfliktů mezi Rodiči a Děťmi, ve kterém měli ohodnotit konflikty z období těsně před nástupem výkonu trestu odnětí svobody.

Druhá skupina

Tato skupina vyplňovala dotazníky v opačném pořadí. Nejdříve dostali Dotazník Konfliktů mezi Rodiči a Děťmi, ve kterém měli ohodnotit konflikty z období těsně před nástupem výkonu trestu odnětí svobody. Následně Dotazník Vzpomínek na matku. Na konec Dotazník Konfliktů mezi Rodiči a Děťmi, ve kterém měli ohodnotit konflikty z období od třinácti do šestnácti let.

Metodický postup popisuje schéma 1.

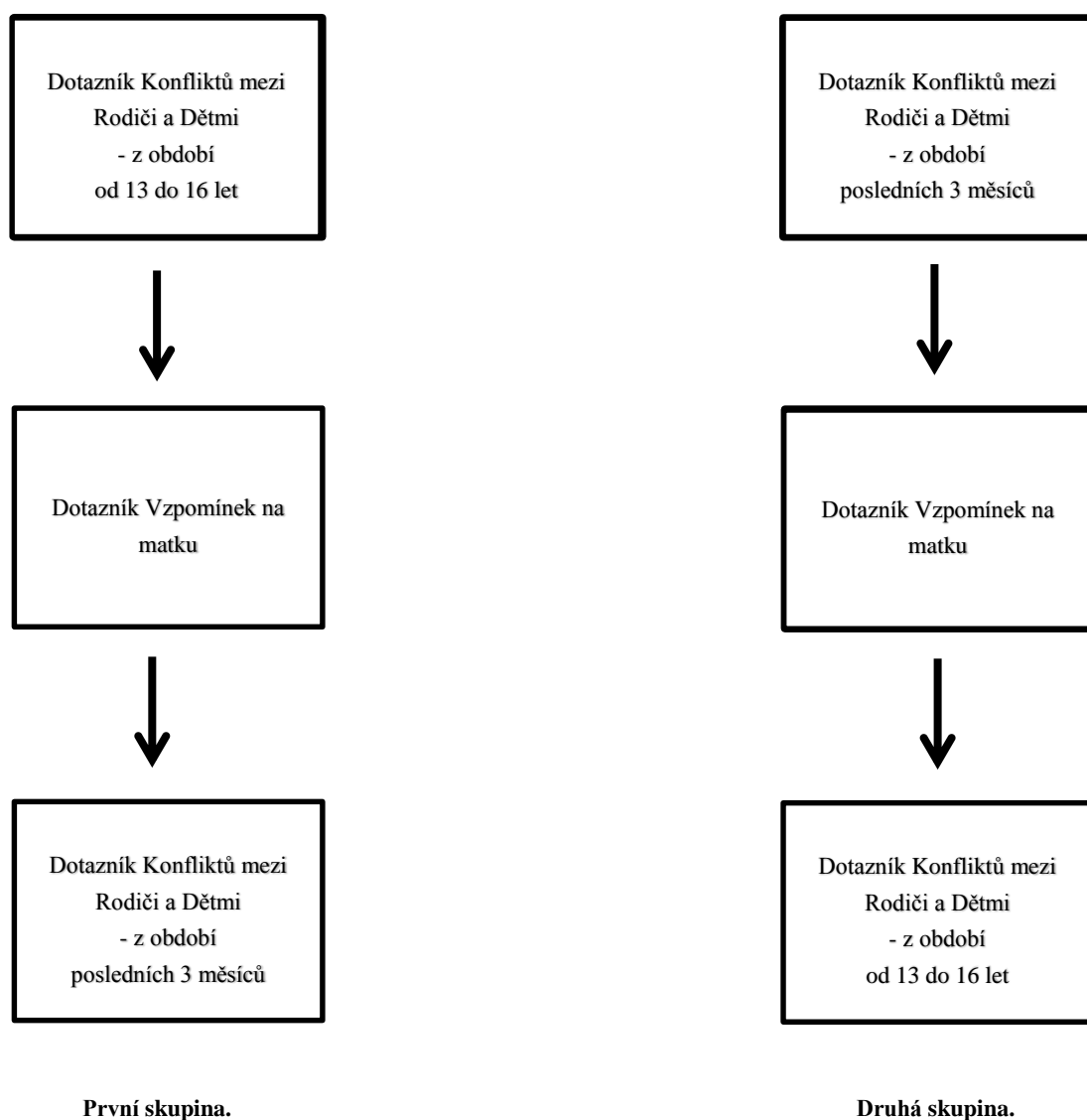


Schéma 1. Způsob provedení výzkumu.

5. VÝSLEDKY A JEJICH ANALÝZA

5.1. Statistická analýza dat

Statistická analýza byla provedena programem Statistica 10.0. Na výsledky byly aplikovány: T-test, korelační analýza a analýza rozptylu (ANOVA).

5.1.1. Změna četnosti a intenzity konfliktů mladistvých odsouzených s matkou v čase

Průměry a směrodatné odchylky pro četnost a intenzitu konfliktů mladistvých odsouzených s matkou v období od 13 do 16 let a v období před nástupem trestu odnětí svobody jsou zobrazeny v Tabulce 1.

Byl proveden T-test pro závislé vzorky.

Tabulka 1. Intenzita a četnost konfliktů v čase.

Proměnné	M	SD
Průměrná četnost v období 13-16 let	2,66	0,56
Průměrná četnost v období před nástupem	2,35	0,82
Průměrná intenzita v období 13-16 let	2,65	0,57
Průměrná intenzita v období před nástupem	2,30	0,79

Provedená analýza dodala statisticky významné výsledky. Můžeme vidět, že četnost konfliktů se změnila v čase, $t(49)=3,32$, $p<0,001$, rovněž intenzita konfliktů se změnila v čase, $t(49)=3,39$, $p<0,001$ a to takovým způsobem, že zároveň četnost jak i intenzita konfliktů se zmenšily v období před nástupem výkonu trestu odnětí svobody v porovnání s dospíváním. Znamená to tedy, že se mladiství odsouzení chlapci se svými matkami hádali méně často těsně před jejich nástupem výkonu trestu a tyto hádky nebyly rovněž nijak intenzivní. Naopak hodně často a intenzivně se se svými matkami hádali v pubertě.

5.1.2. Změna emočního ladění vzpomínek na matku v čase

Průměry a směrodatné odchylky pro závislé proměnné jsou uvedené v Tabulce 2.

Než jsem na výsledcích aplikovala sérii analýz rozptylu ANOVA s jedním vnitřním faktorem (opakovaně měřeným) na třech úrovních (0-6 let vs. 6-12 let vs. 13-16 let) pro charakteristiky vzpomínek: emoční valence, senzorické detaily, perspektiva a emocionální intenzita, vypočítala jsem na souboru těchto respondentů reliabilitu položek, náležitých do těchto čtyřech škál. Pro škálu senzorických detailů Crombachova alfa rovná se 0,83, pro škálu emocionální intenzity 0,63, pro škálu emoční valence 0,64 a pro škálu perspektivy rovná se 0,74.

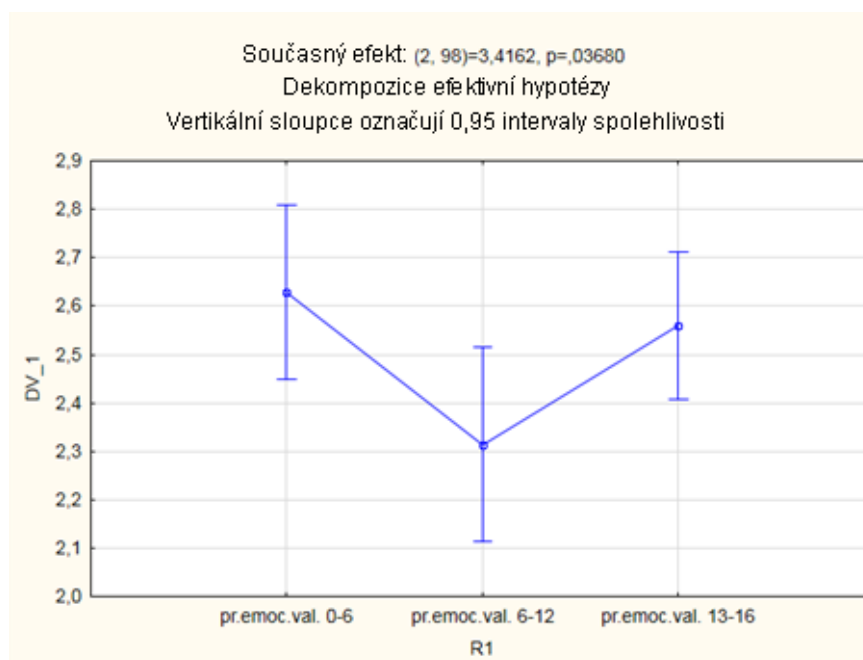
Tabulka 2. Charakteristiky vzpomínek na matku ve všech třech obdobích.

Proměnné	M	SD
Emoční valence vzpomínek na matku		
0-6	2,62	0,63
6-12	2,31	0,70
13-16	2,56	0,54
Senzorické detaily vzpomínek na matku		
0-6	2,67	0,56
6-12	2,54	0,62
13-16	2,78	0,54
Perspektiva ve vzpomínce na matku		
0-6	2,58	0,57
6-12	2,48	0,59
13-16	2,72	0,54
Emocionální intenzita vzpomínek na matku		
0-6	2,62	0,56
6-12	2,55	0,56
13-16	2,73	0,52

U vzpomínek na matku se ukázaly statisticky významné efekty u emoční valence vzpomínky, $F(2,98)=3,41$, $p<0,001$ (graf 1). Statisticky významná byla změna emoční valence vzpomínky mezi obdobími 0-6 let a 6-12 let, $F(1,49)=5,36$, $p<0,001$.

Tato změna znamená fakt, že vzpomínky z období do šesti let byly celkově pozitivněji laděné nežli vzpomínky z ostatních období. Nejméně pozitivně laděné byly vzpomínky z období od šesti do dvanácti let. Po tomto období se vzpomínky stávaly zase o něco

pozitivnějšími až do věku šestnácti let. Celkově ale nejvíce pozitivně laděné vzpomínky byly v dětství, v období, kdy většina respondentů navštěvovala mateřskou školu.



Graf 1.

5.1.3. Spojitost mezi emočním naladěním mladistvých odsouzených a emočním laděním vzpomínek na matku

Důležité pro tento výzkum bylo prokázání spojitosti mezi emocionální valencí vzpomínek mladistvých odsouzených na matku ze všech tří období a emočním naladěním respondentů, které jsem vyvolala dotazníkem na četnost a intenzitu konfliktů s matkou z období dospívání (13 až 16 let) a z období těsně před nástupem výkonu trestu odnětí svobody. Proto jsem na tyto proměnné aplikovala korelační analýzu a výsledky jsou ukázány v Tabulce 3.

Tabulka 3. Korelační analýza.

Vzpomínky na matku	emoční valence			
	0-6	6-12	13-16	celkem
Četnost v období 13-16 let	-,147	-,289	,369	-,028
Četnost v období před nástupem	-,032	,334	,360	,311
Intenzita v období 13-16 let	-,166	-,304	,282	-,084
Intenzita v období před nástupem	,022	,407	,475*	,421

* Korelace statisticky významná při $p < 0,001$

Uvedené korelační matice nám dovolují zjistit, že existuje spojitost mezi emoční valencí vzpomínek na matku a intenzitou konfliktů s matkou. Statisticky významné byly korelace mezi intenzitou konfliktů s matkou z období těsně před nástupem výkonu trestu odnětí svobody a emoční valencí vzpomínek na matku z období 13-16 let ($r=0,475$, $p<0,001$). Tento údaj je překvapující v tom smyslu, že paradoxně čím intenzivnější konflikty s matkou v poslední době, tím pozitivnější jsou vzpomínky na ní z období 13-16 let. Znamená to tedy, že ti mladiství odsouzení, kteří zaznamenali vysoký počet hádek těsně, než nastoupili výkon trestu odnětí svobody, vzpomínali na své matky pozitivněji obzvlášť v období své puberty.

5.2. Kazuistiky

Součástí výzkumného šetření byly i rozhovory s vybranými mladistvými odsouzenými. Považuji za důležité představit těchto osm kazuistik chlapců, kteří nastinují, jak vypadá populace mladistvých odsouzených. Těchto osm případových studií reprezentuje širokou škálu mladistvých, se kterými se setkáváme v českém vězenství. Někteří mladiství byli sdílnější, s některými se pracovalo hůře. V některých případech jsem měla k dispozici i znalecké posudky s odvětví psychiatrie a psychologie, kterých výsledky jsem zahrнула ke kazuistikám.

5.2.1. Ivan

Mladistvý odsouzený Ivan vykonává trest odnětí svobody za protiprávní činnost § 173/1- loupež, § 181/1a- poškození cizích práv a § 209/1- podvod, v délce trvání šestnáct měsíců. V rámci aktuálního věznění je zároveň odsouzen za protiprávní činnost § 173/1- loupež a § 207/1- neoprávněné užívání cizí věci. A to v celkové délce trvání čtrnáct měsíců. Ivan byl již v minulosti tři krát podmíněčně odsouzen. Jeho trestná činnost spočívá především

v krádežích a podvodech. Jeho poslední trestný čin spočíval v tom, že na ulici oslovil cizího muže s tím, ať mu vydá své peníze a cigarety. Ten ho odmítl, načež mu vyhrožoval nožem zabitím. Muž ze strachu o svůj život mu peníze vydal i s občanským průkazem. Na tento občanský průkaz později sjednával u ČEZ-u smlouvy na telefonní služby, které nehradil. Dále fyzicky napadl v parku desetiletého chlapce a ukradl mu kolo. Ve věznici je evidován v kategorii MON – možný objekt násilí, protože byl již párkrát fyzicky napaden spoluvězni. Ivanovi zbývá do konce trestu osm měsíců.

Ivan pochází z Ostravy, je mu osmnáct let, romské národnosti. Je nižšího vzrůstu, štíhlý, tmavé pleti. Má černé vlasy, hnědé oči, husté obočí a výrazně odstávající uši. Má nevelkou slovní zásobu, a proto odpovídá na otázky krátce v jednoduchých větách. Po celou dobu rozhovoru poklepal levou nohou. Na otázku, jestli je nervózní odvětil, že je. Je nervózní už od rána, ale neví proč.

Ivan pochází z velké rodiny. Má dvanáct sourozenců, on je sedmý v pořadí. Nejstaršímu sourozenci je třicet let, nejmladšímu jsou čtyři roky. Dva sourozenci (sedmnáct a osmnáct let) jsou umístění v dětském domově. Jednu sestru si vzal do péče dědeček. Nejmladší bratr je v péči matky. Ostatní sourozenci již bydlí samostatně. Se sourozenci se nestýká. Je v kontaktu pouze s jednou starší sestrou, které je dvacet jedna let a s bratrem, který je momentálně taky ve výkonu trestu. Udrhuje s ním písemný kontakt. Všichni sourozenci mají jednu matku, které je čtyřicet tři let. Otcové jsou různí. Momentálně má matka odsouzeného čtvrtého manžela, se kterým bydlí i s jejich společným čtyřletým synem na ubytovně. Mladistvý svého otce nepoznal. Ze všech náhradních tatínku vycházel nejlíp s aktuálním manželem.

Ivanova matka byla jednou soudně trestána. V chlapcových šesti letech ji zavřeli do vězení na tři roky a Ivana odvezli do dětského domova ve Velkých Heralticích, kde byl do svých patnácti let. První vzpomínka na matku, kterou Ivan má je následující:

„Pamatuji si, jak jsme se jednou s matkou vraceli domu z obchodu. Bylo mi šest let. Bylo to v létě, protože jsem měl na sobě jen šortky a tričko. V jedné chvíli na chodníku zastavili policajti a matku vzali do auta. Mně zavezli do dětského domova. Jen v těch šortkách a tričku, večer mi byla zima.“

Na otázku, jak se cítil, když ho do toho domova přivezli, odpovídá: *„Byl jsem asi rád, měl jsem tam už sourozence.“*

Ivan o pobytu v dětském domově mluví pozitivně. O matce mluvit nechce. Když si má vybavit nějakou vzpomínku na ní, jde mu to ztěžka. Vesměs jsou to jen vzpomínky negativně zabarvené. Vzpomíná:

„Když mi bylo devět let, matka si po propuštění z basy pro nás přijela do dětského domova, aby si nás odvezla domů na Vánoce. Vím, že sourozenci s ní jeli, ale já jsem nechtěl. V domově mi bylo dobře. Nejel jsem.“

Poté dodává, že nejel, protože na matku byl nazlobený. Po celou dobu, kdy byl Ivan v dětském domově, se matka snažila synovi zpátky přiblížit. Vzpomíná na telefonáty.

„Vždycky když mi matka zavolala, tak já jsem s ní mluvit nechtěl, ale musel jsem. Stejně mluvila jen ona, a já ne. Jen sem tam jsem něco řekl. Nechápu, že jí to bavilo.“

Když byl starší, došlo mu, že matku může využít, aby se z domova dostal. Proto vždycky, když si pro něj matka přijela na nějaké svátky, jel s ní, ale netrávil čas u ní doma. Většinou bydlel u své starší sestry, která již v té době měla svojí domácnost. Pamatuje si, jak:

„Matka si pro nás zase jednou přijela. Nevím už, kdy to bylo. Já ji řekl, že s ním tedy pojedu. Pamatuju si, jak měla radost. Pak ale, když jsme přijeli k ní domů, tak jsem vystoupil z auta a řekl jí, že jdu k sestře, že s ní nebudu. Pamatuju si ten její výraz tváře (směje se).“

Na pobyt v dětském domově Ivan vzpomíná rád. Říká, že mu tam bylo dobře. Měl tam dobré kamarády, se kterými hrál závodně fotbal. Byli dokonce druzí v tabulce v nějaké soutěži, už neví v jaké. Jediná pozitivní vzpomínka, kterou Ivan zapsal, se netýkala jeho matky. Vzpomíná:

„Když mi bylo asi tak třináct let, jeli jsme s dětského domova na rafty. Byli jsme tam dva měsíce asi. A pak jsme byli ještě na nějaké chatě. Byly to nejhezčí prázdniny asi.“

Ivan vychodil sedm tříd základní školy. Sebe hodnotí jako průměrného žáka, který ale zlobil. Vzpomíná, že měl pár krát i dvojku z chování, protože byl na učitele drzý a vulgární. Často se mu také stávalo, že šel při hodině na záchod a už se do hodiny nevrátil, až zazvonilo na přestávku.

Poprvé se zamiloval, když mu bylo třináct let. Chodil tehdy s dívkou, která byla z okolí dětského domova. Po nějakém čase se ale rozešli a on si našel další dívku přes internet. Ta bydlela daleko a tehdy začaly jeho problémy. Kvůli ní začal ve třinácti letech utíkat z dětského domova. Zameškal tímto hodiny ve škole, a proto ji nedodělal. Pamatuje si, že paradoxně, když utíkal kvůli holce, šel za matkou.

„Když mi bylo patnáct a já utekl z domova kvůli ní, šel jsem k matce. Strašně jsme se kvůli tomu hádali.“

„Pamatuji si taky, že když jsem tam tehdy byl, matka se hádala s bratrem (dvacet let) a ve vzteku po něm hodila sklenici a rozbila mu hlavu“

On se s matkou hádal taky často, ale nikdy mu neublížila fyzicky. Jejich hádky se týkaly především jeho stylu života (útěky z domova, později kriminální činnost), výběru kamarádů

(matka nesouhlasila, že se stýkal se špatnými hochy), a velká část hádek se týkala minulosti a křivd, které mladistvý stále pociťuje, především to, že ho matka opustila v jeho šesti letech a nechala se zavřít. Jejich hádky byly velice intenzivní, nechyběl křik a nadávky.

Kvůli svým útěkům, ho odvezli do jiného zařízení. Nejdříve do ústavu v Bohumíně, a pak po opakovaných útěcích do diagnostického ústavu v Kunčičkách.

Při svých útěcích z domova se Ivan seznámil se špatnými lidmi. Začal chodit na diskotéky. Tehdy měl první zkušenosti s drogami. Od svých třinácti let pravidelně kouřil marihuanu. Líbil se mu ten stav, kdy mu bylo všechno jedno. Marihuanu kouřil až do svého zatčení každý den. Ve čtrnácti letech mu na diskotéce poprvé někdo nabídl pervitin. Nejdříve nechtěl, ale když byl opilý, tak si dal. Pamatuje si, jak v tom okamžiku vystřízlivěl a byl nabuzený. Bohužel říká, že někdy trpí po pervitinu i stihomamem. Pervitin užíval až do svého zatčení co čtrnáct dní zhruba, a to jen na diskotékách, když se šel pobavit. Nikdy si jej neaplikoval nitrožilně. Momentálně spolupracuje ve vězení s protidrogovou poradnou a aktivně svůj drogový problém řeší. Po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody chce navázat spolupráci s Renarkonem.

Kvůli drogám začal i krást. Svoji první krádež vykonal pod vlivem marihuany. Kamarádi ho vyhecovali. Chtěl jim dokázat, že se nebojí a ukradl mobilní telefon nějakému chlapci na ulici. Později kradl proto, aby měl na pervitin. Nejčastěji se jednalo o loupežná přepadení. První podmíněčné uložení trestu měl v patnácti letech za krádež. Druhé podmíněčné uložení trestu měl rovněž ještě v tom roce už za loupežné přepadení. To ho neodradilo, aby v tom pokračoval. Přiznává, že měl strach z vězení, ale touha po drogách byla silnější. Kradl dál a v šestnácti letech ho pravomocně odsoudili k trestu odnětí svobody na třicet měsíců.

Aktuálně má Ivan za sebou dvacet čtyři měsíců vězení. Sám o sobě tvrdí, že se ve vězení díky standardizovaným programům naučil jinak přemýšlet. Absolvoval program PUNKT, díky kterému si uvědomil, že musí brát ohledy na následky svých činů. Momentálně je zařazený do programu TP JUNIOR, který je teprve ve své půlce. Tento program mu pomáhá zvládnout jeho agresivitu. Kriticky o sobě tvrdí, že je výbušný a někdy, když se cítí pod tlakem, reaguje nepřiměřeně, i fyzickým násilím. Během výkonu trestu odnětí svobody si doplnil vzdělání a absolvoval odborný kurz zámečnicka a elektrikáře.

Na ubytovně vychází s ostatními mladistvými dobře, jak sám tvrdí našel si zde i kamaráda, kterému důvěřuje. Pravidelný písemný kontakt udržuje se sestrou a bratrem, který je rovněž ve výkonu trestu odnětí svobody. Na pravidelné návštěvy mu dochází sestra, u které bydlel, když utíkal z dětského domova a matka se čtyřletým bratrem. Není rád, že mu na

návštěvy matka chodí. Dle jeho slov se vždycky pohádají kvůli jeho uvěznění. Jak sám tvrdí, v poslední době se hodně hádají právě kvůli matčině kriminální minulosti a jeho aktuální kriminální kariéře. Myslí si, že matka nechce pochopit, že na jeho situaci má podíl. Ivan jí totiž dává za vinu to, že ho v jeho šesti letech opustila a nechala se zavřít. Dodává: „*Jablko nepadá daleko od stromu.*“.

Ivan sám sebe popisuje jako kamarádkého a nápomocného kluka s talentem na fotbal. Uvědomuje si taky své zápory, kterým vévodí agresivita, výbušnost a závislost na drogách. Po propuštění z vězení se chce ubytovat na ubytovně v Ostravě a najít si práci. Na otázku, kde se vidí za deset let, odpovídá:

„*Chtěl bych mít rodinu. Dvě děti. Chci, abychom bydleli v rodinném domku.*“

Ivan byl podroben psychologické diagnostice barevným testem osobnosti Maxe Lüschera, s jehož výsledků vyplývá, že je romantik s bohatou fantazií. Působí mile, je taktní a jedná s osobitým šarmem. Touží po zajímavých, vzrušujících setkáních a chtěl by být oblíben. Zároveň je autoritativní, aktivně usiluje o prosazení vlastních ambicí. Chce se stát nebo být potvrzen jako autorita. Je ve střehu; precitlivělý a netolerantní. Vyhýbá se kritice a jakýmkoli jiným omezením. Je plný očekávání a proto se dá snadno nadchnout. S otevřeností se věnuje takovým zájmům, které uspokojují potřebu erotických a estetických zážitků (např. umění, hudba, cestování). Má potřebu potlačit pocit deprimující prázdnoty, odstupu a izolovanosti. Obhazuje svoje nároky a názory. Dobře se cítí při soustavné aktivitě. Potřebuje takové poměry a vztahy, které zaručují spolehlivost a jistotu. Je ochoten navazovat kontakty, je přívětivý. Nepřipustí, aby ho někdo omezoval nebo mu bránil. Intenzivní angažovanost a pohotovost k interakci. Usiluje o co nejintenzivněji prožitý život. Zvědavý, pátrá v rozmanitých oblastech. Hledá prostředí, které nevyžaduje překonávání překážky. Usiluje o vytvoření bezpečného prostředí. Charakteristický je pro něj neklid, sklony k depresím, pocit ztráty sounáležitosti. Frustrován emoční chudostí současného soužití. Zvýšeně ovlivnitelný. Objevuje se netrpělivost, předrážděnost, únikové tendence. Hledá prostředky k volnému sebezrovoji. Často uniká do denního snění. Hledá nové vztahy a nové prostředí. Hledá porozumění a vzájemnost, uvolnění a klid. V současné době chybí. Cítí se ve svých snahách brzděn, setrvává, ale na svých požadavcích. Brání se proti prázdnotě v prožívání a nudě. Má kladný postoj k životu. Chce mít možnost dělat to, co je podle jeho vlastního přesvědčení správné a stojí za to, aby to prožil.

S rozhovoru s Ivanem je patrné, že ke své matce nechová žádné hluboké pozitivní city. Jejich vztah narušilo přede vším uvěznění matky v době, kdy Ivanovi bylo šest let a následné umístění chlapce do dětského domova. Chlapec byl dokonce přímo přítomněn zatčení matky.

Tenhle fakt Ivan nedokázal své matce nikdy odpustit. Dává jí rovněž za vinu to, že se nyní sám nachází ve vězení. I když se během let matka Ivana snažila k synovi přiblížit, ten její snahu neoceníl a její snažení neopětoval. Aktuálně jejich vztah vypadá tak, že matka se i nadále snaží a syna chodí navštěvovat i do vězení, Ivan však v sobě nosí i nadále pocit křivdy a jakousi zahořklost, což jejich sblížení znemožňuje. S matkou dokáže komunikovat jen spoře a jak sám přiznává většina jejich rozhovorů končí hádkou a křikem. O chladném emocionálním vztahu k matce svědčí i fakt, že si Ivan vybavil pouze negativní vzpomínky s matkou spojené a na otázku zdali by se nenašla i nějaká pozitivní odpověď, že žádná taková neexistuje. Ivan matku ze svého života vytěsnil i přes její opakované snahy ke sblížení.

5.2.2. Jakub

Mladistvý Jakub je odsouzen za protiprávní činnost dle paragrafu 140 – vražda. Délka trestu odnětí svobody činí sedm let a šest měsíců. V minulosti byl pouze jednou trestán podmíněným uložením trestu za krádež. Trestný čin, za který je trestán odnětím svobody, spočíval v tom, že pod vlivem pervitinu spolu s jedním kamarádem brutálně utýrali neznámého bezdomovce. Svým jednáním mu přivodili smrt. Ve věznici je evidován v kategorii STH – snížená tělesná hmotnost. Jakub byl převezen do naší věznice ze Všehrd. V této věznici se stal opakovaně obětí šikany ze strany mladistvých spoluvězňů. Důvodem šikany bylo obecné povědomí o spáchané vraždě. Případ Jakuba byl totiž medializován. Mladistvý je teprve na počátku trestu, má za sebou pouze deset měsíců odnětí svobody.

Jakubovi je čerstvě osmnáct let, pochází z malé vesnice nedaleko Litomyšle. Je vysoké štíhle postavy. Má hnědé na krátko střižené vlasy a hnědé oči. Nelze si nepovšimnout, že má Jakub problém s pletí. Na tváři má akné. Je nesmělý, mluví potichu. Na otázky odpovídá pomalu v jednoduchých větách. Při rozhovoru o jeho babičce a matce se mu zadrhává hlas a v očích se lesknou slzy. O svém trestném činu odmítá mluvit a taktéž reaguje, jak v předešlém případě.

Jakub vyrůstal jako jedináček v dvojgeneračním domku, který společně s ním a jeho rodiči obývali ještě babička s dědečkem. Na své dětství vzpomíná rád. Jako dítě vyrůstající na vesnici si užil všechny radosti a strasti tohoto prostředí. Vzpomíná, jak s kluky z vedlejší vesnice jezdili na kole, stavěli bunkry v lese. Pamatuje si, jak:

„Jednou když jsme jezdili na těch kolech, tak jsme nějak zapomněli kolik je hodin. Vždycky jsme museli být doma do tmy, ale tehdy jsme to nestihli. Matka na mně byla naštvaná. Pamatuju si, jak křičela, že se mi mohlo něco stát.“

Když Jakobovi bylo sedm let, zemřel mu děda. Na dědu si moc nepamatuje. Vzpomíná na pohřeb.

„Pamatuju si, že když jsme šli na pohřeb, tak mně mamka držela za ruku a brečela. Moc jsem nerozuměl tomu, kam jdeme.“

Své dětství považuje za idylické a bezproblémové. Ve škole se učil průměrně, nikdy nebyl premiantem. Učení ho moc nebavilo, někdy vyvedl nějakou tu klukovinu. Pamatuje si, jak v osmi letech dostal od matky počítač.

„Bylo to překvapení. Vůbec jsem to nevěděl. Najednou matka na stůl postavila počítač. Mohl jsem se radosti zbláznit. Jako jediný kluk z vesnice jsem měl počítač a ostatní kluci k nám chodili hrát hry.“

Pamatuju si taky, jak jsem s počítačem učil pracovat mámu.

„Moc ji to nešlo. Učil jsem ji PowerPoint. Mně to nevadilo, že tomu moc nerozuměla. Bavilo mně to ji učit.“

Všechno se změnilo, když Jakobovi bylo deset let. Tehdy se jeho rodiče rozvedli a otec se odstěhoval. Jakub byl svěřen do péče matky a bydlel s matkou a babičkou sám. Na otázku, proč se rodiče rozvedli, Jakub odpověď neznal. Po delším zamyšlení si vzpomněl, že se často hádali.

„Pamatuju si, jak na sebe s tátou křičeli, a mamka brečela.“

Jakub se s matkou hádal jen zřídka. Neměl totiž rád křik. Jejich hádky byly spíše mírnějšího rázu a týkaly se především pozdních příchodů, problémům ve škole, neplnění si domácích povinností.

Po tom, co od nich otec odešel, začaly u Jakuba výchovné problémy. Měl dvojky a trojky z chování za kouření na záchodě, drzé chování v hodinách. V jedenácti letech se s kamarádem rozhodli, že si o velké přestávce koupí v krámku nedaleko školy pivo. Byla to Jakobova první zkušenost s alkoholem. Jakub se škole vůbec nevěnoval, a tak byl nucen opakovat šestou třídu. Tento fakt ho dle jeho slov trochu zklidnil. Nebyl už tak vulgární na učitele, chodil do školy pravidelně. Bohužel i tak Jakobovi hrozilo umístění v nápravném zařízení. Když se o tom dozvěděl jeho otec, rozhodl se, že si Jakuba vezme k sobě a dohlídne na něj.

Jakub se tedy odstěhoval ve svých třinácti letech k otci a jeho nové přítelkyni, která měla z předchozího vztahu tři děti. Bydleli společně na ubytovně v Poličce. Dle slov Jakuba k otci nechtěl. Měl dobré vztahy s matkou a babičkou, bylo mu u nich dobře. V době, kdy bydlel u otce, se matka seznámila a znovu se vdala. Odstěhovala se i s novým manželem od babičky do nově postaveného domku. Jakub jezdil na návštěvy k babičce a s matkou se vídal

jen u ní. Nevycházel totiž s jejím novým partnerem. Dle jeho slov se respektovali, ale nemuseli být spolu v jedné místnosti. Vztah s matkou ochladl a Jakub se upnul na babičku.

Ze začátku u otce bylo všechno v pořádku. Chodil do školy a dokonce si zlepšil prospěch. Bohužel ale po nějakém čase, z důvodů slabého sociálního zázemí rodiny, ho otec přinutil chodit do práce. Jakub tedy chodil přes den do školy, a odpoledne a v noci do práce. Byl vyčerpaný. Dle jeho slov mu doma nedával otec jídlo, a proto začal krást v obchodech. Kradl pečivo, kus salámu a sem tam nějakou tu cukrovinku. Chytli ho pět krát, z toho dva krát dostal pokutu. Nebál se krást dál, protože dle jeho slov kradl jídlo, protože musel a ne protože chtěl. Když se o tom otec dozvěděl, zbil ho. Dle slov Jakuba ho otec bil často. Fyzicky ho týral. Jakub přiznává, že neúnosnou situaci u otce se pár krát pokusil vyřešit sebevraždou. V období od ledna do prosince roku 2014 se o sebevraždu pokusil asi tak čtyřikrát. Když byl Jakub starší, otec ho nutil krást jízdní kola, které pak prodával dál. Jelikož byl Jakub velice vytížen jak ve škole, tak v práci, po nocích kradl a nedostávalo se mu jídla, skončil ve čtrnácti letech na jednotce intenzivní péče. Jakubovi se začaly rozkládat svaly a byl silně podvyživen. V nemocnici strávil dva týdny a samotná rekonvalescence trvala rok.

Jakub dokončil povinnou školní docházku a nastoupil na střední odbornou školu, obor cukrář. Jak sám říká, škola ho začala ohromně bavit, především praktická část výuky. Dokonce se sám přihlásil do jedné charity a chodil tam na doučování angličtiny. Na tomto doučování si jeho učitel všiml, že má Jakub modřiny. Upozornil na to příslušný sociální úřad. Jakub se sešel se sociální pracovnící a ta mu nabídla pomocnou ruku. Když za nějakou dobu otec znovu Jakuba zbil tak, že nemohl udržet v ruce sklenici s vodou, rozhodl se to nahlásit. Sociální pracovnice zareagovala okamžitě a Jakuba odvezli. Mohl si vybrat, kam by chtěl. Jelikož se v té době jeho matce a jejímu novému manželovi narodila jeho sestřička, která je vážně nemocná a matka s ním musí každý týden jezdit do Prahy do Motola, nechtěl jí být přítěží. Jelikož měl s babičkou dobré vztahy, chtěl jít tam. Babička se stala jeho pěstounkou. Začal u ní bydlet a pokračoval v učení na cukráře na jiné škole.

Jakub vnímal poslední rok před uvězněním, jako nejlepší období svého života. S babičkou vycházel dobře, měl pořád dostatek jídla, nikdo ho už netýral. Snažil se nedělat problémy. Vždycky na příklad, když se měl jen o pět minut opozdit, volal babičce, aby ta o tom věděla. S matkou taky vycházel dobře. Když to šlo, chodil jí navštěvovat a ona je. Vzpomíná:

„Pamatuju si, jak jednou matka přišla na návštěvu k babičce. Byla tam jen na chvíli, asi na hodinu, protože musela jet do obchodu a nakrmit sestru. Povídali jsme si a bylo to fajn.“ ..

O svých vztazích s dívkami, Jakub hovoří neochotně. Dle jeho slov měl hodně dívek, vztahů asi šest. Nejdelší trval půl roku.

Jakub byl příležitostným konzumentem alkoholu. Dle svých slov pil jen na oslavách narozenin, nebo když byla nějaká příležitost. Od svých čtrnácti let kouří marihuanu. S drogami až do osudné noci neměl zkušenost. Jakub o noci vraždy mluvit nechce. Jediné, co sděluje je, že se s kamarádem trochu napili alkoholu a pak ho ten kamarád vyhecoval k tomu, aby vyzkoušeli pervitin. Pro oba to byla první a jediná zkušenost s touto drogou. Dle Jakuba to asi přehnali, protože jinak si své chování ony osudné noci nedokáže zdůvodnit.

Jakubovi aktuálně běží desátý měsíc trestů odnětí svobody. Doposud neabsolvoval žádný s odborných programů působení. Chtěl by si ve vězení dokončit vzdělání (kdyby ho nezavřeli, v tomto roce by skládal výuční zkoušku na odborném učilišti, obor cukrář). Na otázku, jak se adaptuje na podmínky vězení, odpovídá:

„Vězení mi nevadí, vadí mi to, co jsem udělal.“

Jakub udržuje písemný kontakt s babičkou a matkou. Na návštěvy jezdit nebudou, protože je to daleko a babička by takovou cestu nezvládla a matka má dost starosti se sestrou. S kamarády kontakt udržovat nechce. Dle jeho slov by to pro něj bylo těžké, kdyby mu psali o sobě, jak žijí a on by byl ve vězení s vědomím, že mu život utíká mezi prsty.

Jakub sám sebe popisuje následovně:

„Lidi o mně říkají, že jsem tak hodnej až jsem blbej. Když můžu, rozdal bych se. To o mně říká babička. Myslím si, že jsem klidný a že nejsem agresivní. Někdy umím být protivný a náladový.“

Na otázku, jak si představuje svou budoucnost po výkonu trestu, odpovídá:

„V první řadě bych se chtěl postarat o babičku, až vylezu. Pak si najdu práci a časem i ženu a založím rodinu.“

Jakub byl podroben psychologické a psychiatrické diagnostice. Z jejich závěru vyplývá, že byl u něj zaznamenán dlouhodobý disharmonický vývoj osobnosti, který aktuálně vyústil v poruchu osobnosti. Simplexní osobnost se u Jakuba projevuje plochou nediferencovanou emocionalitou, malou citovou rezonancí vůči okolí a neschopností se vcítit do druhých. Patrná je u něj absence vyšších citů a morálních hodnot. U Jakuba se setkáváme s dlouhodobou sociální maladaptací, na které se silně podílely deprivace a zanedbávající vlivy působící od dětství v rámci rodiny a pozdější fyzické týrání ze strany otce. Lze u něj hovořit o poruše attachmentu v raném vývojovém období, zapříčiněnou nejistou vazbou k rodičovským osobám a střídáním výchovných prostředí. Jakubovy rozumové schopnosti jsou v pásmu

průměru. Rozpoznávací, volní a ovládací složky jsou sniženy. Preferuje bezodkladné uspokojování svých potřeb bez ohledu na potřeby ostatních.

Jak bylo naznačeno výše Jakubův vývoj je ovlivněn poruchou attachmentu k rodičům. Dalo by se říct, že do jeho deseti let měl normální dětství a vztahy s rodiči harmonické. Problém nastal v momentě, kdy se rodiče rozvedli a on zůstal s matkou, která ho vychovávala společně s babičkou. Matka nebyla schopná Jakubovi nastavit pevné hranice a jejich dodržování konsekventně kontrolovat. Tehdy u Jakuba začaly i výchovné problémy, které matka nezvládala a tak byl svěřen do péče otce, který již v té době měl novou rodinu. Tohle rozhodnutí nebylo nijak šťastné. Otec Jakuba fyzicky týral a nutil ho k páchání trestné činnosti. Zarážející je, že po dobu, kdy byl Jakub u otce, matka se o něj nezajímala. V té době si našla nového manžela, se kterým založila i novou rodinu. Po zásahu sociální pracovníce si Jakub mohl vybrat, ke komu půjde. V ten moment nechtěl již jít k matce, která měla novou rodinu a o syna nejevila evidentně zájem a vybral si babičku. Babička se stala jeho pěstounkou a Jakub se k ní upnul. Rok před nástupem trestu žil u babičky a nebyly s ním žádné problémy. Stala se důležitou dospělou osobou v jeho životě a nahrazovala Jakubovi rodiče. Jakub má svou matku rád. Chová k ní pozitivní pocity. Nasvědčují tomu i pozitivně laděné vzpomínky na matku především z období dětství. Jakub však vnímá, že již nemá místo v životě matky a její nové rodině. Cítí se být odstrčen a možná proto se i citově upnul na babičku, která je momentálně nejdůležitější osobou v životě mladistvého.

5.2.3. Jan

Mladistvý Jan vykonává v naší věznici trest odnětí svobody v délce trvání šest měsíců za trestný čin dle paragrafu 326 - vyhrožování s cílem působit na úřední osobu. Jan přišel jednou v noci domů opilý a vyprovokoval s matkou hádku. Když se mu matka pokusila zabavit mobilní telefon, mrštil jím o zem a matce vyhrožoval násilím. Ta se ho zalekla a zavolala policii. Jan před jejich příjezdem byt opustil, dohonili ho na ulici a on jim vyhrožoval kapesním nožikem. Tímto jednáním se je snažil přesvědčit, ať ho pustí se slovy: „*Když mně nepustíš, tak uvidíš. Takových jako ty jsem vyřídil už spoustu.*“ Tímto jednáním se dopustil trestného činu. Není to první prohřešek Jana. V době kdy spáchal tento čin, utekl z ústavu, kde vykonával soudně nařízenou sexuologickou léčbu. Jan totiž ve věku 16 let pod vlivem alkoholu agresivně sexuálně zneužil starší neznámou paní v parku. Tehdy soud přihlédl k jeho nízkému věku a za paragraf 185 – znásilnění mu uložil toto ochranné opatření. Po vykonání tohoto trestu odnětí svobody se Jan bude vracet do ústavu a v léčbě pokračovat.

V naší věznici je evidován v seznamu MON – možný objekt násilí, kvůli svým obavám. Jan se špatně adaptuje na podmínky vězení a má strach z ostatních mladistvých.

Janovi je osmnáct let. Je vysoký a hubený. Má na krátko střížené hnědé vlasy a modré oči. Odpovídá na otázky ochotně a spontánně. Nedaří se mu udržet emoce na uzdě. Často používá vulgární slova a živě gestikuluje.

Bydlel se svou matkou v panelovém bytě na ostravském sídlišti. Když Janovi byly dva roky, opustil je jeho otec a on vyrůstal pouze s matkou až do svých čtyř let. Pak si matka našla přítele, se kterým je dodnes a má s ním o čtyři roky mladší sestru. Odsouzený vzpomíná:

„Pamatuju si, že mně matka vždycky seřvala i za to, co provedla sestra. Bylo to nefér.“

Dle jeho slov měl náhradního tatínka na začátku rád, pak se ale jejich vztahy zhoršily. Janovi se nelíbilo, když se přítel matky pletl do jeho výchovy a vznikaly časté konflikty. Pamatuje si:

„Když mi matka něco dovolila, on mi to zakázal. Pamatuji si, jak jsem matce brečel na klíně a ona stejně nic neudělala.“

„Nejvíc rád jsem stejně měl, když jsme byli sami doma a on tam nebyl. Matka si se mnou aspoň chvíli hrála. Hráli jsme si s legem.“

Od doby, kdy se Jan poprvé zamiloval a začal mít přítelkyni, se jejich vztahy zlepšily. Dle jeho slov pochopil, že když matka nemá právo se vměšovat do jeho vztahů, on nemá právo se vměšovat do toho jejího.

„Když se mi mamka jednou ve třinácti letech pokusila rozmluvit mojí tehdejší přítelkyni, strašně jsme se pohádali. A tehdy mi došlo, že mi to vadí, když se do mě montuje a tak jsem se přestal montovat já do ní“

S přítelem matky momentálně konflikty nemá, snaží se vzájemně respektovat.

Jan až do svých dvanácti let fungoval ve škole bezproblémově. Jako každý kluk občas zazlobil a s matkou se nejčastěji hádal kvůli prospěchu a pozdním příchodům domu. V sedmé třídě se všechno změnilo. Dle jeho slov si na jeho třídu dovolovali kluci z deváté třídy, brali jim svačiny a on nesl, že se někdo starší povyšuje nad mladší. Při jednom takovém konfliktu to nevydržel a rozmlátil školní tabuli. Dostal svoji první dvojku z chování za výtržnost. Později snad aby zadostiučinil křivdě páchané na jeho třídu, začal odebírat svačiny starším žákům. Dle jeho slov by si nikdy nedovoloval na mladší, protože to není férové. Jeho výchovné problémy se stupňovaly a on ve svých čtrnácti letech skočil ve výchovném ústavě ve Střílkách. Hlavním důvodem umístění do ústavu bylo jeho záškoláctví a výtržnosti.

„Pamatuju si, že jsem byl na matku hrozně naštvaný, když mně tam vezla. Nadával jsem jí sprostě.“

Jan z tohoto ústavu často utíkal. Při jednom takovém útěku se poprvé dostal do konfliktu se zákonem. V panelovém domě, ve kterém bydlel jeho kamarád, u kterého se schovával, kouřili ve sklepě cigarety. Hráli hru, kdo dál odpinkne cigaretu a ten jeho nedopalek vznítí požár. Jan dostal své první podmíněčné uložení trestu.

Po propuštění z ústavu nastoupil na odborné učiliště obor kuchař/číšník. Dle slov Jana kdyby ho nezavřeli, školu by dokončil, protože ho vaření bavilo. Celkově uznává, že po absolvování pobytu v ústavě se změnil. Přestal dle jeho slov dělat blbosti a snažil se. Vzpomíná:

„Mamka mně v tomhle období hrozně chválila. Za vysvědčení třeba, že jsem se snažil. Jednou jsem jí opravil počítač a za to mně taky pochválila. Předtím to nedělala. Asi neměla za co.“

Jan přiznává, že od svých třinácti let kouří cigarety a pije alkohol. Začal tak, že se s kamarádem domluvili a koupili si flašku rumu. Pamatuje si, jak přišel tehdy domů a matka to na něm hned poznala.

„Vtipné bylo, že ona na mě křičela a já ji při tom pozvracel.“

Tehdy jsme se s matkou hodně kvůli alkoholu hádali. Pak jsme se hádali i kvůli toho, že jsem utíkal z toho výchovného ústavu. Ve čtrnácti letech poprvé zkusil pervitin. Říká, že kdyby tehdy nebyl opilý, tak by si nedal. Alkohol tehdy střídal s pervitinem, který si po nějaké době začal aplikovat injekčně. Jan tvrdí, že je již tři roky čistý. Uvědomil si, že díky pervitinu se mu rozpadají vztahy a on ztrácí přítelkyně. V době své drogové zkušenosti měl devět přítelkyň a nejdelší vztah trval jeden a půl roku. Jenže když přestal brát, tak se rozpil. Znásilnění, obzvlášť brutální, spáchal pod vlivem alkoholu. Otřásl to s ním natolik, že přestal pít a už dle svých slov dva roky nepije. Na mou otázku, že přeci napadl matku po tom, co v opilosti vyvolal hádku a ona na něj pak zavolala policii, odpověděl, že to bylo jen jednorázové uklouznutí.

„Pamatuju si, že když mně tehdy obvinili z toho, co jsem udělal, se na mně mamka podívala tak, jak to ještě nikdy neudělala. Věděl jsem, že tentokrát jsem udělal něco hodně špatného.“

Na druhou stranu přiznává, že si díky tomuto incidentu uvědomil, že ho přitahují starší a korpulentní ženy. Nelíbí se mu, že v sexuologické léčbě, se mu snaží doktoři namluvit, že je to snad nějaká úchylka a nemoc. Momentálně je ve vztahu se třiceti jedna letou paní, kamarádkou matky, se kterou začal chodit půl roku před tím, než ho zavřeli. Jeho přítelkyně

má čtyři vlastní děti. Na otázku, jak s nimi vychází, odpovídá, že nijak, protože všechny děti jsou v adopci. Nevidí na jejich vztahu nic špatného a ani jeho okolí. Matka ho podporuje.

„Jsem moc vděčný matce za to, že vždycky stála při mně a podporovala mně. I když jsem byl v ústavu, na léčbě, nebo tady, pořád mně má ráda.“

Matka, sestra i přítelkyně mu jezdí na návštěvy a udržuje s nimi písemný kontakt. Je rád, že ho ani jedna neopustila. Zvláště přítelkyně. Po chvíli dodává, že i za matku je rád.

„Po tom, co jsem byl v té opilosti na ní hnusný a viděl jsem, že se mně bála, se divím, že za mnou ještě stojí.“

Na otázku, kde se vidí za deset let, odpověděl:

„Chtěl bych dodělat nějakou školu, asi se vrátím k té kuchařině. Najdu si práci a byt, ve kterém budeme žít s přítelkyní. Chtěl bych mít s ní dítě taky.“

Dle znaleckého posudku z odvětví psychiatrie a psychologie trpí Jan poruchou emoční vznětlivosti. Tuto poruchu charakterizuje prehlivost, výbušnost a rychlý přechod k impulsivní reakci i při poměrně slabém podnětu. Jeho osobnost má výrazné disociální rysy. Je lehce ovlivnitelný. Má zvýrazněnou snahu prosazovat se silou, být obdivován v partě a obáván u třetích osob.

Z rozhovoru je patrné, že vztah Jana k matce je ambivalentní. Na jednu stranu k ní chová pozitivní pocity a touží po jejím uznání a ocenění, na stranu druhou jí nerespektuje a neváhá matce vyhrožovat. Na toto poukazují i vzpomínky na matku, které jsou u Jana jak pozitivně, tak negativně laděné. Vztah Jana s matkou, podobně jak v případě Jakuba, ovlivnil přede vším rozvod rodičů a nová rodina matky. Jan evidentně na matku žárlil. Nejdříve na jejího nového manžela a později i na svou mladší nevlastní sestru. Pocit odstrčení a nezájmu se strany matky utápěl v alkoholu a drogách. Jan svou nenaplněnou touhu po vlastní matce a její vřelosti nalézal ve vztazích s výrazně staršími ženami.

5.2.4. Michal

Mladistvý Michal je ve výkonu trestu odnětí svobody v délce trvání dvaceti měsíců a to za paragraf 205 – krádež a paragraf 228 – poškození cizí věci. Michalovi již v minulosti soud uložil podmíněčný trest rovněž za krádeže. Mladistvý spolu se svými kamarády celkem ve dvaceti šesti případech vykrádali obchody a restaurace, kde odcizili různé hodnotné věci a potraviny.

Michal je sedmnáctiletý kluk romské národnosti. Je středně vysoký, plnější postavy. Má černé nakrátko střižené vlasy, hnědé oči a nad levým okem má viditelnou asi

dvoucentimetrovou jizvu. Na dotazy odpovídá ochotně. Jeho slovní zásoba je omezená. Odpovídá v jednoduchých větách.

Michal se narodil v Prostějově. Má čtyři sourozence. Staršího dvacetiletého bratra, který má už svojí rodinu a čtyři mladší sestry ve věku patnáct, třináct a deset let. Michalovi rodiče se rozvedli, když mu byly čtyři roky. Důvodem rozvodu rodičů byla otcova závislost na alkoholu. Od jejich rozvodu se s otcem neviděl. Mamka si vzápětí našla nového partnera, se kterým má čtyři mladší sestry a je s ním dodnes. Dle slov mladistvého spolu vycházeli dobře a on ho dodnes považuje za svého otce. Není pro něj důležité, kdo je biologickým rodičem, ale kdo se o dítě stará. Michal navštěvoval mateřskou školkou se svým starším bratrem. Jeho první vzpomínka se týká právě školky:

„Pamatuju si, jak mně tam mamka odvedla poprvé. Když odešla, brečel jsem. Myslel jsem si, že jsem něco provedl a ona mně tam nechala.“

Dodává, že má i dobré vzpomínky:

„Když jsem byl ve školce, měli jsme jednou na oběd špenát, který mi moc chutná. Když jsem tak rychle jedl, vylil jsem ho na sebe. Báł jsem se, že mně doma mamka seřve, ale ona se jen smála, až brečela.“

Michal měl výchovné problémy už na základní škole. Často se mu objevovaly na vysvědčení trojky z chování a to už v páté třídě. Dle mladistvého se ve škole bil se spolužáky a kouřil marihuanu. S tou začal ve dvanácti letech.

„Pamatuji, jak jsem si poprvé zahulil. Nejdřív mi bylo dobře, pak jsem ale zvracel. Pamatuju si, jak se mně mamka zeptala, proč mám oči zarudlé jak králik a já se ji asi hodinu smál. Ona nechápala.“

Měl rovněž velké množství neomluvených hodin. Dle jeho slov šlo o neomluvené hodiny, ve kterých byl buď u lékaře, nebo doma nemocný. Nepamatuje si, proč mu matka nepsala omluvenky. Přiznává, že občas za školu chodil a to byl důvod taky nejčastějších hádek mezi ním a jeho matkou. Hádali se rovněž kvůli udržování pořádku, pozdním příchodům a prospěchu. I když ve škole nevynikal, povinnou školní docházku dokončil. Nastoupil na odborné učiliště. Nejprve studoval obor elektrikář, to ho ale moc nebavilo. Přestoupil tedy zhruba po půl roce na obor zedník. Michal se ve svých šestnácti letech pohádal s matkou a po té hádce odešel z domu.

„Šel jsem do školy, a když jsem přišel domů, tak nevím proč matka na mně začala rvát, že jsem ve škole nebyl. Já tam ale byl. Pohádali jsme se a já odešel z domu. Od té doby už jsem u našich nebydlel.“

Michal šel bydlet k tetě, sestře matky. Ani u ní však nezůstal dlouho.

„Teta měla přítele a ten hodně chlastal. Pořád jsme se hádali, když byl ožralý. Tak jsem po jedné hádce odešel a šel jsem bydlet ke kamarádovi.“

I když už nebydlel doma, chodil k matce na návštěvy. Přiznává, že z počátku tam nechodil, až jednou před Vánocemi.

„Mamka mi brečela do telefonu, že jsou Vánoce a ona mně chce aspoň na ty Vánoce vidět. Tak jsem šel no. Nebylo to také hrozné.“

Jelikož Michal bydlel u kamaráda a musel si nějak opatřit peníze na živobytí, po roce nechal školy a začal brigádně pracovat jako pomocný zedník. Práce ho bavila. Bohužel se stavební firma, pro kterou pracoval, přestěhovala do Prahy. On si neuměl představit, že by bydlel tak daleko od domova a domů za kamarády a rodinou jezdil jen na víkend. Rozhodl se, že nepojede a našel si práci skladníka v řeznictví. Michal nevycházel s šéfem, a jak přiznává ho ta práce zas tak moc ani nebavila a tak po jedné slovní rozeprě ho vyhodili a jemu to ani nevadilo.

Michal byl bez práce a tím i bez peněz a začal proto krást. Ke krádežím ho přivedl kamarád, který s tím už nějakou zkušenost má. Michael vzpomíná na svojí první krádež.

„Pamatuju si, jak jsem měl ukrást jen voňavku v drogerii. Měl jsem strach, že mně chytí a tak mi kamarád dal na odvalu pervitin. Potom mi to už bylo asi jedno. Jen vtipné bylo, že když jsem už to ukradl, zazvonil mi mobil a volala máma. Já se lekl, že to ví a proto mi volá. Nebral jsem jí to.“

Michal tedy ve svých sedmnácti letech začal brát pervitin. Před nástupem výkonu trestu byl už v takovém stádiu, že ho potřeboval denně a aplikoval si ho intravenózně. Zajímavé je, z vyprávění Michala vyplývá, že si nemyslí, že je na droze závislý. Dle jeho slov si nemyslí, že by vůbec někdo mohl být na drogách závislý.

„Bral jsem pervitin proto, že mi dodával sílu. Když jsem byl unavený, dal jsem si. Je to přeci něco takového jako energy drink ne.“

Ze znaleckého posudku vyplývá, že trpí závislosti na pervitinu a škodlivým užíváním marihuany a k alkoholu má vztah konzumenta s rizikem rozvoje škodlivého pití. Ve znaleckém posudku je dále uvedeno, že intelekt je v pásmu průměru a osobnost je nevyvážená s rysy impulzivity.

Michal společně se svými kamarády kradl po obchodech hlavně cigarety, parfémy. Někdy se jim podařilo vyloupit i kasu. Při jednom pokusu vykrást parfumerii, je chytli. Michala jako jediného z celé party dali na vazbu, protože si mysleli, že by mohl v trestné činnosti pokračovat. Považuje to za nespravedlivé. Nechápe, proč jen on musí být ve vězení a ostatní si chodí po venku. Z rozhovoru je patrné, že za vzniklou situaci obvinuje především

okolí, soudy a ne sám sebe. Dušuje se, že se kvůli výkonu trestu s ním rozešla i jeho přítelkyně, se kterou chodil půl roku. Byla to jeho první vážná známost.

Michal se postupně adaptoval na podmínky výkonu trestu. Dle jeho slov je v kontaktu s matkou i nadále. Ta nese těžce, že jejího syna zavřeli, ale Michal v tom až tak velký problém nevidí. Nelíbí se mu, jak při každé návštěvě je matka lítostivá a běduje. Prý by si už mohla zvyknout, tak jak si konec konců zvykl on.

Na otázku, kde se vidí za deset let, odpovídá:

„Chtěl bych pracovat a žít normální život. Jo a už bych se nechtěl vrátit do vězení. I když kdybych tu zas byl, nebyla by to taková katastrofa.“

Michal byl podroben psychologické diagnostice pomocí Lüscherova klinického testu, ze které vyplývá, že netrpělivě očekává, že se poměry zlepší. Chce okouzlovat, ale také sám chce být unášen pocity něhy a okouzlení. Vnímavý. Potřeba identifikace. Plně se oddá vzrušujícím a fascinujícím zájmům. Citlivý na podněty. Je přístupný a ochotný navazovat kontakty. Dobře se cítíte při soustavné aktivitě. Aktivní, otevřený, vnitřně neklidný, málo vytrvalý při dosahování osobních cílů. Dovoluje si pohodu. V současnosti pokládá za nutné respektovat okolnosti, přizpůsobit se a přizpůsobit své nároky dané situaci. Brání se proti prázdnotě v prožívání a nudě. Není spokojen s tím, čeho dosáhl. Chce, aby mohl volně rozhodovat a necítit se, že je omezován nebo že je nucen k omezování nebo odřikání se. Touží po spolupráci, ale současně usuzuje, že není možné se otevřít. Preferuje volnost, nezávislost. Sleduje cíle s velkou intenzitou. Dokáže se silně angažovat a sledovat cíle s velkou intenzitou. Považuje se za toho, kdo stanoví kritéria, což bývá často vnímáno jako vměšování se. Silná potřeba jednat se šarmem, kterým okouzlí a dosáhne snadněji svého. Chce si zabezpečit výhody pro dosažení svých cílů zamezením kritiky vlastní osoby. Prožívá neklid z nenaplněných emocionálních vztahů. Chce mít možnost dělat to, co je podle jeho vlastního přesvědčení správné a stojí za to, aby to prožil.

Z Michalova vyprávění je patrný jeho laxní přístup k životu. Vztah s jeho matkou nebyl až tak narušený, jak u předchozích chlapců. Viditelně matka Michala měla dost starostí s početnou rodinou a tak nevěnovala synovi dostatečnou pozornost, kterou potřeboval a kterou se snažil získat svými problémy ve škole. Vydobyl si pozornost ale v negativním slova smyslu. Matka synovi vyčítala jeho nezodpovědné chování, které se stalo ústřední částí jejich konfliktů. Matka nebyla schopná Michalovi nastavit pevné hranice a kontrolovat jej. Většina vzpomínek Michala s pozdějších období na matku se právě těchto hádek týká. Po jedné takové hádce Michal odešel z domu. Matka mu dle jeho slov nechyběla. S jeho vyprávění jde

cítit, že mu je matka lhostejná. Váží si, že vždy stála při něm, ale kdyby tu nebyla, taky by se dle něj nic nestalo.

5.2.5. Martin

Mladistvý Martin je odsouzen k trestu odnětí svobody v délce trvání čtrnáct měsíců za trestnou činnost dle paragrafu 205 – krádež, paragrafu 234 - neoprávněné opatření, padělání a pozměnění platebního prostředku a paragrafu 175 – vydírání. Dále očekává pravomocný výrok v délce trvání sto padesátí dnů za protiprávní činnost dle paragrafu 345 – křivé obvinění. Martin byl již v minulosti čtyři krát podmíněčně odsouzen. Martin společně se společníkem v Ostravě-Vítkovicích vytrhl poškozené z ruky igelitovou tašku s nákupem, platební kartou, peněženkou a osobními doklady a pak utekl. V druhém případě odsouzený se záminkou zjištění času vytrhl poškozenému chodci mobilní telefon z ruky, kterému záhy slovně vyhrožoval.

Martin je sedmnáctiletý kluk, který se narodil v Ostravě-Vítkovicích romským rodičům. Má šest sourozenců (šestnáct let, osmnáct let, dvacet let, dvacet jedna let, dvacet tři let, dvacet čtyři let), z toho tři sestry. Celá rodina bydlí v panelovém bytě. Čtyři nejstarší sourozenci už mají své rodiny. S rodiči bydlel pouze on a jeho nejmladší bratr.

Martin je chlapec nízkého vzrůstu, štíhle postavy. Hnědé vlasy na krátko střižené zdobí kulatý obličej se zelenýma očima. Martin na otázky odpovídá spíše neochotně. S odbornými pracovníky věznice obecně spolupracuje jen velmi nerad. Je uzavřený a o sobě nechce mluvit.

Martin přiznává, že měl doma tvrdou výchovu, především ze strany otce. On byl ten, který trestal fyzickým násilím, matka naopak byla ta, která utěšovala.

„Pamatuju si, jak mně jednou otec zbil za něco. Nepamatuju si už za, co a já brečel. Mamka pak za mnou přišla a dal mi pusu na čelo.“

Chodil do mateřské školky a na základní školu nastoupil s ročním odkladem. Jen neochotně přiznává, že asi ve druhé třídě propadl. Neví proč, asi kvůli známkám.

„Mamka se se mnou vždycky učila doma. Chtěla, abych byl chytrý. Mně to ale nebavilo a tak jsem jí vždycky lhal, že nemáme žádný domácí úkol, abych se nemusel učit. Pak jsem měl z toho poznámky a pak se se mnou mamka kvůli tomu hádala.“

Do šesté třídy Martin fungoval poměrně dobře. Kromě problémů s učením, s ním žádné potíže rodiče neměli. Vše se změnilo v sedmé třídě, kdy se Martin rozhodl, že vyzkouší marihuanu. Nikdo ho k tomu nepřemlouval. Zajímalo ho jaké to je, a proto sestře ukradl peníze a koupil si ji.

„Když tak na to vzpomínám, byla to vlastně moje první krádež.“

Martin se tedy stal uživatelem marihuany a začaly jeho výchovné problémy. Z chování měl na vysvědčení až do deváté třídy střídavě dvojky s trojkami. Začal chodit za školu, byl vulgární na učitele. Toto jeho chování se stávalo častým tématem hádek s rodiči.

„Mamka vždycky, když volali ze školy, brečela. Furt dokola opakovala, že chce, aby se mně něco bylo, a já se pořád flákám. Bylo mi to jedno.“

Korunu tomu nasadil, když se v deváté třídě rozhodl, že nepůjde na střední školu a začal pracovat pro strýce.

„Pamatuji si, jak mi mamka vyhrožovala, že pokud nepůjdu dál na školu, tak mně vyhodí z domu. Já si fakt šel zabalit tašku, ale ona plakala, že ne, že to tak nemyslela. Mamka kvůli mně furt brečela. I když neměla proč ne.“

Práce ho moc nebavila, a tak do ní přestal chodit a začal se poflakovat s kamarády. Ti mu nabídli, jestli nechce zkusit pervitin. S pervitinem začal v patnácti letech. Brzo potřeboval dávku každý den, a jelikož neměl na zaplacení, začal krást. Kradl hlavně peněženky, mobily, hodinky. Policie ho dopadla a soud mu uložil obecně prospěšné práce v rozsahu sto třiceti hodin. Z počátku byl motivován a obecně prospěšné práce vykonával, postupně ho ale kamarádi začali přemlouvat, ať tam nechodí a on nešel. Přihlásil se na úřad práce a sháněl si práci. Při tom dál bral drogy. Když ho podruhé chytli, znovu mu soud uložil obecně prospěšné práce, které dle jeho slov nevykonával, protože byl psychicky na dně. Bylo to v období, kdy se s ním rozešla jeho tehdejší přítelkyně, a v nikom neměl oporu.

„Mama na mě pořád jen nadávala a křičela, že co to se mně vyrostlo, že se nedíví, že se se mnou rozešla. A tak jsem raději bral a nechodil tam.“

Jednoho dne se Martin seznámil a zamiloval se. Jeho nové přítelkyni se nelíbilo, že užívá pervitin a tak s tím přestal. Aktuálně tvrdí, že od doby, co jsou spolu, čili rok a půl je čistý. Začal pracovat na černo. Pomáhal při výkopových pracích. Všechno se podle něj začínalo zlepšovat. Vztahy v rodině se urovnaly.

„Když bych to měl nějak shrnout, tak musím říct, že rodina je pro mě na prvním místě. I když na mně mama pořád řvala a někdy mi dala i na zadek, teď už vím, že to dělala pro moje dobro. Taky můžu říct, že vždycky, když jsem jí potřeboval, byla tu.“

Martinův nový začátek přerušil soud. Jelikož měl povinnost vykonat obecně prospěšné práce a k tomu byl ještě v podmínce, musel se hlásit na probační a mediační službě, kde mu dělali testy na drogy. Martin bral pervitin po rozchodu, a proto se nedostavoval na testy a ani nevykonával obecně prospěšné práce, a tak mu je soud proměnil na výkon trestu odnětí svobody.

Martin je aktuálně zařazen do programu TP 21 Junior. Na otázku, co mu program přináší, odpovídá:

„Přemýšlím, normálně komunikuji i s normálními lidmi. Víte, jak to myslím, tam na oddíle jsou samí nenormální kluci. Když jsem na aktivitách programu, tak nepřemýšlím o tom, co se děje venku a myslím, že si i procvičuju mozek. Uvědomil jsem si, co všechno jsem dělal špatně. To jsem si uvědomil až tady. Předtím jsem řešil problémy blbě, agresivitou, bil jsem se třeba, když mi někdo dlužil peníze. Dnes už bych to udělal jinak.“

Martin si chtěl zažádat v polovině trestu o podmíněčné propuštění, bohužel mu přišli ještě na nějaké prohřešky z minulosti a tak to není možné. Trápí ho to, protože jeho matce našli nález na prsu.

„Tak a teď se trápíme oba. Já, že je nemocná a ona, že já jsem tady.“

Martin je s matkou a otcem v kontaktu. Na návštěvy mu jezdí i přítelkyně. Přiznává, že je dneska takový mrzutý, protože měl před chvílí telefonát s přítelkyní, která mu celou dobu brečela do telefonu, že to bez něj nezvládá. Je z toho rozhozený a má nervy. V kontaktu je ještě se starším bratrem, který mu jezdí na návštěvy i se synovci. Sestry na návštěvu přijít nechtějí, prý by to psychicky nezvládly.

Martin popisuje sebe jako pracovitého, komunikativního a zábavného kluka. K jeho slabinám patří výbušnost a impulzivita. Dodává ale, že ve výkonu se naučil krotit. Jak říká:

„Umí odejít ve správný čas“

Na otázku, kde se vidí za deset let, odpovídá:

„Až mně pustí, tak mám už zařízenou práci ve Vítkovicích. Kdyby to nevyšlo, tak půjdu na úřad práce a začnu si nějakou hledat. Práce je totiž základ, abych nekradl. Pak si najde byt, odstěhuje se od rodičů a založí rodinu.“

Martin byl podroben psychologické diagnostice pomocí Lüscherova klinického testu, ze které vyplývá, že je lehce zranitelný a přecitlivělý. Usiluje o sebeprosazení a upevnění vlastní pozice. Touží po harmonii a intimní důvěrnosti. Je schopen vnímavosti k estetickým podnětům, umí se dobře vcítit do druhých. Účastní se dění s bdělou a napjatou pozorností. Přehodnocuje různá hlediska a vytváří si vlastní názor. Je přístupný a ochotný navazovat kontakty. Obhazuje svoje nároky a názory. Cítí se zajatcem situace, která ho skličuje. Je, ale schopen uspokojovat smyslové potřeby. Chce překonat pocit prázdnoty a odstupu a prožít s plnou intenzitou všechno, co život nabízí. Proto má potřebu se vyhnout všem omezením, aby měl možnost volně se vším disponovat a mohl se plně oddat svým zájmům a dělat vše, co je podle jeho vlastního přesvědčení správné a dobré prožít. Chování je jemné, klidné a taktní. Vyhýbá se konfliktům. Toto konání je mu prostředkem k dosažení cílů. Napětí vzniká ze

strachu, že nedosáhne svého. Je šarmantní a ohleduplný k ostatním. Chce si zabezpečit výhody pro dosažení svých cílů zamezením kritiky vlastní osoby. Usiluje o samostatný rozvoj. Má potřebu chodit na podnětná setkání. Chce prožít všechny možnosti, které se nabízejí.

Martin má k matce kladný vztah. Dalo by se říct, že z doposud uvedených kazuistik nejpozitivnější. Jejich vztah nebyl narušen rozvodem, matka se snažila Martina vychovávat, jak nejlépe mohla. Výchova rodičů byla ale v jistém smyslu nekonzistentní. Otec děti fyzicky trestal a matka se ho snažila mírnit, podkopávajíc mu tím autoritu. Martin byl již od mala nezvladatelné dítě, které potřebovalo pevné nastavení požadavků a konsekventnost v jejich dodržování. I když měl k matce pozitivní vztah, v patnácti letech odešel z domova, protože se nechtěl dál vzdělávat. Vzdělání Martina bylo klíčovým bodem všech hádek s matkou. Ta chtěla, aby z jejího syna něco bylo, aby měl budoucnost. Martin o matce a své rodině mluví velice hezky. Je patrný jeho pozitivní vztah k ní. Své matky si váží a postupem času začíná chápat, že kdyby se podrobil její vůli, mohlo vše dopadnout jinak.

5.2.6. René

Mladistvý odsouzený René dostal u soudu za protiprávní činnost dle paragrafu 234 - neoprávněné opatření, padělání a pozměnění platebního prostředku a paragrafu 175 – vydírání trest odnětí svobody v délce čtrnácti měsíců. René již v minulosti dostal podmíněčné uložení trestu za protiprávní činnost dle paragrafu 209 – podvod. Tehdy společně se společníky převzal nejméně ve dvou případech od jiného mladistvého různé šperky a zlomkové zlato, i přestože věděl, že jej dotyčný odcizil své matce a babičce. Tyto šperky pak dal do zastavárny. V parku se s kamarádem zastali malé holčičky, které starší kluk ukradl tablet a mobil. Ona brečela a tak toho kluka zbili a vyhrožovali mu. Netušili však, že to byl její starší bratr. Když pak jednou poblíž herny našel bezkontaktní platební kartu a ve třech případech ji použil k platbě, soud už ho uznal vinným, proměnil mu dřívější podmíněčný trest a délku měsíců přičetl k aktuálnímu trestu.

René je zhruba 170 centimetrů vysoký blondýn na krátko střižený. Modré oči zdobí husté obočí. René komunikuje ochotně. I když jsou témata, o kterých hovořit nechce. Když jsem se zeptala na téma babičky, měl slzy v očích a zadržoval se mu hlas.

Narodil se před šestnácti lety a vyrůstal v Karviné v dvougeneračním rodinném domě. Má dva starší sourozence, třiceti jedna letou sestru a třiceti dvou letého bratra. Oba již žijí ve svých domácnostech se svými rodinami. Svého pravého otce nepoznal. Otec zemřel, ještě když byl miminko. Matka si záhy našla nového přítele, se kterým měla další dva sourozence.

René ho vnímal jako svého otce. Bohužel v jeho šesti letech se rozešli a on zůstal jen s matkou. Bydleli společně s babičkou, kterou velmi miloval. I když pak měla matka nějaké známosti, k nikomu už nepřilnul. I nadále se s nevlastním otcem vídává. Na výchovu samotnou matkou si nestěžuje. Dle jeho slov měli vždycky to, co potřebovali a matka se jim maximálně věnovala.

„Pamatuji si, že nás vždycky brávala v zimě na hory. Jezdili jsme bobovat. S mamkou byla vždycky legrace.“

René nastoupil na základní školu po absolvování té mateřské. Přiznává, že v první třídě propadl, ale neví proč.

„Matka mi říká, že proto, že jsem byl prý pozadu. Asi jsem ještě nebyl na školu zralý. Pamatuji si, že se se mnou vždycky dlouho učila.“

Zlom v životě Reného přišel v páté třídě, kdy mu zemřela milovaná babička. Při vzpomínce na ní se mu chvěje hlas a oči se mu zalévají slzami.

„Pamatuji si den, kdy babička zemřela. Já nebyl ve škole, protože jsem byl nemocný a hlídal mně strejda, od mamky bratr. Najednou ke mně přišel a řekl mi, že babička zemřela. Já běžel do jejího pokoje, kde ležela na zemi a začal jsem jí budit. Fackoval jsem jí a ona nic, už byla fakt mrtvá.“

René přiznává, že od toho momentu začaly jeho problémy. Skamarádil se se staršími spolužáky a začal, jak říká zlobit. Na vysvědčení měl běžně dvojky i trojky z chování za nerespektování autority, neomluvené hodiny. Pořád chodil za školu.

„Mamka se mi vždycky snažila domluvit. Jenže ona na mě nikdy nekřičela. Ani mně nebila. Vždycky chtěla, abych na to, co dělám blbě, přišel sám. Ono to ale asi nebylo to nejlepší řešení.“

Matka Reného situaci s výchovnými problémy syna nezvládala a tak ho už ve dvanácti letech umístili do dětského diagnostického ústavu v Koblově, kde byl měsíc a půl. Svůj pobyt tam René nevnímal nijak zvláštně. Dokonce se mu tam líbilo. Byl tam se staršími kluky a jemu se líbilo, jak mu vykládali o jejich zkušenostech s drogami. To vyprávění se mu líbilo natolik, že když se z Koblova vrátil domů, začal kouřit marihuanu. Ve škole mu na to přišli a on jel na další pobyt, tentokrát do léčebny v Opavě, kde absolvoval dvou a půl měsíční detoxikační pobyt. Na toto období už nevzpomíná tak rád. Jak sám říká, vyléčilo ho to natolik, že po dobu roku a půl byl absolutně čistý. Neznamenal to ale, že by nepokračoval ve svých zajetých kolejích.

„Pamatuji si, jak mi mamka v mých třinácti letech řekla, že pokud se něco nezmění, tak skončím špatně. A měla pravdu no.“

Jelikož i nadále matka jeho výchovu nezvládala, umístili ho do výchovného ústavu v Ostravě Kunčičkách. Tam už se Renému nelíbilo vůbec a začal utíkat. Na svých útěcích se i nadále stýkal se špatnými lidmi, kteří ho dovedli k pervitinu. Již od začátku své drogové kariéry si pervitin aplikoval injekčně. Jak ale dodává, má strach z bolesti, a proto si pervitin nikdy nepíchal sám. Říká, že to ani neumí. Vždycky se musel najít někdo, kdo by mu to píchl. Bral tři krát týdně.

„Mamka poznala, že jsem nějaký divný a ptala se mně na drogy. Stačilo, že jsem jí řekl, že bych to přeci ani nemohl brát, protože se bojím bolesti přeci. A ona na to tak lehce skočila.“

„Často jsme se i hádali kvůli penězům. Já je chtěl na drogy a ona mi je nechtěla dát. I kvůli škole jsme se pak hádali, že tam pořád nechodím.“

Ve svých čtrnácti letech spáchal svůj první trestný čin, za který ho odsoudili k podmíněčnému trestu na jeden rok. Jednalo se o podvod. Nalákal falešnými smskami lidi, aby mu posílali peníze, za které si později dobíjel kredit.

René nastoupil na odborné učiliště, obor instalatér. Tento obor ho však nebavil a tak hned přestoupil na obor zámečnick. Ve škole nezůstal moc dlouho, protože spáchal další trestný čin a tentokrát ho už soud poslal za mříže. Jednalo se o trestné činy, za které je aktuálně uvězněn.

„Mamka to moje zavření nese těžce. Na návštěvách pořád pláče, že to je její vina. Podala za něj i návrh k soudu o podmíněčné propuštění.“

René by se chtěl v půlce trestu dostat ven na podmíněčné propuštění a navázat kontakt s probační a mediační službou. Dle jeho slov je to jediná šance, jak žít řádně. Chce začít bojovat se svou závislostí a chodit do Renarkonu. Myslí si, že se mu to podaří.

„Když totiž nade mnou bude spravovat dohled probační a mediační služba a já budu muset chodit na testy, že neberu drogy, budu mít strach si vzít, protože bych zase skočil ve vězení. Chtěl bych se i někde přihlásit do školy, ale je otázkou, zda mně někde vezmou“

René se bojí návratu do vězení i z toho důvodu, že ho ostatní mladiství v časovém rozmezí dvou měsíců šikanovali. Bojí se, aby se to pak zase neopakovalo.

Sám sebe popisuje, jako člověka, který má srdce na pravém místě, empatického, který i když má málo, rád dá. K jeho slabínám patří časté lhaní a výbušnost.

René byl podroben psychologické diagnostice pomocí Lüscherova klinického testu, ze které vyplývá, že z nespokojenosti se straní druhých. Chce intenzivně prožívat a v žádném případě nechce být omezován. Dokáže se silně angažovat, ale proto se někdy i zbytečně vměšuje. Je někdy netrpělivý, zvláště tehdy, je-li druhý člověk váhavý a nerozhodný. Chce mít

možnost rozvíjet se volně a bez zábran. Má kladný postoj k životu. Chce mít možnost dělat to, co je podle jeho vlastního přesvědčení správné a stojí za to, aby to prožil. Proto odmítá autoritářské předpisy a ovlivňování. Je schopen rychle a přesně zaměřit pozornost. Chtěl by se chopit nových možností a najít objasňující řešení. Chce se osvědčit, být kompetentní a stát se uznávaným. Chtěl by tím překlenout odstup, který má nyní vůči ostatním. Chce se navenek jevit jako věčný a stabilní, a tím uchránit svou vnitřní citlivost. Chtěl by se zbavit překážek a zátěží. V budoucnosti očekává nové lepší možnosti. Chce se prosadit, aby mohl sám rozhodovat a hájit své nároky. Umí strávit příjemné chvíle, být uvolněný a spokojený. Dobře se cítí při soustavné aktivitě. Pozoruje svoje city, aby mohl kontrolovat vlastní výkyvy nálady. Dovoluje si pohodu, aby se zotavil. Uvědomuje si, že za těchto poměrů je obtížné dosáhnout vytouženého cíle, ale nesmí se poddat pocitu slabosti a tento přechodný stav překonat optimismem, kladným přístupem k životu a iniciativností. Je ochoten navazovat kontakty, je přívětivý. Má tendence ke stabilitě, rovnováze a zachování pořádku. Koncentruje se na určité, důležité zájmy. Snaží se udržovat přátelské vztahy a tím vytvořit stabilní poměry, které přispějí k vnitřní rovnováze. Velká potřeba rozvíjet další možnosti a nové perspektivy se spojuje se strachem z jejich naplnění. Silnější závislost na hodnocení okolím, větší citlivost na kritiku, potřebuje podporu pro své aktivity.

Vztah Reného k matce je kladný. Ze vzpomínek na matku je patrné, že má matku rád a vnímá jejich vztah pozitivně. Život Reného se začal vyvíjet špatným směrem po ztrátě jednoho z důležitých dospělých v jeho životě, kterým byla milovaná babička. René byl dokonce přítomen u její smrti. Svůj smutek ze smrti babičky utápěl v drogách, nejdříve marihuanou a pak i pervitinem. Od této doby začaly jeho výchovné problémy, které matka nezvládala. Jak v předchozích případech, neuměla synovi nastavit jasné a pevné hranice, kterých dodržování by kontrolovala. Nezvladatelného syna tedy umístila do diagnostického ústavu a přenechala výchovu na jiných.

5.2.7. Radek

Odsouzený Radek je v trestu odnětí svobody za protiprávní činnost dle paragrafu 173 – loupež, 178 – porušování domovní svobody, 205 – krádež a paragrafu 234 - neoprávněné opatření, padělání a pozměnění platebního prostředku. Délka trestu činí dva a půl roku. Radkovi byl již dříve uložen podmíněčný trest. Společně s kamarádem přepadávali na ulic muže i ženy a okrádali je. V jednom případě za pomoci odcizených klíčů z kabelky, se vloupali do bytu a vykradli ho. Radek je ve vězeňském systému veden v seznamu MON –

možných obětí násilí. Ve vazební věznici se totiž stal obětí šikany ze strany ostatních mladistvých odsouzených.

Radek pochází z malé vesnice nedaleko Plzně. Od narození žil v rodinném domku společně s rodiči a o tři roky mladší sestrou. V blízkém sousedství pak bydleli prarodiče ze strany matky, které často navštěvoval.

Radek je šestnáctiletý kluk menší hubené postavy. Má na krátko střižené blond vlasy a modré oči. Během rozhovoru se mu často zadrhává řeč. Na otázky odpovídá ochotně.

Radek vyrůstal v rodině. Kde dle jeho slov nikdy nebyla nouze o peníze. Otec úspěšný manažér a matka doktorka v nemocnici. Na syna neměli moc času a tak nebylo ničím zvláštní, že se o děti starala chůva. Ta plnila roli matky i otce zároveň.

„Rodiče nás vlastně nikdy nevychovali. Když jsem se s někým hádal kvůli pořádku v pokoji nebo známek byla to chůva. To až potom, jak začaly opravdové problémy, jsem se hádal hlavně s matkou, to už bylo ale kvůli drogám.“

Syna vedli k cílevědomosti, a proto ho v jeho čtyřech letech zapsali do hokejového týmu.

„Pamatuju si, že ostatní děti do školky vodili rodiče a já tam chodil s chůvou. Už ani nevím, která to byla. Měli jsme totiž pořád nějaké nové.“

Radek již od dětství žil jiným životem, než jeho vrstevníci. Nelítal s ostatními z okolí po venku, ale veškerý svůj volný čas věnoval tréninku.

„Nebylo to ani z donucení. Hokej mně hodně bavil. Bavilo mně asi nejvíc to, že na hokej mně vozila máma a vždycky jsme si povídali v autě. Jinak nás všude vozila chůva.“

Radek nastoupil na sportovní základní školu a pokračoval v trénování hokeje. Jelikož byl hodně vytíženým dítětem, měl individuální plán a do školy chodil prakticky jen ve chvílích volna od tréninku. Právě kvůli tomu neměl žádný soukromý sociální život.

„Neměl jsem žádné kamarády. Ve třídě vůbec nikoho. Tam jsem byl za podivína, kterého neměli rádi, protože jsem nechodil do školy. Jenom kluky z mužstva jsem znal, ale to taky nebyli kamarádi.“

Na otázku jaké má vzpomínky na matku z tohoto období, odpovídá:

„No pamatuju si, jak mně vozila na tréninky a jak se na zápasech chlubila, že jsem její syn. Jo ještě si pamatuju, jak nás se ségrou vždycky vyoblíkala, když byla nějaká slavnostní večere. Bylo tam hodně papalášu a tak se s námi chtěla pochlubit asi.“

Radek až do svých dvanácti let fungoval ve škole i v hokeji bezchybně. Dalo by se říct, že měl nakročené k pohádkové budoucnosti. Byl dobrý v hokeji a dorostenecké kluby si o něj již říkali. Všechno se změnilo, když na druhý stupeň základní školy se k nim do třídy připojili

spolužáci s jiným škol z okolních menších vesnic. Do třídy k nim přišel jeden kluk, který už od pohledu nepatřil ke vzorným žákům a Radek se s ním dal do řeči.

„Vzpomínám, že David byl úplně jiný než já a to mně na něm bavilo. To on byl ten, co mně naučil všechny ty špatné věci.“

Radek začal mít výchovné problémy ve škole. Byl drzý na učitelky a často chodil za školu. Začal i postupně vynechávat tréninky. Jelikož Radek neměl nikdy nouzi o peníze a vždycky, když si o ně řekl, tak je dostal a rodiče vlastně ani nezajímalo na co, začali s Davidem kouřit marihuanu.

„Pamatuju si, jak jsme si zahulili poprvé. Dones to David a bylo to super. Jelikož to nebylo levné a David smrděl korunou, financoval jsem to já. Mně to ale nevadilo, stejně fotři měli peněz dost.“

Rodiče Radka po tom, co obdržel v sedmé třídě svojí první dvojku s chování, usoudili, že je potřeba na syna začít dávat větší pozor.

„V matce se asi hnulo svědomí a začala míň pracovat a být víc doma. Už jsme neměli chuť a o všechno se starala ona. Bylo to otravné mít jí najednou pořád za zadkem.“

Asi ve třinácti se definitivně rozhodl, že už dál nechce hrát hokej.

„No doma bylo peklo. Tátovi to bylo asi jedno, ale matka ječela. Pořád křičela, že co si to dovoluju a tak, že oni do toho tolik let cpali peníze a tak a furt dokola.“

Radkovi začal úplně nový život. Jelikož měl najednou hodně volného času, začal se s kamarády poflakovat. Brzo se začal nudit, a aby si život zpestřil, rozhodli se s Davidem vyzkoušet pervitin. Bylo mu tehdy čtrnáct let.

„Přiznávám, že jsem měl z toho respekt. Sehnali jsme dávku, ale nosili jsme jí u sebe dlouho, než jsme se rozhodli to vyzkoušet. Jedno mně ale vytočila máti, když zase vedla svůj monolog o tom, že je všechno špatně a jak oni k tomu přijdou a tak. Naštvala mně a já se rozhodl, že si teda dáme. Bylo to super. Začali jsme brát pervitin. Nebylo to ale často. Jen když jsme šli na nějakou party. Nebo abychom třeba neusnuli ve škole.“

Rodiče Radka si uvědomili, že to tak dál nejde a jako řešení mu přestali dávat kapesné a peníze, když si o ně řekl. David byl najednou bez peněz. Měl strach, aby se od něj kamarádi neodvrátili, když už nebyl za sponzora. Rozhodl se proto, že začne krást.

„Kradl jsem jen drogerii a tak. V obchodech. Po prvé jsem měl strach a tak jsem si dal vodku na kuráž.“

Radka po pár krádežích chytili, a jelikož to byl jeho první konflikt se zákonem a pocházel z dobře situované rodiny, soud se rozhodl udělit mu podmíněčný trest.

„Matka vypadala, že se snad hanbou propadne. Na veřejnosti se tvářila, že to je omyl, že její syn nemohl krást a doma jen brečela, bědovala, co na to lidi.“

Radek jen tak, tak dokončil základní školu a měl nastoupit na výuční obor elektrikář.

„Rodiče vždycky chtěli, abych šel na gympl. Nejlépe taky na sportovní, a abych byl slavný hokejista. S mamky jsem si pak dělal legraci, že teď budu slavný elektrikář.“

Na odborném učilišti se Radkova situace razantně zhoršila. Přidal se k partě, která drogy nebrala jen víkendově, ale každodenně. Jelikož Radek znovu potřeboval peníze a tentokrát víc, společně s kamarády přepadávali na ulici kolemjdoucí a kradli.

„Jednou jsme ukradli kabelku jedné paní. Pak jsme se na bytě u kamaráda sjeli a napadlo nás, že když máme klíče od jejího bytu, vykrademe i ten byt. Jeli jsme tam a nikdo tam nebyl, tak jsme brali šperky tak. Bohužel se ale za nějakou dobu vrátili a zavolali na nás polici. To už mi nepomohlo nic a dostal jsem trest natvrdo.“

Radka umístili na vazbu, kde zažíval těžké období. Na začátku ho trápili abstinenční příznaky a pak šikana ze strany spoluvězňů. Když nastoupil k výkonu trestu do naší věznice, byl již adaptován na podmínky vězení. V kontaktu je s rodiči a sestrou. Jezdí mu na návštěvy a udržuje s nimi písemný kontakt. Dále si píše i s prarodiči, kteří za ním ale kvůli dále a svému zdravotnímu stavu nejezdí.

„Asi nejtěžší to bylo pro rodiče. Mamka první návštěvy na vazbě jen brečela a bědovala. Ted už nebrečí, ale vyčítá.“

Radek je aktuálně zařazen do programu TP 21 Junior. Po jeho skončení si chce udělat elektrikářský kurs. Na otázku, kde se vidí za deset let, odpovídá:

„Po výkonu trestu bych si chtěl dokončit vzdělání. Víím, že to nebude jednoduché jít do prvéku v osmnácti letech. Pak bych chtěl už nebrat drogy, ale víím, že to bude těžké. Asi bych měl jít na léčení, ale to ještě nevím. A za deset let bych chtěl mít rodinu, svůj dům a auto a práci.“

Radek byl podroben psychologické diagnostice pomocí Lüscherova klinického testu, ze které vyplývá, že usiluje o sebeprosazení a upevnění vlastní pozice. Touží po zážitcích. Chce na sebe upozornit, působit svou zvláštností a neobvyklostí. V chování převládá šarm a takt. Neustálé sledování sebe a druhých. Estetická senzitivita. Očekávání jsou nenaplněna, má pocit, že je omezován a brzděn. Může to vyústit, až v lehkomyšlnost, nestálost, snad i povrchnost. Dokáže uvolnit a uspokojit pudové napětí. Neklidný, pocit ztráty sounáležitosti, frustrován emoční chudostí současného žití. Objevuje se netrpělivost a předrážděnost. Intenzivní angažovanost a pohotovost k interakci. Usiluje o co nejintenzivněji prožitý život. Je zvědavý, pátrá v rozmanitých oblastech. Snaha vyhýbat se kritice a jakýmkoli jiným

omezením. Chce svobodně jednat. Taktní, dokáže okouzlit, jedná se šarmem. Toto konání je mu prostředkem k dosažení osobních cílů. Vyžaduje, aby druzí ocenili a podpořili jeho snažení. Popírá nespokojenost a překrývá to setrvalým a prosazujícím se jednáním. Snaží se zvládnout požadavky, svou převahou si získat potřebné uznání a vyniknout jako osobnost. Chtěl by se zbavit tíživých zátěží nebo vztahů, které ho zklamaly. Potřebuje takové poměry a vztahy, které zaručují spolehlivost a jistotu.

Z Radkova vyprávění je patrné, že k matce chová spíše neutrální pocity. Jelikož matka nebyla osobou, která Radka vychovávala, ale chůvy, nemá k ní blízký vztah. Matka na Radka kladla vysoké požadavky, kterých plnění kontrolovala jen, když se něco dělo. Důležité pro ni bylo, aby Radek zapadal do vize, jakou měla o rodině. Chybějící oporu v rodičích, Radek nacházel ve vrstevnících. Měl silnou potřebu někam patřit a bohužel se seznámil s vrstevnickou skupinou značně zdemoralizovanou. Jelikož svou matku nevnímal jako autoritu, nepodařilo se jí již v tomto stádiu syna ovlivnit. Radek má i nadále k matce neutrální vztah. Mluví o ní jen minimálně, a když už tak v třetí osobě.

5.2.7.1. Tomáš

Mladistvý Tomáš je ve výkonu trestu odnětí svobody za protiprávní činnost dle paragrafu 185 – znásilnění. Délka trestu je tři roky. Před tímto trestem Michal nebyl ani jednou soudně trestán. Michal se ve svých patnácti letech na narozeninové oslavě své spolužačky opil a pak jí znásilnil. V naší věznici je veden v seznamu MON – možný objekt násilí právě kvůli jeho trestnému činu a možnému nebezpečí ze strany spoluvězňů.

Tomáš je asi sto osmdesát centimetrů vysoký hoch plnější postavy. Hnědé vlasy má nakrátko střižené. Kromě velkých hnědých očí jsou v jeho obličeji patrné i jizvy po akné. Tomáš odpovídá na otázky ochotně.

Mladistvý Tomáš pochází z Havířova, kde společně se svými dvěma mladšími sestrami (deset a dvanáct let) a matkou bydlel v panelovém domě. I když se jeho rodiče nerozvedli, otce prakticky nevidal. Od jeho čtyř let je přerušovaně ve výkonu trestu odnětí svobody a děti vychovávala pouze matka.

„Tátu vždycky pustili na nějakou dobu. Pamatuju si, že nejdýl byl s námi asi rok. Vždycky když ho pustili, tak akorát přidělal mamce starosti a děti.“

„Když jsem byl malý, tak jsem nevěděl, že je otec ve vězení. Mamka nám vždycky říkala, že je v práci. Až jednou si pamatuju, to mi bylo asi sedm, mně se sestrou vzala, jakože na výlet. Jeli jsme na návštěvu do vězení. Tehdy jsem to stejně asi ale nechápal.“

Tomáš chodil normálně do mateřské školky a absenci otce nijak zvlášť nepocíťoval. Dle jeho slov se jim matka vždy snažila nahradit oba dva rodiče. Bohužel právě proto, že musela nahrazovat oba rodiče, měla dvě práce a tak s dětmi netrávila moc času.

„Když jsem byl malý a bez sester, tak mně hlídali sousedky. Pak když už jsem byl velký, zůstával jsem doma a hlídal sestry já.“

Když ve svých zhruba osmi letech pochopil, že jejich otec je jen kriminálník, který je opustil, zařekl se, že nikdy nebude stejný.

„Bylo to ve škole. Jako kluci jsme se postrkovali a v tom mi spolužák ze třídy vpálil, že je můj fotr kriminálník a já budu stejný. Tehdy jsem si řekl, že ať se děje, co se děje stejný nebudu.“

Tomáš se snažil, aby už tak utrápené matce nepřidělával starosti. Do školy chodil a byl průměrným žákem. Občas se s kluky vymysleli nějakou tu klukovinu, ale nic závažného. Neměl nikdy sníženou známku z chování.

„Mamka na nás byla sama, neměli jsme moc peněz a tak měla dvě práce. Doma moc nebyla. Já se staral o sestry a snažil jsem se jí všemožně pomáhat. Dělal jsem naší rodině vlastně tátu. K tomu už jsem potom na návštěvy ani nechodil, byl jsem na něho našťvaný, že on sedí a mamka je na všechno sama.“

Když měl nějaký volný čas, a toho moc neměl, jen tak se poflakoval s kamarády. Jednou když jim bylo asi třináct let, se rozhodli, že si koupí víno a vyzkouší to.

„Koupili jsme si to nejlevnější víno v plastové láhvi a vypili ho. Bylo mi z něho strašně blbě. Všichni jsme zvraceli. Máma si naštěstí myslela, že to je nějaká nemoc a tak to na mně nepoznala.“

Tomášovi alkohol zachutnal. Líbil se mu především ten stav, který navozuje.

„Když jsme s kámošema pili, tak to bylo takové bez starosti. Nic jsme neřešili, jen kalili.“

Tomáš od svých třinácti do svých patnácti let pil pravidelně. Ze začátku jen víkendově, když byl venku s kamarády. Později potřeboval pít i přes týden.

„I když jsem byl doma a hlídal ségry, koupil jsem si třeba krabičák a vypil ho. Jelikož mamka byla stejně v práci, tak na to nepřišla nikdy. Jen jednou přišla domů dřív a viděla mně, jak jsem spal opilý na gauči. Já ji ale nakecal, že jsme toho ve škole měli hodně, a že jsem unavený.“

Tomášovi se dařilo svůj problém s alkoholem skrývat i před učiteli. Někdy se mu stalo, že ráno nebyl schopen vstát do školy a přišel později. Vždycky mu to ale prošlo a omluvil se, že zaspal.

Osudným se pro Tomáše stala narozeninová oslava patnáctých narozenin jeho kamarádky. Na oslavě samozřejmě nechyběl alkohol, kterému v té době Tomáš již holdoval ve větší míře, než je obvyklé.

„Ten den jsem se pohádal s matkou. Ona mně nechtěla na tu oslavu pustit, protože jsem měl hlídat sestry. Já ale chtěl jít a tak jsme se hádali a já odešel. Na oslavě bylo nějaké to víno a někdo přinesl i vodku. Já měl nervy a tak jsem toho asi moc vypil. Nic moc si z toho večera nepamatuju. Ted' s odstupem času mám nějaké záblesky toho, co se dělo, ale tehdy jsem se probudil doma ráno a přišla pro mě policie. Já nevěděl, co se stalo, to všechno mi řekli až tam.“

Tomáš má za sebou již polovinu trestu. Podal si žádost o podmíněčné propuštění, ta mu byla ale zamítnuta. Přiznává, že z počátku si na vězení nemohl zvyknout a někdy měl dokonce sebevražedné myšlenky. Tomáš absolvoval program PUNKT, který mu dle jeho slov pomohl si uvědomit, že by do budoucna měl něco dělat se svou závislostí.

„Až vyjdu ven, tak bych chtěl chodit někde k psychologovi a řešit ten alkohol. Začnu zase pomáhat mámě a asi půjdu do práce. Nebo do školy, to ještě nevím.“

Tomáš přiznává, že to jeho mamka nemá momentálně lehké. Dává si za vinu, že o na synovi nepoznala a on si naopak dává za vinu, že je stejný jak otec a udělal matce to samé. Nechal jí se vším samotnou.

Tomáš byl podroben psychologické diagnostice pomocí Lüscherova klinického testu, ze které vyplývá, že netrpělivě očekává, že se poměry zlepší. Chtěl by se zbavit překážek a zátěží. V budoucnu očekává nové lepší možnosti. Má potřebu rozvíjet oblast svých zážitků. Chce udělat na druhé velký dojem a zažít úspěch. Obhazuje své nároky a názory. Vytváří velkou vnitřní aktivitu a má i radost, když může něco spontánně prožít a podniknout. V dané situaci pokládá za obtížné úspěšně prosazovat svoje záměry a dosahovat zamýšlených cílů. Pociťuje potřebu živé účasti ostatních na své vlastní činnosti, kterou chápe jako důležitou. Touží dosáhnout vlivu a moci. Trvale vnitřní puzení k akci. Angažován v mnoha oblastech. Bohatost zájmů. Odhodlaný, vytrvale a houževnatě usiluje o to, co pokládá za důležité. Orientován na plnění povinností a upevnění vlastního postavení. Obrace se dovnitř k vlastním prožitkům. Vystupuje navenek rezervovaně, snad krédo (přesvědčení): „nepustit si nikoho moc k tělu“. Jinak snadno přejde do útoku. Zdůrazněna samostatnost. Spoléhá na sebe. Usiluje o věc, co považuje za důležité. Místy, až sklon dosáhnout svého „stůj co stůj“.

Tomášův vztah k matce je pozitivní. Nasvědčují tomu i pozitivně zabarvené vzpomínky na ní. Bohužel jako matka samozivitelka neměla na výchovu syna a dalších dvou dcer čas. V momentě, kdy Tomáš dosáhl určitého věku, přijal roli otce rodiny. Staral se o své mladší

sestry a pomáhal matce, jak jen mohl. Bohužel tlak, pod kterým se neustále nacházel, zapříčinil Tomášovo uchýlení se k alkoholu. Ten se stal hodně rychle na alkoholu závislým, protože mu pomáhal odreagovat se od tíživé situace doma. Jelikož matka Tomáše byla zaneprázdňena dvěma pracemi, nevšimla si ani, že se s jejím synem něco děje. Matka Tomáše mu dávala absolutní volnost, jen s minimální kontrolou.

Výsledky analýzy prokázaly souvislost, kterou samotní mladiství odsouzení chlapci později potvrdili v rozhovoru o jejich životě. Dle výsledku bylo období dospívání nasyceno častými a intenzivními konflikty mezi nimi a jejich matkami. V pozdějším období těsně před nástupem výkonu trestu tomu již tak nebylo. Z vyprávění všech osmi chlapců jsem se dozvěděla, že když dospívali, často se s matkami hádali především kvůli jejich životnímu stylu. Mladiství odsouzení v tomto období již začínali se svou kriminální kariérou, či abúzem drog a alkoholu. Nejčastěji se stýkali s vrstevníky, kteří na ně neměli nejlepší vliv. Toto se zákonitě nelíbilo jejich matkám a tak docházelo k častým hádkám. Naopak, když už došlo na nejhorší a jejich synové si vyslechli rozsudek odnětí svobody, matky se snažily zachraňovat, co se dá, synům nic nevyčítat a v této těžké situaci je podporovat.

Pozitivní vzpomínky chlapců na matku pocházely nejčastěji z období, kdy navštěvovali mateřské školy. Vztahy s jejich matkami nebyly ještě poznamenány odchody tatínku od rodiny, či výchovnými problémy samotných chlapců, které se nejčastěji začaly objevovat na druhém stupni základní školy. Tento poznatek z rozhovorů je patrný i z výsledku analýzy vzpomínek. Emoční valence vzpomínek z období dětství je pozitivnější nežli z období pozdějších. Emoční valence vzpomínek byla nejnižší (negativní) v období dospívání chlapců. Jelikož samotní chlapci v tomto období přiznávali, že vztahy s matkou již nebyly nejlepší, měli i problém vybavit si nějakou vzpomínku na matku. Nejčastěji se vzpomínky týkaly jejich hádek.

U některých mladistvých jsem se setkala i s tím, že vztahy s matkou byly před nástupem výkonu trestu i nadále špatné. Matky těchto chlapců jim nedokázaly odpustit, že se ocitli ve vězení, jejich rozhovory, dopisy jsou plné výčitek. I přes to tito chlapci byli schopni na matku vzpomínat pozitivně. Váží si svých matek za péči, které jim poskytli a za snahu je odvrátit od špatných rozhodnutí v jejich životě, která ve finále vedla do vězení. Toto se ukázalo i ve výsledcích analýzy, dle kterých mladiství, kteří se těsně před nástupem výkonu trestu častěji hádali s matkami, měli pozitivněji laděné vzpomínky na ní z období dospívání.

S uvedených kazuistik vyplývá, že ani jedna matka se své role nezhotočila dostatečně. Výchovné postupy matek byly nedostačující. Nezvládaly výchovu svých synů, především

v období jejích puberty. Tento stav byl v mnoha případech zapříčiněn ve značné míře životní situací, do které se tyto ženy vlivem okolnosti dostaly. I přes nepříliš úzké vazby se svými syny, k nim většina chová kladný vztah.

6. SHRnutí A DISKUSE

Tato analýza a její výsledky se shodují s tvrzeními uvedenými v teoretické části, která se zaměřila na vývoj vztahu mezi dětmi a jejich matkami. Dle tvrzení různých psychologů je období dospívání obdobím vypjatých vztahů v rodině. Napětí mezi rodiči a jejich dětmi je výsledkem snažení dospívajících vytvořit si vlastní individualitu a autonomii. Dospívající jsou ve svých očích již dospělí a očekávají od svého okolí, aby se k nim dle toho chovalo. Pro rodiče, zejména pro matky, jsou ale i nadále dětmi, které jsou pouze na začátku změn, které na svém konci slibují dospělost. Jedním z předpokladů této rigorózní práce bylo, že konflikty mezi mladistvými odsouzenými a jejich matkami byly častější a intenzivnější v období dospívání než tomu bylo těsně před nástupem výkonu trestu odnětí svobody. Dle analýzy výsledků je patrné, že počty konfliktů mezi nimi a jejich matkami jsou aktuálně výrazně menší než v období dospívání.

K nejčastějším příčinám hádek mezi mladistvými a jejich matkami v období dětství řadíme:

- úklid,
- plnění si domácích povinností,
- konflikty mezi sourozenci,
- doba chození spát,
- hodiny příchodu domů,
- ranní vstávání.

Naopak k nejčastějším příčinám hádek mezi mladistvými a jejich matkami v dospívání řadíme:

- hodiny příchodu domů,
- problémy ve škole,
- špatné známky ve škole,
- výběr kamarádů a známých,
- kouření,
- závislosti,
- lhaní.

Hall a Freud jsou rovněž toho názoru, že hádky mezi dětmi a jejich rodiči jsou nedílnou součástí adolescence, tvoří základ pro separaci dospívajících od rodičů (Freud, 1969, Hall, 1904, podle: Fuligni, 2012). Adolescenti manifestují svojí autonomii a to je podle Yeh, Tsao i Chen (2009) důležité pro správný psychický vývoj dospívajících. V mé diplomové práci jsem rovněž zkoumala tyto souvislosti na skupině studentů prvního ročníku vysoké školy. Během

analýz jsem testovala, jak se mění četnost a intenzita konfliktů mezi respondenty a jejich matkami. Z výsledku bylo jasné, že změna byla výrazná. Četnost konfliktů současně s intenzitou konfliktů mezi studenty a jejich matkami byla v době šetření výrazně menší, než tomu bylo v průběhu dospívání (Miechová, 2014). V rozporu s mými výsledky, které dokazují, že vztah s matkou je výrazně horší v období adolescence, stojí výzkum Gurby (2006), který tuto skutečnost nepotvrzuje. Autorka nepokládá za nutné spojovat období dospívání se zhoršenými vztahy v rodině. Dle autorky příčinou vzniklých nesrovnalostí je vládnoucí ve společnosti pluralitní ignorance (Willits, 1986, podle: Gurba, 2006), která spočívá v tom, že lidé si myslí, že konflikty mezi dospívajícími a jejich rodiči jsou běžné v jiných rodinách (poněvadž tento pohled na věc nám přináší média), ale jejich rodin se to netýká. Tato skutečnost se potvrdila v americkém výzkumu, ve kterém studenti shodně tvrdili, že u nich doma se jen zřídka hádají, za to u jejich kamarádů je to skoro na denním pořádku (Gurba, 2006).

Jak jsem již psala v literárně přehledové části, vztah s matkou je prvním a zároveň nejdůležitějším interpersonálním vztahem, který si člověk ve svém životě vytvoří. Tato vazba je tak silná, že i v případech, kdy není zrovna bezpečná a stálá, během let neztrácí na své důležitosti. I když jsem se ve svém výzkumu nezaměřila na typy vazby mezi mladistvými odsouzenými a jejich matkami, pouze se domnívám na základě provedených rozhovorů, že u nich najdeme ve větší míře vyhybavou citovou vazbu ale i na příklad tu rezistentní. Tato vazba s matkou, jak víme, ovlivňuje život člověka i v pozdějších obdobích života ať už na vědomé či nevědomé úrovni. Vztahy s matkami těchto chlapců jsou skoro ve všech případech komplikované. Problémy mezi nimi začaly, když se u chlapců objevilo první rizikové chování. I když tyto vztahy nebyl již později ideální, z rozhovorů s mladistvými odsouzenými a s výše uvedených kazuistik je patrné, že po nástupu k výkonu trestu se matky snažily nedávat své rozhořčení v mnoha případech najevo. Zaměřili se na to, jak by mohly své syny v této těžké situaci spíše podpořit. Všichni mladiství udržují se svými matkami pravidelný písemný a návštěvní kontakt. Situace uvěznění je nepochybně zátěží nejen pro vězně samotné ale i pro jejich matky. Z úst mladistvých během aktivit, či terapií nejednou zaznívalo, že se jejich matky na začátku snažily vypátrat, co udělaly špatně ony a na nějaké hádky či svalování viny na své syny ani nedošlo. Pokud se jedná o následné kontakty a rozhovory je zřejmé, že si je obě strany nechtějí pokazit nějakými hádkami. Pět hodin návštěv měsíčně je dost krátká doba natož aby si jí ještě zkracovali nepříjemnými rozhovory. Na straně mladistvých odsouzených, to může být zapříčiněno i tím, že si jsou velmi dobře vědomi toho, že své matky momentálně potřebují více než kdy jindy. I kdyby jen z hlediska čistého sobectví, kdy jsou

ony jedinými zdroji příjmu a posílají do vězení balíky plně tabáku či jiných směnných věcí. Na druhé straně matky možná natolik trápí pocit viny, že se snaží za každou cenu vztah s dítětem napravit. Dle mého názoru jsou toto vedle výše uvedených příčin i další objektivní důvody, proč výsledky výzkumu na této specifické populaci ukázaly, že četnost a intenzita konfliktů jsou v této době menší, než tomu bylo v období dospívání.

V teoretické části jsem se zaměřila i na fungování autobiografické paměti. Zajímalo mně především, jak se vytvářejí vzpomínky a co všechno je ovlivňuje. Z četných dřívějších výzkumů víme, že vliv na to, kterou vzpomínku se nám podaří si vybavit, má naše aktuální emoční naladění. A tak, když budeme v dobré náladě, máme tendenci si vybavit spíše pozitivní vzpomínky z minulosti. Jelikož jsem předpokládala, že vnímání konfliktů mezi respondenty a jejich matkami vyvolá u mladistvých odsouzených emocionální odpověď odpovídající jejich intenzitě a častosti, měla jsem za to, že tato souvislost se promítne i do emocionálního ladění vzpomínek na matku a to takovým způsobem, že:

- vysoký počet konfliktů a jejich intenzita negativně naladí respondenty a tato negativita se promítne do vzpomínek na matku,
- naopak díky nízkému počtu konfliktů budou respondenti pozitivně nahlížet na jejich vztah s matkou a to se rovněž pozitivně promítne do vzpomínek.

I když se statisticky nepodařilo tento předpoklad potvrdit, přeci jen se něco zajímavého událo. Statisticky významná se ukázala spojitost mezi intenzitou konfliktů s matkou v době před nástupem výkonu trestu odnětí svobody a emoční valencí vzpomínek na matku z období od třinácti do šestnácti let. Čím intenzivnější byly konflikty s matkou v poslední době, tím pozitivněji laděné vzpomínky na ní z období od třinácti do šestnácti let. Dle teoretické části není tento poznatek až takovým překvapením. Tak zvaný Polyanin efekt je důkazem toho, že lidé mají tendenci přivolávat raději pozitivní než negativní vzpomínky události, které se jich týkají. Rovněž McPeterson (2003), tvrdí, že pozitivní emoce mizí z paměti pomaleji než ty negativní.

Mladiství pachatelé trestných činů jsou, jak jsem již psala v teoretické části, značně egocentričtí a žijí pouze okamžikem. Vlastnosti jako zodpovědnost, sociální přizpůsobivost jsou jim cizí. Naopak jim chybí pocit viny, empatie, jsou agresivní. Právě s těmito nežádoucími rysy osobnosti se ve vězení v rámci standardizovaných programů pracuje. Mladí lidé se učí vzít zodpovědnost za své činy. Učí se předvídat následky svých činů a poprvé v životě je taky nesou na svých bedrech. Díky postupně měnícímu se náhledu mladistvých na sebe sama a na své okolí, si mnozí z nich uvědomují, že matky při nich stojí za všech okolností. A tak z časem mladiství odsouzení měli v rozhovorech tendenci vinu připisovat

pouze sobě. Právě proto soudím, že i když se stane, že se na návštěvách či v dopisech s matkou nepohodnou, mají tendenci si vybavovat spíše ty hezké okamžiky s nimi strávenými. Rovněž z výzkumu Linton (1986) je patrné, že lidé si snadněji a lépe vybaví spíše pozitivní než negativní vzpomínky. Denier i Denier (1996) ve svém výzkumu popsali, že u většiny obyvatel různých zemí převažuje pocit štěstí a vybavování si ze svého života raději pozitivních událostí nežli těch negativních. Rovněž uvádějí, že vybavování si pozitivních vzpomínek je rychlejší než vybavování si negativních vzpomínek.

Tuto spojitost mezi emocemi a vzpomínkami se mi podařilo dostatečně podložit výzkumem v mé diplomové práci. U studentů se prokázalo, že čím víc negativně vnímali vztah s matkou, tím negativněji laděné byly vzpomínky na ní. Dodatečně se tato spojitost promítla i do vzpomínek na sourozence. Studenti, kteří byli negativně naladěni, protože vnímali, že mezi nimi a jejich matkami se v období adolescence vyskytoval vysoký počet intenzivních hádek, si vybavili pouze negativní vzpomínky na ní z tohoto období. I negativní naladění vyvolané aktuálním vnímáním konfliktů mezi nimi se promítlo do vzpomínek na matku z období mateřské školy. Rovněž se ukázalo se, že čím pozitivnější naladění v souvislosti se vztahem k matce, tím pozitivněji laděné všechny vzpomínky na ní a i pozitivnější vzpomínky na sourozence (Miechová, 2014).

Dle mého dalšího předpokladu, který praví, že pokud se vztahy mezi dětmi a jejich matkami v průběhu dospívání zhoršují vinou narůstajících nepochopení mezi nimi a respondenti si to díky dotazníku konfliktů připomenou, bude se časem měnit i emocionální ladění vzpomínek na matku. Výsledky byly statisticky významné a tuto hypotézu částečně potvrdily. Průměr emoční valence byl nejnižší u vzpomínek z období do šesti let, a čím pozdější vzpomínka tím tento průměr rostl. V období šesti do dvanácti let byly vzpomínky laděny výrazně negativněji. Tento jev může být zapříčiněný dle Maruszewskiego (2005) i fenoménem šťastného dětství, který pojednává o tom, že máme sklon si pamatovat dětství pozitivněji, než tomu bylo doopravdy. U mladistvých odsouzených bylo období mezi desátým a dvanáctým rokem průlomové. U většiny z nich docházelo k prvním výchovným problémům, zkušenostem s drogami, v pár případech už i k prvním střetům se zákonem. Matky se jim snažily všemožně zabránit v jejich špatném počínání a to bylo příčinou častých hádek v tomto období. Mladiství už tehdy ani netrávili s rodiči dostatek času a možná nebyla ani příležitost k vytváření nějakých pozitivních vzpomínek. Většina vzpomínek z tohoto období se týkala hádek ohledně školní docházky či jiných důležitých věcí uvedených výše.

Z mnou vybraných kauzistik je patrné, že výchovné prostředí mladistvých nebylo ani v jednom případě bezchybné. Ve většině z nich byla jasná absence jakýchkoliv hranic. Více

jak polovina mladistvých byla vychovávána pouze matkou, která evidentně výchovu nezvládala. Právě v případě chlapců je rizikovým faktorem především fyzická či psychická nepřítomnost otce. Chlapci vychovávaní pouze matkou nemají možnost identifikace s mužským vzorem. Proto u nich probíhá identifikace se staršími spolužáky, mezi nimi hledají autoritu, což má za následek společné páchaní trestných činů. Zhruba dvacet procent mladistvých odsouzených bylo vychovááno pouze matkou, protože otcové byli ve výkonu trestu odnětí svobody.

Mnozí mladiství se na dráhu zločinu dali po tom, co se v jejich životě událo něco nečekaného, co narušilo jejich pocit stálosti a bezpečí. Ať už se jednalo o rozvod rodičů, či smrt milovaného člena rodiny. V této těžké životní situaci se nechali strhnout negativním vlivem vrstevníků. Dvě třetiny dotazovaných závislých na pervitinu či jiné droze přiznávalo, že je k prvnímu užití drogy přivedli kamarádi. Stejná spojitost byla i mezi prvním překročením zákona. U poloviny mladistvých se jednalo o činy páchané se spolupachatelem vrstevníkem.

I když statistická analýza dat nepřinesla plně uspokojující výsledky odpovídající stoprocentně hypotézám, mám za to, že se mi podařilo zmapovat životní příběhy mladistvých odsouzených s naší věznice. Důležité je pro mě zjištění, že období dospívání je obdobím kritickým pro další vývoj jedince. Z uvedených kazuistik je patrné, že psychika dospívajících je natolik křehká, že sebemenší záchvěv nečekaného ji dokáže narušit a mladistvého poslat na dráhu zločinu. V životě mladistvých lze najít moment, který je přivedl na tuto cestu. Ať už se jednalo o smrt babičky v případě Reného, či impulsivní odchod z domova a nutnost postarat se sám o sebe v případě Martina a Michala. Domnívám se, že kdyby tito mladí lidé v těchto těžkých dobách měli vedle sebe osoby, které by jim pomohly se s nastalou situací správně vyrovnat, nemuseli by své mládí trávit ve vězení.

7. ZÁVĚR

Cílem této rigorózní práce bylo hlubší prozkoumání vztahu s matkou u mladistvých odsouzených, kteří jsou umístěni ve věznici v Heřmanicích. Soustředila jsem se především na vnímání tohoto vztahu samotnými mladistvými a na jejich vzpomínky na matku napříč dětstvím a dospíváním. Během rozhovorů se samotnými chlapci, se v jejich vyprávěních podařilo odhalit nejen prostředí, ze kterého pocházejí, ale i problémy, kterými si během dospívání prošli. Chlapci se svěřili i se svými závislostmi či plány do budoucna.

Tato rigorózní práce je rozdělená do dvou částí. Literárně přehledové, kterou pak doplňuje část empirická. Celek nastiňuje problematiku vztahu mezi dětmi a jejich matkami již od samotného narození. Specifické pro mladistvé odsouzené je, že tento vztah během jejich dětství a dospívání prošel nejednou krizí. Téměř polovina chlapců nevyrůstala se svým biologickým otcem a na jejich výchově se podílelo hned několik náhradních tatínků, které i tak nerespektovali a nebyli pro něj žádnou autoritou. Matky v těchto případech selhaly v určování hranic, co mělo za následek uvolněnou školní morálku a potýkání se nejen se záškoláctvím, agresí, ale i se závislostí na drogách a alkoholu. V této rigorózní práci jsem se rovněž zaměřila i na neméně důležitou oblast samotných osob mladistvých pachatelů. Blíže jsem prozkoumala samotné trestné činy, kterých se dopouštěli, jejich charakterové vlastnosti a zajímala jsem se i o odborné působení na tuto kategorii vězněných osob v rámci penitenciární péče.

Vztah s matkou těchto mladistvých neovlivnil jenom jejich vývoj, vztahy s jinými lidmi, ale jeho vnímání má souvislost i se samotnými vzpomínkami na matku. Mladiství odsouzení se nacházejí v prostředí plném stresů a nejistoty. Dá se říct, že i když s analýzy četnosti a intenzity konfliktů mezi nimi a jejich matkami, vyplývá, že si před nástupem trestu nebyli až tak blízcí, v rámci obranných mechanismů a mírnění napětí, na matky vzpomínají pozitivně a hovoří o nich s pocitem lásky a respektu. Toto zjištění nachází své uplatnění i v praxi. Z vlastní zkušenosti vím, že když je zapotřebí mladistvého odsouzeného uklidnit či přivést na jiné myšlenky, není nic účinnějšího než zavést rozhovor na rodinu a na osobu matky. Mladiství odsouzení se během vzpomínání nejen že uklidní, ale často i přijdou na spoustu věcí, které nebyly v pořádku. Díky vzpomínkám u nich dochází k jakési sebereflexi, což je základem pro jejich pozdější práci na sobě.

V rámci postpenitenciární péče je důležité vědět, že pro návrat mladistvého delikventa do života bez páchání trestných činů je stěžejní práce nad ním samotným ale i nad rodinným systémem, ve kterém koexistuje. Pokud by to bylo možné, měli by tito chlapci společně se

svými matkami podstoupit rodinnou terapii. V rámci této terapie by se matky měly především zamyslet nad svými výchovnými chybami a společně by měli najít k sobě ztracenou cestu.

Většina mladistvých odsouzených vyrůstala bez jakýchkoliv pevných hranic a důslednosti. Z jejich vyprávění je patrné, že jim často v životě chyběl důležitý člověk, který by je provedl těžkým obdobím dospívání a vzdoru. Tito mladiství delikventi se rovněž nenaučili brát zodpovědnost za své činy a za svůj život. Ve většině případech je k páchání trestných činů přivedla i nevyhovující sociálně-ekonomická situace. V rámci resocializačních programů a postpenitenciární péče by se instituce a organizace, které se těmito mladistvými zabývají, měly zaměřit na tyto nedostatky v jejich životě. U našich severních sousedů funguje resocializační program, který tyto poznatky využívá. Mladiství odsouzení zde mají šanci v rámci podmíněného propuštění podstoupit program nazvaný „Nová cesta“. Tento program se skládá ze tří fází. V první fázi se mladistvý vydává s mentorem na pěší pouť dlouhou 500 kilometrů. Tato část má za cíl rozvíjet vytrvalost a především kladný vztah s mentorem, jakožto dospělou osobou, která mladistvého nasměruje správným směrem. Ve druhé fázi mladistvý navštěvuje školu, ve které se vyučí řemeslu, které ho baví. Nad touto fází dohlíží i nadále mentor. V poslední fázi, po vyučení, mladistvý dostane práci na dobu jednoho roku. Díky tomuto programu se mladistvá delikvent vydá pod dohledem zodpovědného člověka na svou novou, správnou cestu životem.

Bohužel v českých podmínkách nemáme ještě žádný podobný resocializační program. Byla jsem ale přítomná jednání, kde se představitelé české a polské vězeňské služby domluvili na vzájemné spolupráci v rámci práce s mladistvými delikventy. Z nynějšího výzkumu je jasné, jak důležité je pro tyto mladé muže pevné vedení a nasměrování správným směrem. Důležité je rovněž z mého pohledu vytrhnutí těchto chlapců z nefunkčního prostředí. Navrácení do běžného života bez delikventní skupiny vrstevníků a naučení těchto chlapců, jak smysluplně trávit volný čas, je rovněž stěžejní. Důležité je, aby se této skupině odsouzených věnovali odborníci nejen ve vězení, ale i po propuštění.

8. LITERATURA

- Afifi, T., D., Joseph, A., & Aldeis, D. (2008). Why can't we just talk about it? Parents' and adolescents' conversations about sex. *Journal of Adolescent Research*, 23. 689-721.
- Allnutt, S., Weod, L., Wilhelm, K., & Butler, T. (2008). Temperament, substance use and psychopathology in a prisoner population: implications for treatment. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 42 (11). 969 – 975.
- Balcar, K. (1994). *Náprava poruch psychického vývoje*. Praha: Grada.
- Běhalová, Ivana. *Psychosociální charakteristiky mladistvých odsouzených pro násilný trestný čin*. Praha, 2010. Rigorózní práce. Univerzita Karlova.
- Blatníková, Š., & Netík, K. (2008). *Predikce vývoje pachatele*. Praha: IKSP.
- Bluck, S., Alea, N., Habermas, T., & Rubin, D., C. (2005). A tale of three functions: the self-reported uses of autobiographical memory. *Social Cognition*, 23. 91-117.
- Buist, K., L., Dekovic, M., Meeus, W., H., & van Aken, M., A., G. (2004). Attachment in adolescence: A social relations model analysis. *Journal of Adolescence Research*, 16. 826-850.
- Bordens, S., K., & Horowitz, I., A. (2001). *Social Psychology*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Bowlby, J. (2010). *Vazba: Teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Praha: Portál.
- Brazelton, T.,B., & Yogman, M. (1986). *Affective development in infancy*. New Jersey: Ablex.
- Bretherton, I. (1992). The origins of attachment theory: John Bowlby and Mary Ainsworth. *Developmental Psychology*, 28. 759-775.
- Brisch, K., H. (2011). *Poruchy vztahové vazby: od teorie k terapii*. Praha. Portál.
- Conway, M., A., Pleydell-Pearce, Ch., W. (2000). The Construction of Autobiographical Memories in the Self-Memory System. *Psychological Review*, 107 (2). 261-288.
- Copel, S., L., (1973). Juvenile Delinquency. In Copel, S., L. *Behavioral pathology of childhood and adolescence*. New York: Basic Books.
- Cohen, G. (1996). *Memory in real world*. Psychology Press.
- Currie, C., Zanotti, C., Morgan, A., Looze, M., & Roberts, C. et al. (2012). *Social determinants of health and well-being among young people: health behaviour in school-aged children (HBSC) study: international report from the 2009/2010 survey*. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe.

- Czyżowska, D. (1993). *Środowiskowe uwarunkowania społeczno-moralnego rozwoju w koncepcji L. Kohlberga*. Zeszyty Naukowe UJ, Prace Psychologiczne, Zeszyt 8.
- Čáp, J. (1996). *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. Praha: ISV.
- Čápková, E. (2000). Poruchy chování a emocí se začátkem obvykle v dětství a adolescenci. In Hanuš, H., a kol. *Speciální psychiatrie. I. vyd.* Praha: Karolinum.
- Čermák, I. (1998). *Lidská agrese a její souvislosti. I. vydání*. Žďár nad Sázavou: Fakta.
- Čermák, I. (2005). Narativní paměť. In Macek, P., & Dalajka, J. (Eds.). *Vývoj a utváření osobnosti v sociálních a etnických kontextech* (25-37). Brno: Masarykova Univerzita.
- Čírtková, L. (1994). *Forenzní psychologie*. Praha: Support.
- Diener, E., & Diener, C. (1996). Most people are happy. *Psychological Science*, 3. 181–185.
- Douglas, J., & Olshaker, M. (1999). *The anatomy of motive: the FBI's legendary mindhunter explorer the key to understanding and cat*. New York: Pocket Books.
- Dykas, M., J., Woodhouse, S., S., Ehrlich, K., B., & Cassidy, J. (2010). Do Adolescents and Parents Reconstruct Memories About Their Conflict as a Function of Adolescent Attachment? *Child development*, 81. 1445-1459.
- Eisenberg, N. (1990). Rozwój wartości prospołecznych. In Reykowski, J., & Staub, E. (Eds.). *Indywidualne i społeczne wyznaczniki wartościowania*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Ellis-Schwabe, M., & Thornburg, H., D. (2001). Conflict Areas Between Parents and Their Adolescents. *The Journal of Psychology*, 120. 59-69.
- Eysenck, H., J. (1998). Personality and Crime. In Millon, T. et al. *Psychopathy: antisocial, criminal and violent behavior*. (40-49). New York: The Guilford Press.
- Farrington, D., P. (2005). *Integrated Developmental & Life-Course Theories of Offending*. New Brunswick: Transactions Publishers.
- Farrington, D., P., & Coid, J., W. (2003). *Early Prevention of Adult Antisocial Behaviour*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fivush, R., Bohanek, J., G., Zaman, W., & Grapin, S. (2012). Gender Differences in Adolescents' Autobiographical Narratives. *Journal of cognition and development*, 13. 295-319.
- Frankl, V., E. (1999). *Teorie a terapie neuróz. I. vydání*. Praha: Grada Publishing.
- Fromm, E. (1956). *The art of loving*. New York: Harper.
- Fuligni, A., J. (2012). Gaps, conflicts, and arguments between adolescents and their parents. In Juang, L., P., & Umana-Taylor, A., J., (Eds.). *Family conflict among Chinese- and*

Mexican- origin adolescents and their parents in the U.S. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 135. 105-110.

- Gallová, I., & Balážová, M. (2015). Empatia rodiča a osamelosť dieťaťa. *Výzkumné studie*, 9 (3). 27-39.
- Gerrig, R., J., & Zimbardo, P., G. (2009). *Psychologia i życie*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Gillernová, I. (2004). Způsob výchovy v současné české rodině z pohledu dospívajících chlapců a dívek. In Heller, D., Procházková, J. & Sobotková, I. (Eds). *Psychologické dny 2004 : Svět žen a svět mužů: polarita a vzájemné obohacování: sborník z příspěvků konference Psychologické dny Olomouc 2004*, 5-6. Olomouc: Universita Palackého v Olomouci, 2005.
- Gillernová, I., & Boukalová, H. (2006). *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. Praha UK: Nakladatelství Karolinum.
- Gilmartin, B., G. (1987). *Shyness and love: Causes, consequences, treatments*. Lanham: University Press of America.
- Grawe, K. (2007). *Neuropsychoterapie: nové přístupy k terapii na základě poznatků neurovědy*. Praha: Portál.
- Gurba, E. (2006). Relacje: rodzice–dorastające dzieci w ocenie rodziców i ich dorastających dzieci. *Psychologia Rozwojowa*, 11. 81-90.
- Gurba, E. (2009). Uwarunkowania relacji rodzice-dorastające dzieci. *Księga Pamiątkowa*, 152-166. Kraków: Wydawnictwo UJ.
- Hajný, M., Klouček, E., & Stuchlík, R. (1999). *Akta Y*. Praha: Votobia.
- Heaven, P., & Ciarrochi, J. (2008). Parental Styles, Gender and the Development of Hope and Self-Esteem. *European Journal of Personality*, 22. 707–724.
- Hebding, D., & Glick, L. (1992). *Introduction to Sociology: A Text with Readings*. New York: McGraw-Hill Inc.
- Helus, Z. (1995). *Psychologie*. Praha: Fortuna.
- Hollin, C., R., Browne, D., & Palmer, E., J. (2004). *Przestępczość wśród młodzieży. Rozpoznanie zjawiska, diagnozowanie i profilaktyka*. Gdańsk: GWP.
- Hołyst, B. (2004). *Kryminologia*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze Lexis.
- Houdková, L. (2001). *Problematika realizace vnitřní diferenciace z hlediska kritéria neuroticismu*. Nepublikovaná diplomová práce, UP Olomouc.

- Houdková, L. (2014). *Psychologické souvislosti resocializačních programů pro mladé odsouzené*. Disertační práce. Univerzita Karlova.
- Jagodzińska, M. (2008). *Psychologia pamięci. Badania, teorie, zastosowania*. Gliwice: Wydawnictwo Helion.
- Jelínek, M., Květoň, P., Vobořil, D., Blatný, M., & Hrdlička, M. (2006). Vrstevnická konformita jako faktor rizikového chování mladistvých: struktura, zdroje, dopady. *Československá psychologie*, 50 (5). 393-404.
- Jessor, R. (1991). *Rizikové chování v dospívání: psychosociální rámec pro chápání a jednání*. New York: Elsevier Science Publishing Co.
- Jiříčka, V., & Kejřová, K. (2015). *Úvod do zkoumání efektivity intervenčních programů v českých věznicích II. Sborník příspěvků z praxe specializovaných oddělení a terapeutických programů*. Vězeňská služba České republiky.
- Linton, M. (1986). Ways of searching and the contents of memory. In Rubin, D., C., (Eds.) *Autobiographical memory*. (159-188). Cambridge: Cambridge University Press.
- Kendler, K., S. (1996). Parenting: A genetic-epidemiological perspective. *American Journal of Psychiatry*, 153. 11-20.
- Koudelková, A. (1995). *Psychologické otázky delikvence*. Praha: Victoria Publishing.
- Kratochvíl, S. (1997). *Základy psychoterapie*. Praha: Portál.
- Krejčí, P. (1997). Některé osobnostní charakteristiky vězněných mladistvých delikventů. In Sak, P., & Semrád, J. et al. *Diagnóza, prognóza a resocializace skupin mládeže ohrožených sociálně negativním vývojem. Vyd. 1*. Praha: Policejní akademie České republiky.
- Kubička, L., & Matějček, Z. (2003). Rodičovské chování v pohledu dospívajících a sebepercepce v dospělosti: Prospektivní studie. *Československá psychologie*, 47 (6). 481-498.
- Kuending, H., & Kuntsche, E. (2006). Family bonding and adolescent alcohol use: Moderating effect of living with excessive drinking parents. *Alcohol and Alcoholism*, 41. 464-471.
- Kulísek, P. (2000). Problémy teorie raného citového přilnutí (attachement). *Československá Psychologie*, 44. 404-423.
- Labáth, V., et al. (2001). *Riziková mládež. 1. vydání*. Praha: SLON.
- Langmeier, J., & Krejčířová, D. (2006). *Vývojová psychologie. 2. vydání*. Praha: Grada Publishing.
- Langmeier, J., & Matějček, Z. (2011). *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum.

- Lipka, M. (1977). *Zjawiska patologii społecznej*. Warszawa: Studium Prawno-Kryminologiczne.
- Loeber, R., Drinkwater M., Yin, Y., Anderson, S., J., Schmidt, L., C., & Crawford, A. (2000). Stability of family interaction from ages 6-18. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 28. 353-369.
- Macek, P. (1999). *Adolescence: Psychologické a sociální charakteristiky dospívajících. 1.vydání*. Praha: Portál.
- Macek, P., & Štefánková, Z. (2006). Vztahy s rodiči a jejich souvislosti s citovou vazbou. In Macek, P., & Lacinová, L. (Eds.) *Vztahy v dospívání (25 – 40)*. Brno: Barrister & Principal.
- Malá, E. (2000). Poruchy chování. In Hort, V. et al. *Dětská a adolescentní psychiatrie*. Praha: Portál.
- Malá, E. (2008). Poruchy chování. In Hort, V., Hrdlička, M., Kocourková, J., & Malá, E. a kol. *Dětská a adolescentní psychiatrie. 2. vyd.* Praha: Portál.
- Maruszewski, T. (2005). *Pamięć autobiograficzna*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Matějček, Z., Bubleová, V., & Kovařík, J. (1996). Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace. II. část. Děti z náhradní rodinné péče. *Československá psychologie*, 40 (1). 14-27.
- Matějček, Z., Dytrych, Z., & David, H. (2003). Born Unwanted. *American Psychologist*, 58 (3). 224-229.
- Matoušek, O., Matoušková, A. (2001). *Mládež a delikvence*. Praha:Portál.
- Matoušek, O., Kroftová, A. (2003). *Mládež a delikvence. 2. aktualizované vydání*. Praha: Portál.
- McPherson, F. (2003). *Autobiographical memory*. INTERNET: staženo dne 30.5.2016, <http://www.memory-key.com/EverydayMemory/autobiographical.htm>
- *Mezinárodní klasifikace nemocí, 10. revize. Duševní poruchy a poruchy chování. Popisy klinických příznaků a diagnostická vodítka* (1992). Praha: Psychiatrické centrum.
- Miechová, M. (2014). *Wpływ relacji z matką na wspomnienia matki i rodzeństwa*. Diplomová práce. Univerzita Jagellonská.
- Morris, A., S., Silk, J., S., Steinberg, L., Myers, S., S., & Robinson, L., R. (2007). The role of family context in the development of emotional regulation. *Social Development*, 16. 361–388.
- Mounts, N., S., & Steinberg, L. (1995). An ecological Analysis of Peer Influence on Adolescent Grade Point Average and drug Use. *Developmental Psychology*, 31 (6). 915-922.

- Neisser, U. (1982). *Memory observed: Remembering in natural contexts*. New York: W.H. Freeman.
- Netík, K. (1991). *Kriminální agresor. Bulletin studijního a Výzkumného oddělení ředitelství SNV ČR*. Praha
- Netík, K., & Netíková, D (1994). *Vybrané kapitoly z forenzní psychologie pro právníky*. Praha: Karolinum
- Netík, K., Netíková, D., & Hájek, S. (1997). *Psychologie v právu: úvod do forenzní psychologie*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck.
- Nešpor, K. (2003). *Návykové chování a závislost: Současné poznatky a perspektivy léčby*. 2.vydání. Praha: Portál.
- Neumann, J. (2004). Základní kriminologické školy a směry. In Novotný, O., Zapletal, J. et al. *Kriminologie*. Praha: ASPI Publishings.
- Oleszkowicz, A. (2006). *Bunt młodzieńczy. Uwarunkowania. Formy. Skutki*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Pawłowska, R. (1999). Agresywne zachowanie się młodzieży a rodzina, szkoła i grupy rówieśnicze. In Machel, H., & Wszeborowski, K., (Eds). *Psychospołeczne uwarunkowania zjawisk dewiacyjnych wśród młodzieży w okresie transformacji ustrojowej w Polsce*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Pillemer, D., B. (1992). Remembering personal circumstances: A functional analysis. In Winograd, E., & Neisser, U. (Eds.). *Affect and accuracy in recall. Studies of „flashbulb memories”*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Peterson, C., Smorti, A., & Tani, F. (2008). Parental influences on earliest memories. *Memory*, 16. 569-578.
- Peterson, C., Tani, F., Bonechi, A., & Smorti, A. (2010). Parental influences on memories of parents and friends. *The journal of genetic psychology*, 171. 300–329.
- Plopa, M. (2007). *Psychologia rodziny*. Kraków: Impuls.
- Presl, J. (1994). *Drogová závislost*. Praha: Medica.
- Rubin, D., C., Wetzler, S., E., & Nebes, R., D. (1986). Autobiographical memory across the lifespan. In Rubin, D., C. (Eds.). *Autobiographical memory* (202-221). Cambridge: Cambridge University Press.
- Shaffer, D., R., & Kipp, K. (2010). *Developmental psychology: childhood and adolescence*. 8th ed. Belmont: Wadsworth.

- Shover, N. (1991). *Burglary. Crime and Justice. A review of research*. Chicago: University of Chicago Press.
- Scharf, M., & Mayseless, O. (2007). Putting eggs in more than one basket: A new look at developmental processes of attachment in adolescence. In Scharf, M. & Mayseless, O. (Eds.). *Attachment in adolescence: Reflections and new angles* (1–22). San Francisco: Jossey-Bass.
- Schlesinger, L., B. (2004). Classification of antisocial behavior for prognostic purposes: study the motivation, not crime. *The Journal of Psychiatry & Law*, 32 (2). 191-219.
- Searight, H. R., Rottnek, F., & Abby, S. L. (2001). Conduct Disorder: Diagnosis and Treatment in Primary Care. *American Family Physician*, 63 (8). 1579-1588.
- Senko, T. (2012). Analiza porównawcza relacji matki z synem oraz ich zachowań osobowościowych. *Horyzonty psychologii, tom II. Rozprawy i artykuły naukowe*, 105-118.
- Siegel, D., J. (2009). *Rozwój umysłu. Jak stajemy się tym, kim jesteśmy*. Kraków: WUJ.
- Silvera, D., H., Krull, D., S., & Sassler, M., A. (2002). Typhoid Pollyanna: The effect of category valence on retrieval order of positive and negative category members. *European Journal of Cognitive Psychology*, 14. 227-236.
- Statistická ročenka kriminality (2014). Ministerstvo spravodlnosti ČR.
- Singer, J. (1995). Seeing One's Self. *Journal of Personality*, 63 (3). 429-457.
- Šafránková, Z. (2007). Citová vazba v rané adolescenci. *Československá psychologie*, 51(5). 503-516 .
- Širůček, J., Širůčková, M., & Macek, P. (2007). Sociální opora rodičů a vrstevníků a její význam pro rozvoj problémového chování v adolescenci. *Československá psychologie*, 51 (5). 476-488.
- Štěrba, V. (2009). *Penologie. 2. vyd.* Praha: Armex Publishing s.r.o.
- Šulová, L. (1998). Člověk v rodině. In Výrost, J. Slaměník, I. et al. *Aplikovaná sociální psychologie I: člověk a sociální instituce. I. vydání*. Praha: Portál.
- Šulová, L. (2004). *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha : Karolinum.
- Tulving, E. (1993). What is episodic memory? *Current directions in psychological science*, 2. 67-70.
- Urban, B. (2000). *Zaburzenia w zachowaniu i przestępczość młodzieży*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Vágnerová, M (1999). *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál.
- Vágnerová, M. a kol. (2000). *Vývojová psychologie I*. Praha: Portál.
- Vágnerová, M. (2012): *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum.

- Vavrda, V. (2005). *Otázky soudobé psychoanalýzy: tradice a současnost*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Večerka, K. (1996). Rodina jako základ prevence kriminality. In *Rodina, občanská společnost a násilí*. Praha: Občanský institut.
- Vlčková, I., & Blatný, M. (2005). *K narativnímu pojetí autobiografické paměti: výzkumné možnosti metody čáry života*. Praha: Centrum adiktologie, Psychiatrická klinika.
- Výrost, J. , & Slaměník, I. (1997). *Sociální psychologie*. Praha ISV.
- Webster, J., D., (1993). Construction and validation of the reminescence functions scale. *Journal of gerontology*, 48. 256-262.
- Windle, M. (1993). A retrospective measure of childhood behavior problems and its use in predicting adolescent problém behaviors. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs*, 54. 422-431.
- Wrześniewski, W. (1993). *Styl życia a zdrowie*. Warszawa: PAN.
- Yeh, K-H., Tsao, W-Ch., & Chen, W-W. (2009). Parent-child conflict and pschological maladjustment: A mediational analysis with reprocal filial belief and perceived threat. *International Journal of Psychology*, 45(2). 131-139.

PŘÍLOHY

PŘÍLOHA 1. DOTAZNÍK KONFLIKTŮ MEZI RODIČI A DĚTMI

Ewa Gurba
Institut Psychologie UJ

datum vyšetření
.....

VZTAHOVÝ DOTAZNÍK: RODIČE-DĚTI

Tento dotazník slouží pouze k výzkumným účelům.

Vyplň, zakroužkuj nebo podtrhni správnou odpověď:

Pohlaví: Ž, M **Věk:** **Pseudonym:**

Rodina: Úplná/Neúplná (chybí: otec/matka), Žije/Nežije

Vzdělání rodičů: Matka: základní, střední odborné, střední, vysokoškolské
Otec: základní, střední odborné, střední, vysokoškolské

Sourozenci: Ano/Ne (věk)

Označ křížkem ty položky, které v období dospívání (od 13 do 16 let) byly příčinami hádek mezi Tebou a Tvými rodiči (zvlášť ohodnot' vztah s matkou a zvlášť s otcem).

V případě vybraných položek ohodnot' četnost těchto konfliktů na škále:

* _____ *	* _____ *	* _____ *	* _____ *	* _____ *
1	2	3	4	5
jednou za čas	zřídka	čas od času	často	každý den

rovněž ohodnot' intenzitu hádek na škále:

* _____ *	* _____ *	* _____ *	* _____ *	* _____ *
1	2	3	4	5
mírná diskuse				agrese, zlost

Četnost konfliktů

*	*	*	*	*
1	2	3	4	5
jednou za čas	zřídka	čas od času	často	každý den

Intenzita hádek

*	*	*	*	*
1	2	3	4	5
mírná diskuse				agrese, zlost

Četnost hádek

Intenzita hádek

1. <input type="checkbox"/>	Pomáhání doma													
	Matka	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5			
	Otec	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5			
2. <input type="checkbox"/>	Dělání nepořádku doma													
	Matka	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5			
	Otec	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5			
3. <input type="checkbox"/>	Hádky se sourozenci													
	Matka	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5			
	Otec	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5			
4. <input type="checkbox"/>	Dělání domácích úkolů													
	Matka	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5			
	Otec	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5			
5. <input type="checkbox"/>	Doba chození spát													
	Matka	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5			
	Otec	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5			
6. <input type="checkbox"/>	Politické názory													
	Matka	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5			
	Otec	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5			
7. <input type="checkbox"/>	Respekt k svému majetku													
	Matka	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5			
	Otec	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5			

Četnost konfliktů

*	*	*	*	*
1	2	3	4	5
jednou za čas	zřídka	čas od času	často	každý den

Intenzita hádek

*	*	*	*	*
1	2	3	4	5
mírná diskuse				agrese, zlost

		Četnost hádek					Intenzita hádek					
8.	<input type="checkbox"/>	Dívání se na televizi										
		Matka	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
		Otec	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
9.	<input type="checkbox"/>	Náboženství										
		Matka	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
		Otec	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
10.	<input type="checkbox"/>	Způsoby u stolu										
		Matka	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
		Otec	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
11.	<input type="checkbox"/>	Čas trávený mimo domov										
		Matka	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
		Otec	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
12.	<input type="checkbox"/>	Nadhodnocování/podhodnocování řízení se rozumem										
		Matka	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
		Otec	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
13.	<input type="checkbox"/>	Vydělávání peněz										
		Matka	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
		Otec	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
14.	<input type="checkbox"/>	Způsob trávení volného času										
		Matka	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
		Otec	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5

Četnost konfliktů

*	*	*	*	*
1	2	3	4	5
jednou za čas	zřídka	čas od času	často	každý den

Intenzita hádek

*	*	*	*	*
1	2	3	4	5
mírná diskuse				agrese, zlost

		Četnost hádek					Intenzita hádek					
15.	<input type="checkbox"/>	Způsob komunikace s rodiči										
		Matka	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
		Otec	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
16.	<input type="checkbox"/>	Špatné známky ve škole										
		Matka	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
		Otec	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
17.	<input type="checkbox"/>	Časté a dlouhé telefonní hovory										
		Matka	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
		Otec	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
18.	<input type="checkbox"/>	Hlasité chování										
		Matka	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
		Otec	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
19.	<input type="checkbox"/>	Utrácení peněz										
		Matka	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
		Otec	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
20.	<input type="checkbox"/>	Kupování nového oblečení										
		Matka	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
		Otec	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
21.	<input type="checkbox"/>	Problémy ve škole										
		Matka	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
		Otec	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5

Četnost konfliktů

*	*	*	*	*
1	2	3	4	5
jednou za čas	zřídka	čas od času	často	každý den

Intenzita hádek

*	*	*	*	*
1	2	3	4	5
mírná diskuse				agrese, zlost

		Četnost hádek					Intenzita hádek					
22.	<input type="checkbox"/>	Lhaní										
		Matka	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
		Otec	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
23.	<input type="checkbox"/>	Pozdní příchody do školy										
		Matka	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
		Otec	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
24.	<input type="checkbox"/>	Nadhodnocování/podhodnocování citů v životě										
		Matka	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
		Otec	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
25.	<input type="checkbox"/>	Závislosti (alkohol, drogy, cigarety)										
		Matka	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
		Otec	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
26.	<input type="checkbox"/>	Hodina příchodu domů										
		Matka	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
		Otec	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
27.	<input type="checkbox"/>	Ranní vstávání										
		Matka	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
		Otec	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
28.	<input type="checkbox"/>	Jídlo										
		Matka	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
		Otec	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5

Četnost konfliktů

*	*	*	*	*
1	2	3	4	5
jednou za čas	zřídka	čas od času	často	každý den

Intenzita hádek

*	*	*	*	*
1	2	3	4	5
mírná diskuse				agrese, zlost

		Četnost hádek					Intenzita hádek					
29.	<input type="checkbox"/>	Názor na antikoncepci a potrat										
		Matka	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
		Otec	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
30.	<input type="checkbox"/>	Styl oblékání										
		Matka	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
		Otec	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
31.	<input type="checkbox"/>	Výběr kamarádů a známých										
		Matka	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
		Otec	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
32.	<input type="checkbox"/>	Žebříček hodnot										
		Matka	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
		Otec	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
33.	<input type="checkbox"/>	Nadávký a sprostá slova										
		Matka	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
		Otec	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
34.	<input type="checkbox"/>	Randění										
		Matka	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
		Otec	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
35.	<input type="checkbox"/>	Sex										
		Matka	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
		Otec	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5

Četnost konfliktů

*	*	*	*	*
1	2	3	4	5
jednou za čas	zřídka	čas od času	často	každý den

Intenzita hádek

*	*	*	*	*
1	2	3	4	5
mírná diskuse				agrese, zlost

		Četnost hádek					Intenzita hádek					
36.	<input type="checkbox"/>	Kouření										
		Matka	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
		Otec	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
37.	<input type="checkbox"/>	Zájmy										
		Matka	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
		Otec	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
38.	<input type="checkbox"/>	Životní cíle										
		Matka	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
		Otec	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5

PŘÍLOHA 2. DOTAZNÍK VZPOMÍNEK

DOTAZNÍK VZPOMÍNEK NA MATKU

Tento dotazník slouží pouze k výzkumným účelům.

Vyplň nebo zakroužkuj správnou odpověď:

Pohlaví: Ž, M **Věk:** **Pseudonym:**

Instrukce: Pozorně si přečti tuto instrukci, než začneš vyplňovat dotazník.

Nejdřív na každé straně dotazníku krátce popiš vzpomínku na matku: tři z období mateřské školy (0-6 let), tři z období prvního stupně základní školy (6-12 let) a tři z období druhého stupně základní školy (13-16 let).

Pod každou vzpomínkou je umístěno 26 položek, které se týkají charakteristik vzpomínek. Tvým úkolem je u každé vzpomínky ohodnotit každou položku. Přečti si je pozorně a ohodnoť, jak moc se hodí k dané vzpomínce. Svá hodnocení zapisuj v políčku u každé položky podle škály. Pokus se prosím nedávat moc často odpověď ”3”, protože je málo směrodatná.

Škála hodnocení:

*	*	*	*	*
1	2	3	4	5
úplně souhlasím	souhlasím	nevím	nesouhlasím	úplně nesouhlasím

Vzpomínka

.....

.....

.....

Tipni si, kolik jsi měl/a tehdy let

*	*	*	*	*
1	2	3	4	5
úplně souhlasím	souhlasím	nevím	nesouhlasím	úplně nesouhlasím

1. Když vzpomínám na tuto událost, slyším zvuky s ní spjaté.	
2. Cítím silné emoce spjaté s touto vzpomínkou.	
3. Celkově je tato vzpomínka pozitivní.	
4. Vidím událost ve vzpomínce vlastníma očima.	
5. Nepamatuji si, že bych cítil/a nějaké silné emoce, když se tato událost děla.	
6. Když si vzpomenu na tuto událost, neprožívám ji znovu.	
7. Událost, která je popsána ve vzpomínce, byla negativní.	
8. Když si vzpomenu na tuto událost, myslím na ty samé věci, na které jsem myslel/a tehdy.	
9. Moje vzpomínka na tuto událost nezahrnuje nějaké smyslové dojmy (zvuk, chuť, vůně).	
10. Jsem momentálně negativně naladě/a.	
11. Tato vzpomínka nevyvolává žádné silné emoce.	
12. Když si vzpomenu na tuto událost, jako bych byl/a pozorovatelem sebe samého.	
13. Dovedu se do sebe fyzicky vcítit v této vzpomínce.	
14. Jsem momentálně pozitivně naladě/a.	
15. V této vzpomínce vidím tu událost očima jiných lidí.	
16. Když si vzpomenu na tuto událost, necítím stejné emoce jako tehdy, když se to doopravdy stalo.	
17. Událost, která je popsána ve vzpomínce, byla pozitivní.	
18. Když si vzpomenu na tuto událost, nedokážu si připomenout, co jsem cítil/a a jaké byly mé reakce tehdy.	
19. Když si na tuto událost vzpomenu, cítím se, jako pozorovatel a ne účastník.	
20. Když si vzpomenu na tuto událost, dokážu si připomenout, co jsem cítil/a a jaké byly mé reakce tehdy.	
21. Necítím silné emoce spjaté s touto vzpomínkou.	
22. V mé paměti je tato událost uchována tak, že jí vidím vlastníma očima.	
23. Celkově je tato vzpomínka negativní.	
24. Když si teď vybavuji tuto událost, moje emoce jsou velice intenzivní.	
25. Vzpomínka této události vyvolává silné pocity.	
26. Když si vzpomenu na tuto událost, vidím ji z vlastní perspektivy.	

Vzpomínka

.....

.....

.....

Tipni si, kolik jsi měl/a tehdy let

*	*	*	*	*
1	2	3	4	5
úplně souhlasím	souhlasím	nevím	nesouhlasím	úplně nesouhlasím

1. Když vzpomínám na tuto událost, slyším zvuky s ní spjaté.	
2. Cítím silné emoce spjaté s touto vzpomínkou.	
3. Celkově je tato vzpomínka pozitivní.	
4. Vidím událost ve vzpomínce vlastníma očima.	
5. Nepamatuji si, že bych cítil/a nějaké silné emoce, když se tato událost děla.	
6. Když si vzpomenu na tuto událost, neprožívám ji znovu.	
7. Událost, která je popsána ve vzpomínce, byla negativní.	
8. Když si vzpomenu na tuto událost, myslím na ty samé věci, na které jsem myslel/a tehdy.	
9. Moje vzpomínka na tuto událost nezahrnuje nějaké smyslové dojmy (zvuk, chuť, vůně).	
10. Jsem momentálně negativně naladě/a.	
11. Tato vzpomínka nevyvolává žádné silné emoce.	
12. Když si vzpomenu na tuto událost, jako bych byl/a pozorovatelem sebe samého.	
13. Dovedu se do sebe fyzicky vcítit v této vzpomínce.	
14. Jsem momentálně pozitivně naladě/a.	
15. V této vzpomínce vidím tu událost očima jiných lidí.	
16. Když si vzpomenu na tuto událost, necítím stejné emoce jako tehdy, když se to doopravdy stalo.	
17. Událost, která je popsána ve vzpomínce, byla pozitivní.	
18. Když si vzpomenu na tuto událost, nedokážu si připomenout, co jsem cítil/a a jaké byly mé reakce tehdy.	
19. Když si na tuto událost vzpomenu, cítím se, jako pozorovatel a ne účastník.	
20. Když si vzpomenu na tuto událost, dokážu si připomenout, co jsem cítil/a a jaké byly mé reakce tehdy.	
21. Necítím silné emoce spjaté s touto vzpomínkou.	
22. V mé paměti je tato událost uchována tak, že jí vidím vlastníma očima.	
23. Celkově je tato vzpomínka negativní.	
24. Když si teď vybavuji tuto událost, moje emoce jsou velice intenzivní.	
25. Vzpomínka této události vyvolává silné pocity.	
26. Když si vzpomenu na tuto událost, vidím ji z vlastní perspektivy.	

Vzpomínka

.....

.....

.....

Tipni si, kolik jsi měl/a tehdy let

*	*	*	*	*
1	2	3	4	5
úplně souhlasím	souhlasím	nevím	nesouhlasím	úplně nesouhlasím

1. Když vzpomínám na tuto událost, slyším zvuky s ní spjaté.	
2. Cítím silné emoce spjaté s touto vzpomínkou.	
3. Celkově je tato vzpomínka pozitivní.	
4. Vidím událost ve vzpomínce vlastníma očima.	
5. Nepamatuji si, že bych cítil/a nějaké silné emoce, když se tato událost děla.	
6. Když si vzpomenu na tuto událost, neprožívám ji znovu.	
7. Událost, která je popsána ve vzpomínce, byla negativní.	
8. Když si vzpomenu na tuto událost, myslím na ty samé věci, na které jsem myslel/a tehdy.	
9. Moje vzpomínka na tuto událost nezahrnuje nějaké smyslové dojmy (zvuk, chuť, vůně).	
10. Jsem momentálně negativně naladě/a.	
11. Tato vzpomínka nevyvolává žádné silné emoce.	
12. Když si vzpomenu na tuto událost, jako bych byl/a pozorovatelem sebe samého.	
13. Dovedu se do sebe fyzicky vcítit v této vzpomínce.	
14. Jsem momentálně pozitivně naladě/a.	
15. V této vzpomínce vidím tu událost očima jiných lidí.	
16. Když si vzpomenu na tuto událost, necítím stejné emoce jako tehdy, když se to doopravdy stalo.	
17. Událost, která je popsána ve vzpomínce, byla pozitivní.	
18. Když si vzpomenu na tuto událost, nedokážu si připomenout, co jsem cítil/a a jaké byly mé reakce tehdy.	
19. Když si na tuto událost vzpomenu, cítím se, jako pozorovatel a ne účastník.	
20. Když si vzpomenu na tuto událost, dokážu si připomenout, co jsem cítil/a a jaké byly mé reakce tehdy.	
21. Necítím silné emoce spjaté s touto vzpomínkou.	
22. V mé paměti je tato událost uchována tak, že jí vidím vlastníma očima.	
23. Celkově je tato vzpomínka negativní.	
24. Když si teď vybavuji tuto událost, moje emoce jsou velice intenzivní.	
25. Vzpomínka této události vyvolává silné pocity.	
26. Když si vzpomenu na tuto událost, vidím ji z vlastní perspektivy.	

Vzpomínka

.....

.....

.....

Tipni si, kolik jsi měl/a tehdy let

*	*	*	*	*
1	2	3	4	5
úplně souhlasím	souhlasím	nevím	nesouhlasím	úplně nesouhlasím

1. Když vzpomínám na tuto událost, slyším zvuky s ní spjaté.	
2. Cítím silné emoce spjaté s touto vzpomínkou.	
3. Celkově je tato vzpomínka pozitivní.	
4. Vidím událost ve vzpomínce vlastníma očima.	
5. Nepamatuji si, že bych cítil/a nějaké silné emoce, když se tato událost děla.	
6. Když si vzpomenu na tuto událost, neprožívám ji znovu.	
7. Událost, která je popsána ve vzpomínce, byla negativní.	
8. Když si vzpomenu na tuto událost, myslím na ty samé věci, na které jsem myslel/a tehdy.	
9. Moje vzpomínka na tuto událost nezahrnuje nějaké smyslové dojmy (zvuk, chuť, vůně).	
10. Jsem momentálně negativně naladě/a.	
11. Tato vzpomínka nevyvolává žádné silné emoce.	
12. Když si vzpomenu na tuto událost, jako bych byl/a pozorovatelem sebe samého.	
13. Dovedu se do sebe fyzicky vcítit v této vzpomínce.	
14. Jsem momentálně pozitivně naladě/a.	
15. V této vzpomínce vidím tu událost očima jiných lidí.	
16. Když si vzpomenu na tuto událost, necítím stejné emoce jako tehdy, když se to doopravdy stalo.	
17. Událost, která je popsána ve vzpomínce, byla pozitivní.	
18. Když si vzpomenu na tuto událost, nedokážu si připomenout, co jsem cítil/a a jaké byly mé reakce tehdy.	
19. Když si na tuto událost vzpomenu, cítím se, jako pozorovatel a ne účastník.	
20. Když si vzpomenu na tuto událost, dokážu si připomenout, co jsem cítil/a a jaké byly mé reakce tehdy.	
21. Necítím silné emoce spjaté s touto vzpomínkou.	
22. V mé paměti je tato událost uchována tak, že jí vidím vlastníma očima.	
23. Celkově je tato vzpomínka negativní.	
24. Když si teď vybavuji tuto událost, moje emoce jsou velice intenzivní.	
25. Vzpomínka této události vyvolává silné pocity.	
26. Když si vzpomenu na tuto událost, vidím ji z vlastní perspektivy.	

Vzpomínka

.....

.....

.....

Tipni si, kolik jsi měl/a tehdy let

*	*	*	*	*
1	2	3	4	5
úplně souhlasím	souhlasím	nevím	nesouhlasím	úplně nesouhlasím

1. Když vzpomínám na tuto událost, slyším zvuky s ní spjaté.	
2. Cítím silné emoce spjaté s touto vzpomínkou.	
3. Celkově je tato vzpomínka pozitivní.	
4. Vidím událost ve vzpomínce vlastníma očima.	
5. Nepamatuji si, že bych cítil/a nějaké silné emoce, když se tato událost děla.	
6. Když si vzpomenu na tuto událost, neprožívám ji znovu.	
7. Událost, která je popsána ve vzpomínce, byla negativní.	
8. Když si vzpomenu na tuto událost, myslím na ty samé věci, na které jsem myslel/a tehdy.	
9. Moje vzpomínka na tuto událost nezahrnuje nějaké smyslové dojmy (zvuk, chuť, vůně).	
10. Jsem momentálně negativně naladě/a.	
11. Tato vzpomínka nevyvolává žádné silné emoce.	
12. Když si vzpomenu na tuto událost, jako bych byl/a pozorovatelem sebe samého.	
13. Dovedu se do sebe fyzicky vcítit v této vzpomínce.	
14. Jsem momentálně pozitivně naladě/a.	
15. V této vzpomínce vidím tu událost očima jiných lidí.	
16. Když si vzpomenu na tuto událost, necítím stejné emoce jako tehdy, když se to doopravdy stalo.	
17. Událost, která je popsána ve vzpomínce, byla pozitivní.	
18. Když si vzpomenu na tuto událost, nedokážu si připomenout, co jsem cítil/a a jaké byly mé reakce tehdy.	
19. Když si na tuto událost vzpomenu, cítím se, jako pozorovatel a ne účastník.	
20. Když si vzpomenu na tuto událost, dokážu si připomenout, co jsem cítil/a a jaké byly mé reakce tehdy.	
21. Necítím silné emoce spjaté s touto vzpomínkou.	
22. V mé paměti je tato událost uchována tak, že jí vidím vlastníma očima.	
23. Celkově je tato vzpomínka negativní.	
24. Když si teď vybavuji tuto událost, moje emoce jsou velice intenzivní.	
25. Vzpomínka této události vyvolává silné pocity.	
26. Když si vzpomenu na tuto událost, vidím ji z vlastní perspektivy.	

Vzpomínka

.....

.....

.....

Tipni si, kolik jsi měl/a tehdy let

*	*	*	*	*
1	2	3	4	5
úplně souhlasím	souhlasím	nevím	nesouhlasím	úplně nesouhlasím

1. Když vzpomínám na tuto událost, slyším zvuky s ní spjaté.	
2. Cítím silné emoce spjaté s touto vzpomínkou.	
3. Celkově je tato vzpomínka pozitivní.	
4. Vidím událost ve vzpomínce vlastníma očima.	
5. Nepamatuji si, že bych cítil/a nějaké silné emoce, když se tato událost děla.	
6. Když si vzpomenu na tuto událost, neprožívám ji znovu.	
7. Událost, která je popsána ve vzpomínce, byla negativní.	
8. Když si vzpomenu na tuto událost, myslím na ty samé věci, na které jsem myslel/a tehdy.	
9. Moje vzpomínka na tuto událost nezahrnuje nějaké smyslové dojmy (zvuk, chuť, vůně).	
10. Jsem momentálně negativně naladě/a.	
11. Tato vzpomínka nevyvolává žádné silné emoce.	
12. Když si vzpomenu na tuto událost, jako bych byl/a pozorovatelem sebe samého.	
13. Dovedu se do sebe fyzicky vcítit v této vzpomínce.	
14. Jsem momentálně pozitivně naladě/a.	
15. V této vzpomínce vidím tu událost očima jiných lidí.	
16. Když si vzpomenu na tuto událost, necítím stejné emoce jako tehdy, když se to doopravdy stalo.	
17. Událost, která je popsána ve vzpomínce, byla pozitivní.	
18. Když si vzpomenu na tuto událost, nedokážu si připomenout, co jsem cítil/a a jaké byly mé reakce tehdy.	
19. Když si na tuto událost vzpomenu, cítím se, jako pozorovatel a ne účastník.	
20. Když si vzpomenu na tuto událost, dokážu si připomenout, co jsem cítil/a a jaké byly mé reakce tehdy.	
21. Necítím silné emoce spjaté s touto vzpomínkou.	
22. V mé paměti je tato událost uchována tak, že jí vidím vlastníma očima.	
23. Celkově je tato vzpomínka negativní.	
24. Když si teď vybavuji tuto událost, moje emoce jsou velice intenzivní.	
25. Vzpomínka této události vyvolává silné pocity.	
26. Když si vzpomenu na tuto událost, vidím ji z vlastní perspektivy.	

Vzpomínka

.....

.....

.....

Tipni si, kolik jsi měl/a tehdy let

*	*	*	*	*
1	2	3	4	5
úplně souhlasím	souhlasím	nevím	nesouhlasím	úplně nesouhlasím

1. Když vzpomínám na tuto událost, slyším zvuky s ní spjaté.	
2. Cítím silné emoce spjaté s touto vzpomínkou.	
3. Celkově je tato vzpomínka pozitivní.	
4. Vidím událost ve vzpomínce vlastníma očima.	
5. Nepamatuji si, že bych cítil/a nějaké silné emoce, když se tato událost děla.	
6. Když si vzpomenu na tuto událost, neprožívám ji znovu.	
7. Událost, která je popsána ve vzpomínce, byla negativní.	
8. Když si vzpomenu na tuto událost, myslím na ty samé věci, na které jsem myslel/a tehdy.	
9. Moje vzpomínka na tuto událost nezahrnuje nějaké smyslové dojmy (zvuk, chuť, vůně).	
10. Jsem momentálně negativně naladě/a.	
11. Tato vzpomínka nevyvolává žádné silné emoce.	
12. Když si vzpomenu na tuto událost, jako bych byl/a pozorovatelem sebe samého.	
13. Dovedu se do sebe fyzicky vcítit v této vzpomínce.	
14. Jsem momentálně pozitivně naladě/a.	
15. V této vzpomínce vidím tu událost očima jiných lidí.	
16. Když si vzpomenu na tuto událost, necítím stejné emoce jako tehdy, když se to doopravdy stalo.	
17. Událost, která je popsána ve vzpomínce, byla pozitivní.	
18. Když si vzpomenu na tuto událost, nedokážu si připomenout, co jsem cítil/a a jaké byly mé reakce tehdy.	
19. Když si na tuto událost vzpomenu, cítím se, jako pozorovatel a ne účastník.	
20. Když si vzpomenu na tuto událost, dokážu si připomenout, co jsem cítil/a a jaké byly mé reakce tehdy.	
21. Necítím silné emoce spjaté s touto vzpomínkou.	
22. V mé paměti je tato událost uchována tak, že jí vidím vlastníma očima.	
23. Celkově je tato vzpomínka negativní.	
24. Když si teď vybavuji tuto událost, moje emoce jsou velice intenzivní.	
25. Vzpomínka této události vyvolává silné pocity.	
26. Když si vzpomenu na tuto událost, vidím ji z vlastní perspektivy.	

Vzpomínka

.....

.....

.....

Tipni si, kolik jsi měl/a tehdy let

*	*	*	*	*
1	2	3	4	5
úplně souhlasím	souhlasím	nevím	nesouhlasím	úplně nesouhlasím

1. Když vzpomínám na tuto událost, slyším zvuky s ní spjaté.	
2. Cítím silné emoce spjaté s touto vzpomínkou.	
3. Celkově je tato vzpomínka pozitivní.	
4. Vidím událost ve vzpomínce vlastníma očima.	
5. Nepamatuji si, že bych cítil/a nějaké silné emoce, když se tato událost děla.	
6. Když si vzpomenu na tuto událost, neprožívám ji znovu.	
7. Událost, která je popsána ve vzpomínce, byla negativní.	
8. Když si vzpomenu na tuto událost, myslím na ty samé věci, na které jsem myslel/a tehdy.	
9. Moje vzpomínka na tuto událost nezahrnuje nějaké smyslové dojmy (zvuk, chuť, vůně).	
10. Jsem momentálně negativně naladě/a.	
11. Tato vzpomínka nevyvolává žádné silné emoce.	
12. Když si vzpomenu na tuto událost, jako bych byl/a pozorovatelem sebe samého.	
13. Dovedu se do sebe fyzicky vcítit v této vzpomínce.	
14. Jsem momentálně pozitivně naladě/a.	
15. V této vzpomínce vidím tu událost očima jiných lidí.	
16. Když si vzpomenu na tuto událost, necítím stejné emoce jako tehdy, když se to doopravdy stalo.	
17. Událost, která je popsána ve vzpomínce, byla pozitivní.	
18. Když si vzpomenu na tuto událost, nedokážu si připomenout, co jsem cítil/a a jaké byly mé reakce tehdy.	
19. Když si na tuto událost vzpomenu, cítím se, jako pozorovatel a ne účastník.	
20. Když si vzpomenu na tuto událost, dokážu si připomenout, co jsem cítil/a a jaké byly mé reakce tehdy.	
21. Necítím silné emoce spjaté s touto vzpomínkou.	
22. V mé paměti je tato událost uchována tak, že jí vidím vlastníma očima.	
23. Celkově je tato vzpomínka negativní.	
24. Když si teď vybavuji tuto událost, moje emoce jsou velice intenzivní.	
25. Vzpomínka této události vyvolává silné pocity.	
26. Když si vzpomenu na tuto událost, vidím ji z vlastní perspektivy.	

Vzpomínka

.....

.....

.....

Tipni si, kolik jsi měl/a tehdy let

*	*	*	*	*
1	2	3	4	5
úplně souhlasím	souhlasím	nevím	nesouhlasím	úplně nesouhlasím

1. Když vzpomínám na tuto událost, slyším zvuky s ní spjaté.	
2. Cítím silné emoce spjaté s touto vzpomínkou.	
3. Celkově je tato vzpomínka pozitivní.	
4. Vidím událost ve vzpomínce vlastníma očima.	
5. Nepamatuji si, že bych cítil/a nějaké silné emoce, když se tato událost děla.	
6. Když si vzpomenu na tuto událost, neprožívám ji znovu.	
7. Událost, která je popsána ve vzpomínce, byla negativní.	
8. Když si vzpomenu na tuto událost, myslím na ty samé věci, na které jsem myslel/a tehdy.	
9. Moje vzpomínka na tuto událost nezahrnuje nějaké smyslové dojmy (zvuk, chuť, vůně).	
10. Jsem momentálně negativně naladě/a.	
11. Tato vzpomínka nevyvolává žádné silné emoce.	
12. Když si vzpomenu na tuto událost, jako bych byl/a pozorovatelem sebe samého.	
13. Dovedu se do sebe fyzicky vcítit v této vzpomínce.	
14. Jsem momentálně pozitivně naladě/a.	
15. V této vzpomínce vidím tu událost očima jiných lidí.	
16. Když si vzpomenu na tuto událost, necítím stejné emoce jako tehdy, když se to doopravdy stalo.	
17. Událost, která je popsána ve vzpomínce, byla pozitivní.	
18. Když si vzpomenu na tuto událost, nedokážu si připomenout, co jsem cítil/a a jaké byly mé reakce tehdy.	
19. Když si na tuto událost vzpomenu, cítím se, jako pozorovatel a ne účastník.	
20. Když si vzpomenu na tuto událost, dokážu si připomenout, co jsem cítil/a a jaké byly mé reakce tehdy.	
21. Necítím silné emoce spjaté s touto vzpomínkou.	
22. V mé paměti je tato událost uchována tak, že jí vidím vlastníma očima.	
23. Celkově je tato vzpomínka negativní.	
24. Když si teď vybavuji tuto událost, moje emoce jsou velice intenzivní.	
25. Vzpomínka této události vyvolává silné pocity.	
26. Když si vzpomenu na tuto událost, vidím ji z vlastní perspektivy.	